

CİLT / VOLUME: 1 • SAYI / ISSUE: 1 • BAHAR / SPRING 2018
ISSN: 2651- 4257

TÜRK LÜK ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF INTERNATIONAL TURKIC RESEARCH

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Türklük Araştırmaları Dergisi • Journal of International Turkic Research (INTURE)
6 Aylık Hakemli Akademik Dergi / Biannual Peer-Reviewed Academic Journal
Yıl / Year: Bahar / Spring 2018, Cilt / Volume: 1, Sayı / Issue: 1, / ISSN: 2651-4257

Marmara Üniversitesi Rektörlüğü Adına İmtiyaz Sahibi • Owner
Prof. Dr. Erol ÖZVAR (Rektör • Rector)

Derginin Sahibi • Owner of the Journal
M.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Adına • On behalf of Marmara University Faculty of Arts and Sciences: Prof. Dr. Sebahat DENİZ (Dekan • Dean)

Kurucusu • Founder: Prof. Dr. Hakkı Dursun YILDIZ

Editör • Editor
Doç. Dr. Recep AHISHALI

Editör Yardımcısı • Assistant Editor
Doç. Dr. Yasemin TÜMER ERDEM

Anadili (Türkçe) Sorumlusu • Responsible for Turkish: Dr. Nusret GEDİK
Almanca Sorumlusu • Responsible for German : Prof. Dr. Leyla COŞAN
İngilizce Sorumlusu • Responsible for English: Doç. Dr. Esra BİRKAN BAYDAN
Fransızca Sorumlusu • Responsible for French : Doç. Dr. Gülhanım ÜNSAL
Rusça Sorumlusu • Responsible for Russian : Öğr. Gör. Dr. Laisen ŞAHİN

Yayın Kurulu • Editorial Board

Prof. Dr. Ahmet Oğuz İÇİMSOY
Prof. Dr. Kemalettin KUZUCU
Prof. Dr. Sueda ÖZBENT
Prof. Dr. Nuri TINAZ

Prof. Dr. Gülşen SEYHAN ALIŞIK
Prof. Dr. Acar SEVİM
Prof. Dr. Abdulhamit TÜFEKÇİOĞLU
Doç. Dr. Yasemin TÜMER ERDEM

Danışma Kurulu • Advisory Board

Prof. Dr. Mehmet AÇA (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Erhan AFYONCU (Milli Savunma Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali AKYILDIZ (29 Mayıs Üniversitesi)
Prof. Dr. Evangelia BALTA (Yunanistan)
Prof. Dr. Orhan BİLGİN (29 Mayıs Üniversitesi)
Prof. Dr. Géza DAVİD (Macaristan)
Prof. Dr. İsmail ERÜNSAL (29 Mayıs Üniversitesi)
Prof. Dr. Mücteba İLGÜREL (Marmara Üniversitesi, Emekli)
Prof. Dr. Emel KEFELİ (29 Mayıs Üniversitesi)

Prof. Dr. Rhoads MURPHEY (İngiltere)
Prof. Dr. Selçuk MÜLAYİM (Marmara Üniversitesi, Emekli)
Prof. Dr. Nihat ÖZTOPRAK (Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa Çetin VARLIK (Marmara Üniversitesi, Emekli)
Doç. Dr. Suzan CANHASI (Kosova)
Doç. Dr. Galina MİŞKİNİENE (Litvanya)
Doç. Dr. Gültekin YILDIZ (Milli Savunma Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Nuran MUHAXHERİ (Kosova)

İletişim Bilgileri • Contact Details

**Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi • Marmara University
Faculty of Arts and Sciences**
Adres • Address: Göztepe Kampüsü 34722
Kadıköy/İSTANBUL
Tel • Phone: (216) 345 11 86
Faks • Fax: (216) 347 87 83
Web: <http://dergipark.gov.tr/inture>

Marmara Üniversitesi Yayınevi / Marmara University Press
Adres • Address: Göztepe Yerleşkesi, 34722, Kadıköy, İstanbul /
Türkiye
Tel • Phone: +90 216 348 43 79
Faks • Fax: +90 216 348 43 79
E-Posta • E-Mail: yayinevi@marmara.edu.tr

TÜRK LÜK ARAŞTIRMALARI DERGİSİ (Journal of International Turkic Research/ INTURE), Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi tarafından çıkarılan, sosyal ve beşeri bilimler alanında yapılan akademik çalışmaların yayımlandığı bir dergidir. Yayın hayatına 1982 yılında başlamış, ancak çeşitli zorlayıcı nedenlerden dolayı iki kez yayımına ara verilmiştir.

İçindekiler / Contents

Şiirlerinde Herkesin Kendini Bulduğu Âşık: Çukurovalı Karacaoğlan The Minstrel Who Everyone Finds Themselves in His Poems: Karacaoğlan from Cukurova Mehmet AÇA	1-6
Bölgesel Süreklilik ve Kalıcı Oy Kullanma Bakımından Türkiye 2011 ve 2015 Genel Seçim Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme An Analysis of Turkish 2011 and 2015 General Election Results with Respect to Regional Continuity and Permanent Voting Hamza AKENGİN	7-18
Gülten Akin Şiirinde Dönemler Periods in Gulten Akin's Poetry Baki ASİLTÜRK	19-38
Avrupa Basınında ve Türkiye'de Bazı Yazarlara Göre Antisemitizm (1933-1946) According to Some Authors in the European Press and Turkey Anti-Semitism (1933-1946) Ali KARACA, Ferida HABOUBI	39-52
<i>Mai ve Siyah'ın</i> Kaynakları Üzerine Bazı Dikkatler Some Attention on the Sources of Mai and Siyah Emel KEFELİ	53-58
Germiyanoğlu II. Yakub Bey'in Mescidi ve Türbesi Germiyanoğlu Yakub Bey II.'s Mescid and Tomb Mustafa Çetin VARLIK	59-75

Şiirlerinde Herkesin Kendini Bulduğu Âşık: Çukurovalı Karacaoğlan

The Minstrel Who Everyone Finds Themselves in His Poems: Karacaoğlan from Cukurova

Mehmet AÇA*

Öz

Çukurovalı Karacaoğlan, günümüz Türk insanının yaşadığı sorunların temelinde özel bir yere sahip olan “madde mana ahengi” eksikliği sorununu, insanı insan olarak görme, hayatı öteki dünyayı da unutmadan insanca yaşama ilkesi doğrultusunda yüzyıllar öncesinden çözen Türkmen aşiretleri arasından yetişmiştir. Başka bir deyişle o, “madde mana ahengi” üzerine kurduğu dünya görüşü ile sanat anlayışını içinde yetiştirdiği konargöçer Türkmen aşiretlerine borçludur. Anadolu Türklerinin şiirlerinde bir insan olarak kendini bulduğu için vazgeçemediği Karacaoğlan, doğa ve insan odaklı şiirlerinde hayatı meşru yollardan doya doya yaşanması gereken bir hakikat olarak takdim etmiştir. Şiirlerini büyük oranda bu düşünce üzerine kuran Karacaoğlan, Anadolu Türklüğünü oluşturan diğer “basit” insanlar gibi, ölümü ve ölümden sonraki hayatı da ihmal etmemiş, öldükten sonra bir kabre konulmayı ve Hakk'ın didarını görmeyi arzulamıştır. Onun bu özelliği, bize göre, Anadolu Türklerinin ondan neden vazgeçemediği sorusuna verilmesi gereken cevaplar içinde mutlaka yer almalıdır.

Anahtar Kelimeler: Âşık, Çukurovalı Karacaoğlan, Madde Mana Ahengi, Hayat, Ölüm.

Abstract

Karacaoğlan from Cukurova was raised among Turkmen tribes who solved the problem of lack of “material and meaning harmony”, which is one of the fundamental problems experienced by today's Turkish people. They solved this problem hundreds of years ago by viewing people as humanbeings and by achieving humane living without forgetting the afterlife. In other words, he owes his worldview of “material and meaning harmony” and his sense of art to nomadic Turkmen tribes. Karacaoğlan, whom Anatolian Turks find themselves as humanbeings in his poetry, presents life as a reality to be experienced fully and righteously in his nature and people-oriented poems. Karacaoğlan, who substantially built his poetry on this idea, did not neglect death and afterlife like other “simple” people of Anatolian Turks. He desired to be entombed and see the face of God. This aspect of his poetry might be considered as one of the most important reasons of his long-lasting influence on Anatolian Turks.

Keywords: Minstrel, Karacaoğlan from Cukurova, Material and Meaning Harmony, Life, Death.

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Üyesi. (mehmet.aca@marmara.edu.tr)

Çukurovalı Karacaoğlan'ı yüzyıllar boyunca ölümsüz kılarak bugüne kadar getiren şey neydi? Neden halk şiiri denilince ilk akla gelen isimlerden oldu? Neden kendinden sonra gelen âşıkların çoğu onun yolundan yürümek, söyleyiş tarzını benimsemek zorunda kaldı? Neden Anadolu Rock tarzı müzik yapanlar repertuarlarına Dadaloğlu ile Âşık Veysel gibi isimlerin şiirlerinin yanı sıra, Çukurovalı Karacaoğlan'ın koşmalarını da eklemekten kendilerini alamadılar? Doksanların bazı pop şarkıcıları, neden kendilerini çıkardıkları kaset ya da CD'lere bir Karacaoğlan türküsü okumak zorunda hissettiler? Neden Anadolu'da Yunus Emre ile birlikte Karacaoğlan da her bir evin başköşesine buyur edildi?

Yukarıdaki soruların cevaplarını İlhan Başgöz, Umay Günay ve Saim Sakaoğlu gibi araştırmacıların Karacaoğlan konulu çalışmalarında bulmak, elbette mümkündür. Özellikle de İlhan Başgöz'ün Karacaoğlan geleneği hakkındaki tespit ve yorumları¹ ile Umay Günay'ın Çukurovalı Karacaoğlan ile Rumelili Karacaoğlan üzerine yaptığı karşılaştırmalar², merakısını bu bağlamda tatmin edebilecek türdendir. Dili, söyleyiş biçimi, konuları, yetiştiği çevre, hayata ve doğaya yaklaşımı, başka bir deyişle dünya görüşü, ilk paragrafta sorulan sorulara cevap vermek açısından oldukça önemlidir. Fakat Çukurovalı Karacaoğlan'ı vazgeçilmez kılan asıl şey, kanaatimizce, her dinleyen ve okuyanın onun şiirlerinde bir insan olarak kendini bulmasıdır. Başka bir deyişle, dinleyen ve okuyanın, onun şiirlerinde çalışıp kazanarak dünya nimetlerinden nasiplenmek, onca güzel sevdikten sonra birinde karar kılmak, ölüm zamanı geldiğinde –ki vakitsiz gelmemelidir – bir mezara konulmak, öldükten sonra Hakk'ın didarını görmek, özetle zahir batın murada ermek isteyen kendini görmesi ya da bulması, Karacaoğlan'ı vazgeçilmez kılan özelliklerin başında gelmiş olmalıdır.

Umay Günay'ın da dediği gibi, Çukurovalı Karacaoğlan'ın şiirlerine yansıyan dünya görüşü, hayatı algılama ve dile getiriş tarzı, kendinden önce yaşayan âşıklardan oldukça farklıdır. Karacaoğlan, divan ve halk şairlerinin ortak aşk anlayışlarından farklı bir anlayışa sahiptir. Bu farklı dünya görüşü, onun üslubunu da mensubu olduğu halk şiiri üslubundan farklı kılar. Çukurovalı Karacaoğlan madde mana ahengini şiirlerinde dile getirmiştir. O da bu dünyanın faniliğini bilir, ancak nasıl olsa sona erecek diye yas tutmak yerine, bu dünyayı doya doya yaşamak yolunu seçer. Bu dünyada Tanrı'nın insana lütfettiği nimetlerin tadına vararak yaşamayı dünya görüşü haline getirir. Lakin o ölümü ve ölümden sonraki hayatı da unutmaz, öldükten sonra Hakk'ın didarını görmek, yani cennete gitmek ister.³ Umay Günay'ın dikkat çektiği “madde mana ahengi”, Anadolu Türklerinin dünya görüşü ile yaşayış biçiminin çıkış noktasını oluşturması bakımından oldukça önemlidir. Çukurovalı Karacaoğlan'ın üzerine dünya görüşünü inşa ettiği “madde mana ahengi”, özelde içine doğduğu Türkmen aşiretlerinin, genelde ise bütün Anadolu Türklerinin düşünüş ve yaşayış tarzını biçimlendirmiş, insanı insan kılan başlıca etken olmuştur. Başka bir deyişle ister konargöçer ister yerleşik olsun Anadolu Türkleri, bu dünya üzerinde insanca yaşamak

¹ İlhan Başgöz, *Karacaoğlan*, Pan Yayıncılık, İstanbul 2003, 23-45.

² Umay Günay, *Türkiyede Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2008, 229-260.

³ Günay, age, 243.

ve öldükten sonra da Hakk'ın didarını görmek istemiştir. Bu nedenledir ki Anadolu Türkleri, Çukurovalı Karacaoğlan gibi âşıklarda dünyevi ve uhrevi arzularıyla insanı, yani kendini bulmuş, kendi duygu, düşünce ve isteklerinin yansımasını görmüş; Karacaoğlan'ın şiirlerini yüzyıllar boyunca kendi şiirleri gibi dillendire gelmiştir. Günümüz Türk insanının yaşadığı sorunların temelinde özel bir yere sahip olan “madde mana ahengi” eksikliği sorunu, Karacaoğlan gibi âşıkları yetiştiren Türkmen aşiretleri arasında, insanı insan olarak görme, hayatı öteki dünyayı da unutmadan insanca yaşama ilkesi doğrultusunda çoktan çözülmüştür. Belirtmeliyiz ki bu çözüm, insanımızın ifrat ile tefrit arasında gidip geldiği günümüzde de geçerliliğini sürdürmekte, yeniden hayata geçirilmeyi beklemektedir. İnsanın zahir batın muradı olan, dünya nimetlerinden meşru yollardan yararlanmak isteyen, sevmeyi ve sevlmeyi arzulayan, ömrünü uzun eylemek isteyen, öldükten sonra mezara konulmak ve Hakk'ın didarını görmeyi umut eden bir varlık olduğu gerçeğini elinin tersiyle bir kenara iterek onun omuzlarına kaldıramayacağı yükleri yükleyen, onu aşırı idealize ederek yaşayan bir varlık olmaktan çıkaran, ifrat ile tefrit arasında savrulmasına, insan doğasına aykırı politik, ekonomik ve dinsel yaklaşımlar arasında sıkışıp kalmasına neden olan bir anlayışın egemen olduğu günümüzde, Çukurovalı Karacaoğlan gibi âşıkların şiirlerinde dile gelen “madde mana ahengi”, ayrıca önem kazanmaktadır.

Peki, “madde mana ahengi”, Karacaoğlan'ın şiirlerinde nasıl dile geliyordu? Umay Günay'ın da dikkat çektiği üzere, Karacaoğlan'daki “madde mana ahengi”nin hayat bulduğu en önemli şiir, “isterim” redifli uzun koşmadır.⁴ Karacaoğlan, bu uzun koşmasının ilk dördünlüğünde, “yaşayan” her insan gibi, Tanrı'sından ömrünü uzun eylesini diler, çalışıp kazanarak nefis taamlar yemek istediğini dile getirir. Şiirin ilerleyen dörtlüklerinde âşığımız türlü libaslar; küheylan at; kuş tüyü yastık; yumuşak döşek; ahu bakışlı, gerdanı bir karış benli, inci dişli ve kara kaşlı bir güzel; helva, pirinç pilavı, ballı kaymak, bamya, ballı börek, sütlü, tavuk kızartması, tel helva, içli köfte, baklava, börek, kuzu doldurma, şekerli kurabiye, yağlıca hoşmerim gibi yiyeceklerle türlü türlü meyveler ister.

Dikkat edildiğinde Karacaoğlan'ın dünya nimetleri kapsamına giren şeylere çalışıp kazanarak sahip olmak istediği ve bunun karşılığında Tanrı'sına şükürler etmek istediği görülecektir. Yani, Karacaoğlan'ımız bütün bu nimetlere emek vererek sahip olmak ve bunlardan kendi deyimiyle “dişleri var iken” ve gönüllü genç iken yararlanmak ister. Bu nimetler zamanında gelmelidir ve insan, her yaşı meşru yollardan doya doya yaşamalıdır. Çukurovalı Karacaoğlan, bütün bu nimetlere sadece çalışmakla erişilemeyeceğini, eğer Tanrı isterse sahip olunabileceğini de bilmektedir. Bundan dolayı da bütün bunları kendi deyimiyle “Bari Huda”dan istemektedir.

Peki, Çukurovalı Karacaoğlan'ın tek amacı, dünya nimetlerinden meşru yollardan doya doya yararlanmak mıdır? O da her “yaşayan” insan gibi, dünya nimetlerine olan hevesin gelip geçici olduğunun bilincindedir. Başka bir deyişle, insan ölümlüdür ve dünya nimetleri gelip geçicidir. İnsanı esas kalıcı kılan, “Hakk'ın didarı”nı görebilmektir. Yaşarken zahir muradına (dünyevi emellerine) ermek isteyen Karacaoğlan, yaşlandığını hissettiği andan itibaren batın

⁴ Saim Sakaoglu, *Karacaoğlan*, Akçağ Yayınları Ankara 2004, 501-502.

muradına (uhrevi emellerine) odaklanır. Batın muradın ilk aşamasını, cesedi kabre koymak oluşturur. O da her bir Anadolu Türkü gibi, kurda kuşa yem olmamak ve ölünce (“bülbul kafesten uçtuğu zaman”) bir mesken (mezar) sahibi olmak ister. Kabrinin ziyaret edilmesini, başı ucunda dua edilmesini diler. Batın muradın ikinci ve en önemli aşaması ise, öldükten sonra Hakk’ın didarını görmek ya da cennete gitmektir. İşte bütün bunlardan dolayıdır ki dinleyen ve okuyanlar, Karacaoğlan’ın bu şiirinde, kırklı ya da ellili yaşlarına kadar dünya nimetleri için çabalayan, bu yaşlardan itibaren öteki dünyayı düşünmeye başlayan kendilerini, başka bir deyişle “basit insanı” görmüşlerdir.

“İsterim” redifli uzun koşmasının sondan üçüncü dördlüğünde “*Kocadım ihtiyar oldum kardaşlar / Halıma rahmedin bakın yoldaşlar / Döküldü ağzımda kalmadı dişler*” diyen Karacaoğlan’ın yaşlanmaya yaklaşımı da bir başka şiiri üzerinden orta yaşlardan itibaren yaşlılık psikolojine girmeye başlayan “basit” insanların hislerine tercüman olmuştur. Onun her bir dördlüğü “Bir kız bana emmi dedi neyleyim” dizesiyle biten ünlü koşmasında⁵ ifadesini bulan orta yaş sendromu, kendini, yüzyıllar ötesinden süzülüp gelerek Cahit Sıtkı Tarancı’nın “Otuz Beş Yaş Şiiri”nde çok daha modern bir söyleyişle bulacaktır.

“İsterim” redifli uzun koşmasında “hep böyle kalaydım” diyen Karacaoğlan gibi hep genç kalmak isteyen günümüz insanların yaşlanmaya başlamaktan kaynaklanan travmalarında, kan bağı olmayan insanların kendilerine “emmi”, “amca” ve “teyze” diye hitap etmeye başlamalarının önemli bir etkisi olsa gerektir. Doğaları gereği hep genç kalmak isteyen insanların kendilerine sokakta ya da pazar yerlerinde “amca” ya da “teyze” diye hitap edildiğinde yaşadığı şoku, gepegenç güzellerin peşinden koşan Karacaoğlan da yüzyıllar öncesinden yaşamıştır. Koşmasının ilk dördlüğünde “*On beş yaşında da kırk beş belikli / Bir kız bana emmi dedi neyleyim*” diyerek hayıflan Karacaoğlan, üçüncü dördlükte “*Bir yiğide emmi demek güç olur*” diyerek kendine emmi diye hitap edilmesini, yiğitliğini ya da gençliğini öne sürerek kabullenmek istemez. O, kendini hala bir yiğit ya da genç olarak görmektedir ve emmi hitabını hak edecek yaşa gelmediğini düşünmektedir. Böyle düşünmekle birlikte şiirinin son dördlüğünde “*Sakal seni makkabınan yolayım*” (makkab: Güney Anadolu’da cımbız) diyerek emmi denilecek yaşa ermesini ağarmış sakalına bağlar. Bu sözle aynı zamanda, son derece insani bir şekilde, yeniden gençleşmek arzusunda olduğunu da dile getirir.

Yukarıda sözü edilen iki şiiri de göstermiştir ki, Karacaoğlan’ın şiirleri güncelliğini, söyleyişindeki güzellik ve orijinalliğinin yanı sıra, “basit” insanları düşünce ve duygularından yakalayarak da sürdürmüştür. Onun “basit” insanları yakalayıp da bırakmayan bir başka şiiri de her bir dördlüğü “*Var git ölüm bir zaman da yine gel*” dizesiyle biten koşmasıdır.⁶ Onun, ölümü mukadderat olarak gören Anadolu Türk’ünün “her ölüm erkendir” düşüncesini yansıtan şiirine, aşağıda, herhangi bir yorum katmaksızın olduğu gibi yer vermeyi uygun gördük:

⁵ Sakaoğlu, age, 505-506.

⁶ Sakaoğlu, age, 474.

*Ölüm ardıma düşüp de yorulma
Var git ölüm bir zaman da yine gel
Akıbet alırsın komazsın beni
Var git ölüm bir zaman da yine gel
Şöyle bir vakıtlar yiyip içerken
Yiyip içip yaylalarda gezerken
Yine mi geldin ben senden kaçarken
Var git ölüm bir zaman da yine gel
Çıkıp bozkurdlayın uluşamadım
Yalan dünya sana çıkışamadım
Eşimle dostumla buluşamadım
Var git ölüm bir zaman da yine gel
Karac'Oğlan eder derdim pek beter
Bahçada bülbüller şakıyıp öter
Anayı atayı dün aldın yeter
Var git ölüm bir zaman da yine gel*

Sonuç olarak Çukurovalı Karacaoğlan, dünya görüşünü ve dolayısıyla sanat anlayışını, Umay Günay'ın da ifade ettiği gibi, madde mana zıtlığı ya da çatışması üzerine değil de “madde mana ahengi” üzerine kurmuştur. “Madde mana ahengi” üzerine kurduğu bu dünya görüşü ile sanat anlayışını da içinde yetiştirdiği konargöçer Türkmen aşiretlerine borçludur. Doğa ve insan odaklı bu dünya görüşü, madde ile mana çatışmasını gereğinden fazla yücelten ve ideal insan modelini bu çatışma üzerinden inşa etmeye çalışan dinsel ve siyasal yorumlardan mümkün olduğunda uzak durmuştur. Nitekim Çukurovalı Karacaoğlan da doğa ve insan odaklı şiirlerinde hayatı meşru yollardan doya doya yaşanması gereken bir hakikat olarak takdim etmiştir. Şiirlerini büyük oranda bu düşünce üzerine kuran Karacaoğlan, Anadolu Türklüğünü oluşturan diğer “basit” insanlar gibi, ölümü ve ölümden sonraki hayatı da ihmal etmemiş, öldükten sonra bir kabre konulmayı ve Hakk'ın didarını görmeyi arzulamıştır. Çukurovalı Karacaoğlan, kendisinden sonra gelen “basit” insanları, sadece söyleyişindeki güzelliğe ve orijinalliğe hayran bırakmamış, onları, yukarıda ele alınan koşmalarından da anlaşılacağı üzere, duygu ve düşüncelerinden de yakalamıştır. En önemlisi de “basit” insanların yüzyıllar sonra bile şiirlerinde kendilerini bulmalarını sağlamıştır. Bundan dolayıdır ki Türk hümanizminin büyük ismi Yunus Emre'nin ilahilerini söyleyip dinlemekten bıkmayan Anadolu Türkleri, Karacaoğlan'ın şiirlerini de yüzyıllar boyunca kendi şiirleri gibi dillendire gelmişlerdir.

Kaynaklar

BAŞGÖZ, İlhan, *Karac'oglan*, Pan Yayıncılık, İstanbul 2003.

GÜNAY, Umay, *Türkiye'de Aşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2008.

SAKAOĞLU, Saim, *Karacaoğlan*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.

Bölgesel Süreklilik ve Kalıcı Oy Kullanma Bakımından Türkiye 2011 ve 2015 Genel Seçim Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme*

An Analysis of Turkish 2011 and 2015 General Election Results with Respect to Regional Continuity and Permanent Voting

Hamza AKENGİN**

Öz

Siyasi coğrafyanın ilgi alanına giren konulardan biri Seçim Coğrafyasıdır. Seçmenin oy kullanma alışkanlıklarının değerlendirilerek, seçmenlerin zaman içerisinde oy verme tercihlerinde süreklilik ve kalıcı oy kullanma alışkanlıklarının incelenmesi Seçim Coğrafyasının ilgilendiği konular arasındadır. Seçim sonuçlarının uzun süreli değerlendirilmesi sonucunda herhangi bir seçim bölgesinde uzun süreli olarak seçmen tercihlerinde değişim olmuyorsa buna seçmen tercihlerinde süreklilik ve kalıcı oy kullanma alışkanlığı denmektedir. Seçim sonuçlarının uzun süreli incelenmesiyle seçmen tercihlerinde aday, propaganda, seçim konusu olan olay ve benzeri şartların etkili olduğu görülmüştür. Bu kapsamda 2011 yılı genel seçimlerinden başlanarak, 2015 yılında yapılan iki genel seçim sonucundan hareketle seçmen tercihlerindeki süreklilik ve kalıcılık bakımından bir değerlendirme yapılmasının seçmen tercihlerini etkileyen şartların belirlenmesi bakımından faydalı olacağı ifade edebilir. Bundan hareketle bu araştırmanın amacı, 2011 yılı genel seçim sonuçları ve 2015 yılında biri tekrar olmak üzere yapılan iki genel seçim sonuçlarına göre seçmen tercihlerindeki süreklilik ve kalıcılığın incelenmesidir. Araştırma literatür taraması, doküman analizi ve alan gözlemlerine dayalı olarak tasarlanmış, kesin seçim sonuçlarından elde edilen veriler kullanılarak oluşturulan tablolar ile, bunlardan hareketle şekillendirilen haritalar analiz edilerek seçmen tercihlerindeki süreklilik ve kalıcılık irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Siyasi Coğrafya, Seçim Coğrafyası, Seçmen, Süreklilik, Kalıcı Oy Kullanma.

Abstract

One of the issues addressed by political geography is the Electoral Geography. Electoral Geography covers the analysis of the voters' preferences over time and their permanent voting behaviors. In cases where no changes in voting behaviours are observed in an electoral district after a long period of assessment, this situation indicates permanent voting behaviors. Long term assessment of election results reveal that the candidates, propaganda, the election issues and the like influence voters' preferences. In this respect, it would be beneficial to evaluate the continuity and permanence of voters' preferences based on the general elections in 2011 and the two general elections in 2015 in order to determine the conditions that affect them. This study aims to analyze the continuity and permanence of voters' preferences based on the results of the general elections in 2011 and the two general elections, one of which is a repeat election, in 2015. The

* Bu çalışmanın İngilizce özeti "27-29 Nisan 2017 tarihleri arasında Roma'da yapılan 3. Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Araştırmaları Konferansında" sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Prof. Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü Öğretim Üyesi. (hakengin@marmara.edu.tr)

study is based on literature review, document analysis and field observation, and analyzes tables formed according to the data obtained from the definitive election results and maps based on these tables in order to determine the continuity and permanence of voters' preferences.

Keywords: Political Geography, Electoral Geography, Voters, Continuity, Permanent Voting.

Giriş

Türkiye 1946 yılında çok partili hayata geçmiştir. Ancak çok partili sistemin ruhuna uygun ilk seçim 1950 yılında gerçekleşmiştir. 1950 yılından günümüze kadar geçen 67 yıllık süreçte zaman zaman demokratik yönetime, demokratik olmayan yöntemlerle müdahaleler olmuş, askeri ihtilallerle yönetime el konulmuştur. Nihayetinde yeniden demokratik seçimlerle iktidar gücü değişik siyasi partilerin eline geçmiştir. 1950 yılında yapılan ilk demokratik seçimlerle birlikte Türkiye'de siyasi yelpazede iki ana akım ön plana çıkmıştır. Bunlardan biri 1950 öncesi ülkeyi yöneten ve Cumhuriyetin kurucusu olan kadronun da içinden çıkıp üyesi olduğu Cumhuriyet Halk Partisi, diğeri ise 1950 genel seçimleri ile iktidar gücünü eline geçiren Demokrat Parti'dir. Böylece 1950 ile başlayan ve Türkiye'nin 67 yıllık siyasi tarihinde etkili olan iki siyasi akım, iktidar gücünü eline geçirmek için mücadele etmiştir. Her ne kadar bu 67 yıllık süreçte doğrudan Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti iktidar erkini elinde bulundurمامışsa da, iktidara gelen partiler ya Cumhuriyet Halk Partisi'nin temsil ettiği sosyal demokrat kitleyi ya da Demokrat partinin devamı olduğunu iddia eden muhafazakâr kitleyi temsil etmiştir.

Türkiye Cumhuriyetinin 67 yıllık çok partili siyasi tarihi zaman zaman askeri müdahalelere sahne olmuştur. 1960 yılında başlayan demokratik yönetime müdahale süreci; neredeyse her on senede bir tekrarlanmıştır. Nihayetinde askeriye içinde örgütlenmiş bir grubun en son müdahale girişimi 15 Temmuz 2016 tarihinde yaşanmıştır. Ordunun müdahalesi ile anayasanın askıya alınarak parlamentonun kapatılması ile sonuçlanan her darbe döneminin sonunda demokratik ortama geçişle birlikte siyasi yapı ve dengeler yeniden kurulmuştur. Bu süreçte, demokratik ortam yeniden oluşunca yeni siyasi partiler kurularak ülke yönetimine talip olmuşlardır. Normalleşme ile başlayan süreçte, yeni kurulan partiler genellikle önceki dönemde etkin olan siyasi partilerin devamı niteliğinde olmuştur. Bu çerçevede mesela 1960 ihtilalinden sonra kapatılan Demokrat Parti yerine Adalet Partisi kurulmuş, Cumhuriyet Halk Partisi varlığını korumuştur. 1980 askeri müdahalesinden sonra siyasi partilerin kapatılması üzerine, önceki dönemdeki Adalet Partisi'nin devamı niteliğinde Doğruiyol Partisi kurulmuştur. Kapatılan Cumhuriyet Halk Partisi'nin yerine önce Halkçı Parti kurulmuş, daha sonra bu parti Sosyal Demokrat Halkçı Parti'ye dönüşmüş, nihayetinde eski Cumhuriyet Halk Partisi mensuplarının açtıkları davalarla Cumhuriyet Halk Partisi yeniden kurularak faaliyetlerine izin verilmiştir. 12 Eylül 1980 darbe sürecinde kapatılan partilerden biri Milli Selamet Partisi'dir. Yeni dönemde Milli Selamet Partisinin yerine Refah Partisi kurulmuş, bu partinin Anayasa Mahkemesi kararı ile kapatılması üzerine, Fazilet Partisi kurularak Milli Selamet Partisi ve Refah Partisi geleneğinden gelenler siyasi faaliyetlerini bu

çatı altında sürdürmüşlerdir. 12 Eylül 1980 darbe sürecinde kapatılan bir başka parti Milliyetçi Hareket Partisi'dir. Bu partinin siyasi faaliyete izin verilen mensupları tarafından Milliyetçi Hareket Partisi'nin devamı olmak üzere Milliyetçi Çalışma Partisi kurulmuştur. Anayasada yapılan değişikliklerle 12 Eylül 1980 darbesinden önce faaliyetini sürdüren partilerin yeniden faaliyetlerine izin verilmesi ile Milliyetçi Çalışma Partisi adını Milliyetçi Hareket Partisi olarak değiştirmiş ve bu isimle siyasi faaliyetlerini sürdürmüştür. 1980 ihtilalinden sonra siyasi partilerin faaliyetlerine izin verilince, 1980 ihtilali ile kapatılan CHP'nin yerine kurulmuş olan Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) 1991 yılında yapılan genel seçimlere girerken, bazı Halkın Emek Partisi (HEP) mensuplarını SHP listelerinden aday göstererek milletvekili olmalarını sağlamıştır. SHP'den milletvekili olan HEP'liler seçimden hemen sonra SHP'den istifa ederek Demokrasi Partisi'ne (DEP) geçmiştir. DEP milletvekillerinin anayasaya aykırı tutum ve davranışları sonunda bu parti, Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmıştır. Kapatılan DEP yerine 1994 yılında Halkın Demokrasi Partisi (HADEP) kurulmuştur. 13 Mart 2003 tarihinde HADEP, Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılınca HADEP mensupları Demokratik Halk Partisi'ne (DEHAP) geçti ve nihayetinde bu parti mensupları 2005 yılından itibaren Demokratik Toplum Partisi (DTP) çatısı altında siyasi faaliyetlerini sürdürmeye devam etmiştir. DTP, 2009 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılınca bu defa aynı siyasi çizgide faaliyet göstermek üzere kurulmuş olan Barış ve Demokrasi Partisi (BDP) daha aktif siyaset izlemeye başlamış ve DTP mensupları BDP'de faaliyetlerini sürdürmüşlerdir (Çakır, 2011). Türkiye genelinde konjektürel şartların değişmesi üzerine BDP mensupları ile bazı sivil toplum örgütleri bir araya gelerek Halkların Demokratik Partisi'ni (HDP) kurmuştur. 2015 yılında yapılan milletvekili genel seçimlerine giren HDP, ülke genelinde uygulanmakta olan %10 barajını aşarak TBMM'inde temsil hakkı kazanmıştır. Yukarıda çizilen çerçeve içerisinde ana hatları ile şekillenen siyasi yapı ve partilerle günümüze kadar gelinmiştir.

2017 yılı itibarı ile TBMM'de temsil yetkisini elinde bulunduran 4 siyasi parti bulunmaktadır. Bu partiler Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Halkların Demokratik Partisi (HDP) ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP). Günümüz TBMM'nin genel görünümü; 2001 yılında meydana gelen ekonomik krizden sonra oluşmuştur. Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en zor ekonomik krizinden sonra, 2002 yılında yapılan ilk genel seçimlerle TBMM'ye AKP ve Cumhuriyet Halk Partisi ile birlikte bir grup bağımsız milletvekili girebilmiştir (Kapusızoğlu, 2011). Yaşanan ekonomik krizin bedelini ekonomik kriz döneminde ülkeyi yöneten siyasi partiler meclis dışı kalarak ödemiştir.

Amaç ve Metot

Bu araştırmanın amacı Türkiye'de 2002 yılından başlanarak, 2015 yılında yapılan biri olağan biri olağanüstü (bitişik) seçim sonuçlarından hareketle seçmenlerin oy vermede süreklilik ve kalıcılık alışkanlıklarının değişip değişmediğini incelemektir. Bu kapsamda öncelikle 2002 yılında ortaya çıkan durum incelenmiş daha sonra 2011 ve 2015 yıllarında gerçekleştirilen genel seçimlerin sonuçları seçmenlerin oy vermede süreklilik ve kalıcılık alışkanlıkları boyutlarında yorumlanmıştır.

Dolayısı ile araştırmada kullanılan veriler seçim sonuçlarıdır. Bu seçim sonuçlarından hareketle oluşturulan tablo ve haritalar doküman analizi yöntemi ile irdelenerek, alan gözlemleri ve literatürden elde edilen bilgilerle ilişkilendirilerek, seçmen tercihlerindeki süreklilik ve kalıcılık irdelenmiştir.

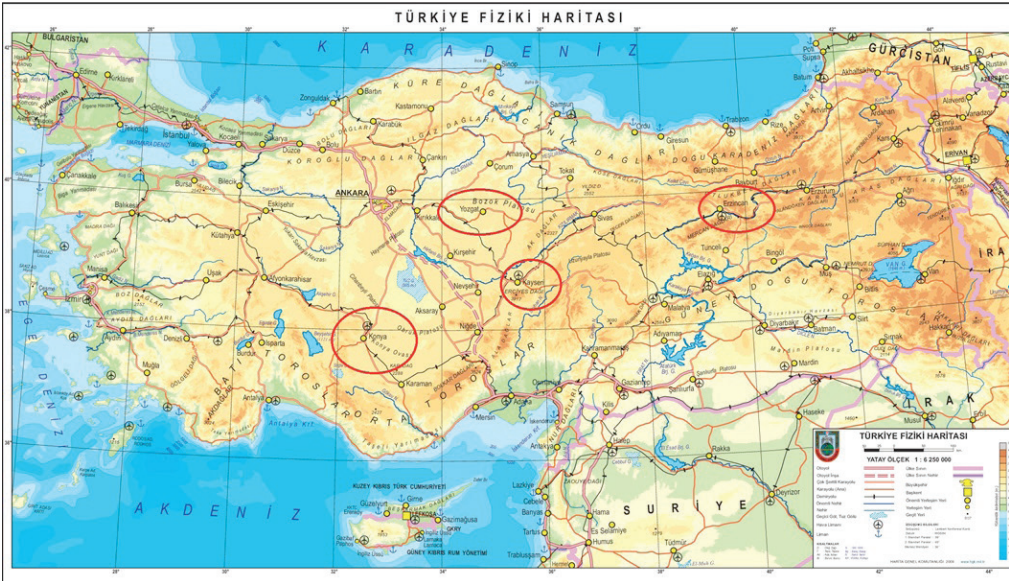
Seçmen Tercihlerindeki Süreklilik ve Kalıcılığın Oluşumu

Herhangi bir seçim bölgesinde seçim sonuçlarının dağılımının uzun süreli benzerlik göstererek, değişime uğramaması seçmen tercihlerinde süreklilik ve kalıcılık olarak tanımlanmaktadır. Bir başka ifade ile Seçim sonuçlarının uzun süreli değerlendirilmesi sonucunda herhangi bir seçim bölgesinde uzun süreli olarak seçmen tercihlerinde değişim olmuyorsa buna seçmen tercihlerinde süreklilik ve kalıcı oy kullanma alışkanlığı denmektedir (Akengin, 2017). Seçim sonuçlarının uzun süreli incelenmesiyle seçmen tercihlerinde aday, propaganda, seçim konusu olan olay ve benzeri şartların etkili olduğu görülmüştür. Bu konuda dikkati çeken ilk çalışma Roskin tarafından yapılmıştır. Söz konusu araştırmasında Roskin, Fransa'da 1936 seçimlerinden elde edilen sonuçların dağılımı ile 1981 seçimlerinden sonra ortaya çıkan sonuçların coğrafi dağılımının neredeyse aynı olduğunu saptamıştır (2009). Giriş bölümünde belirtildiği gibi Türkiye'de 1950 yılında başlayan çok partili demokratik seçim dönemi ile birlikte bazı bölgelerde seçmen tercihlerinde süreklilik ve kalıcılığın ana hatları ile ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Örnek olarak İzmir, Muğla, Zonguldak, Tekirdağ ve Edirne gibi illerde her zaman Cumhuriyet Halk Partisi ve onun devamı sayılabilecek partiler başarılı olmuşken (Harita 1), Erzurum, Kayseri, Konya ve Yozgat gibi illerde ise (Harita 2),

Harita 1. Cumhuriyet Halk Partisinin hemen her seçim döneminde başarılı olduğu bazı iller

Demokrat Parti ve onun devamı olarak kabul edilen partiler başarılı olmuştur. Günümüz TBMM'nin oluşumuna yol açan gelişmelerin 2000'li yıllarında başında şekillendiğine yukarıda işaret edilmiştir (Kiriş ve Köklü, 2012). 2001 ekonomik krizinden sonra oluşan meclis yapısına dâhil olan AKP, Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi tarihi dikkate alındığında oldukça yeni sayılabilecek bir geçmişe sahiptir. 2001 ekonomik krizi ve o süreçteki siyasi yelpazedeki boşluğu kullanarak ülke siyasetine dâhil olan AKP, 2002 yılında yapılan genel seçimlerde TBMM'ye girme başarısı gösteren iki partiden biri olmuştur (YSK, 2002). AKP, 2002 yılında yapılan genel seçimlerde oyların %34'ü ile 365 milletvekili olarak iktidara gelmiştir. 2002 genel seçim sonuçlarını gösteren bir harita (Harita 3) incelendiğinde Ak Partinin iller itibari ile 81 ilin 25'inde en yüksek oyu alarak yeni bir dönem başlattığı anlaşılmaktadır.

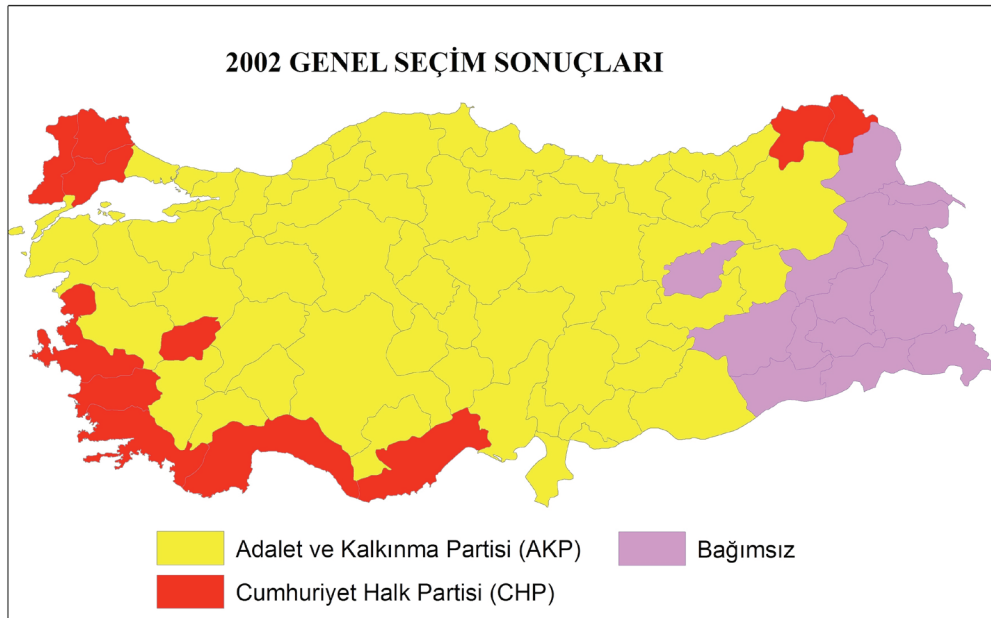
Harita 2. Demokrat Parti ve onun devamı olarak kabul edilen partileri başarılı olduğu bazı iller

Bu çalışmanın konusunu oluşturan seçmen tercihlerindeki süreklilik ve kalıcılıkla ilgili hareket noktasını 2002 genel seçim sonuçlarına bağlı olarak ortaya çıkan seçmen tercihlerinin coğrafi dağılımı oluşturacaktır. 2002 seçimlerinden 2011 seçimlerine giden süreçte seçmen tercihleri bakımından hemen hemen standart bir görünümün ortaya çıktığı anlaşılmaktadır (Harita 3 ve Harita 4).

2015 Genel Seçimlerine Gidilirken Türkiye

2002 genel seçimlerinden 7 Haziran 2015 genel seçimlerine kadar geçen süre içerisinde AKP'nin hemen hemen her seçim döneminde aldığı oy oranını artırdığı anlaşılmaktadır (Tablo

1). Süreç içerisinde bu araştırmanın konusu olan seçmen tercihlerinde süreklilik ve kalıcılığın önemli ölçüde oluştuğu, buna bağlı olarak belirli illerde her seçim döneminde en fazla oyu alan partinin AKP olduğu anlaşılmaktadır (Harita 3 ve Harita 4). 7 Haziran 2015 seçimlerine girilirken, önceki seçim dönemlerinde AKP'nin genel başkanı olan Recep Tayyip Erdoğan'ın Cumhurbaşkanı olarak AKP'den ayrıldığı ve 7 Haziran 2015 seçimlerine AKP'nin yeni bir genel başkanla girdiği bilinmektedir. Ayrıca Türkiye'de 1980'li yıllardan beri devam eden terör sorununu çözmek üzere "çözüm süreci" olarak adlandırılan ve terörist grupların silah bırakarak Türkiye dışına çıkmasını sağlamaya yönelik bir süreç devam etmekteydi ki, halkın önemli bir kısmı çözüm sürecinin ülkenin toprak bütünlüğüne zarar verecek şekilde tavizler içerdiğine inanmaktaydı.

Harita 3. 2002 Genel Seçimlerinde partilerin en fazla oy aldıkları illere göre dağılımı¹

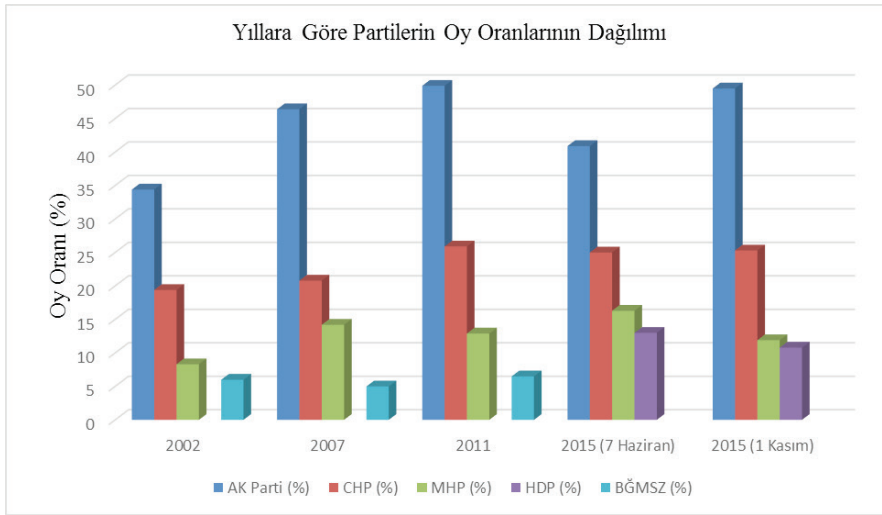
2013 Haziran ayında "Gezi Olayları" olarak bilinen ve siyasi iktidara karşı toptan başkaldırıcı hedefleyen, hükümetin büyük önem verdiği bir takım yatırımların durdurulması ile hükümetin istifa ederek başbakanın görevden çekilmesini hedefleyen illegal gruplar tarafından yönlendirilen şiddet eylemleri neticesinde birkaç gün süre ile ülkede iç güvenliği tehdit eden gergin bir ortam oluşmuştu. Bunlara ilave olarak hükümette görev yapan bazı bakan yakınları ve bazı iş adamlarının bir takım yolsuzluk

¹ 2002 Genel Seçim Sonuçlarını gösteren harita Yüksek Seçim Kurulu'nun yayınlamış olduğu kesinleşmiş genel seçim sonuçları kullanılarak yapılmıştır.

Tablo 1. 2002 seçim döneminden itibaren seçim dönemlerine göre partilerin almış oldukları oy oranlarının dağılımı

Seçim Tarihi	AKP (%)	CHP (%)	MHP (%)	HDP (%)	BĞMSZ (%)
3 Kasım 2002	34,4	19,4	8,3	-	6
22 Temmuz 2007	46,4	20,8	14,2	-	5
12 Haziran 2011	49,9	25,9	12,9	-	6,5
7 Haziran 2015	40,9	25	16,3	13	-
1 Kasım 2015	49,5	25,3	11,9	10,8	-

ve rüşvet olaylarına karıştıkları gerekçesi ile gözaltına alınmaları ile başlayan ve 17/25 Aralık 2013 süreci olarak adlandırılan, bir yargı darbesi ile hükümetin zayıflatılarak işbaşından uzaklaştırılmasını hedefleyen bir girişim yaşanmıştı.

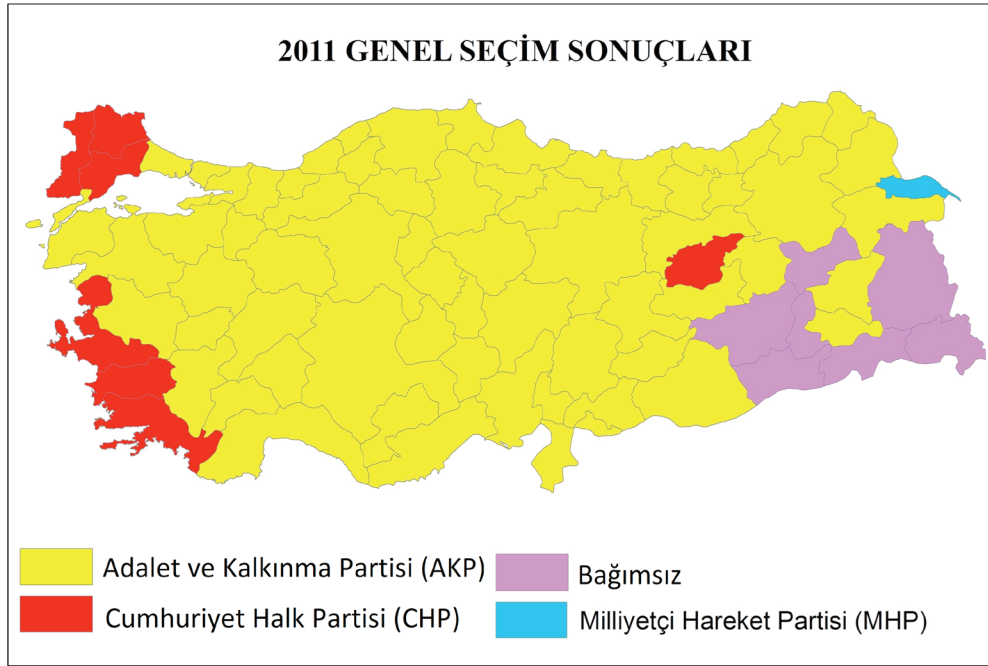
Grafik 1. Yıllara göre partilerin oy oranlarının dağılımı

2015 Yılı Genel Seçim ile Seçmen Tercihlerinde Süreklilik Kalıcılığın Test Edilmesi

Yukarıda çizilen çerçeve ile yapılan 7 Haziran 2015 genel seçimleri tamamlanıp, geçici seçim sonuçları açıklandığında hiçbir partinin tek başına hükümeti kurabilecek çoğunluğa ulaşamadığı anlaşıldı. 2011 genel seçimlerinde % 49,9 oranında oy almış olan AKP'nin oy oranı % 40,9'e düşmüş, ilk defa seçime giren HDP, ülke genelinde uygulanmakta olan %

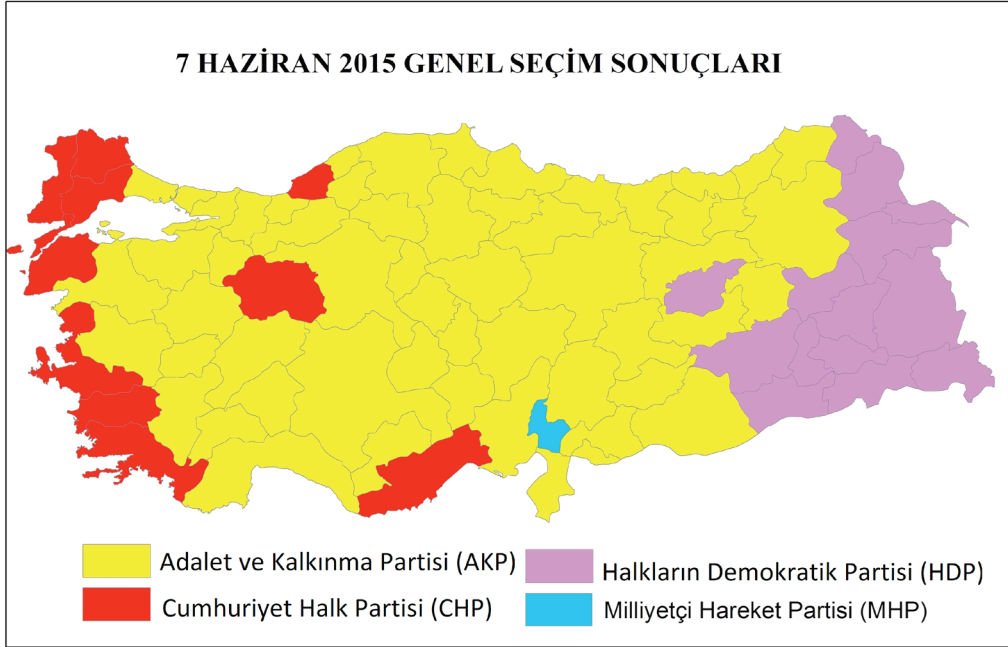
10 ülke barajını aşmıştır (YSK, 2011, YSK, 2015a, Tablo 1, Grafik 1). Seçmen tercihleri ile oluşan tablonun coğrafi dağılımı dikkate alındığında; önceki dönemlere göre seçmen tercihlerinde,

oyların sürekliliği ve kalıcılığı bakımından yeni bir görünümün ortaya çıktığı anlaşılmaktadır (Harita 5). 2011 genel seçimlerinde Türkiye genelinde illere göre en fazla oyu alarak 66 ilde birinci parti olan AKP, 7 Haziran 2015 genel seçimlerinde aynı başarıyı gösterememiştir. 7 Haziran 2015 seçim sonuçlarına göre ülke genelinde aldığı oy oranı bakımında bir gerileme yaşayan AKP'nin oy oranı % 40,9'a düşmüş ve bir önceki seçimde 66 olan en fazla oy aldığı il sayısı 56'ya inmiştir. 7 Haziran 2015 seçimleri ile Ardahan, Kars, Ağrı, Bitlis, Zonguldak, Eskişehir, Mersin ve Çanakkale'nin parti tercihlerini değiştirdikleri anlaşılmaktadır (Harita 4 ve Harita 5). 7 Haziran 2015 genel seçimlerinden sonra, milletvekili dağılımında ortaya çıkan tablo hiçbir partiye tek başına hükümeti kurma imkânı vermemiştir.

Harita 4. 2011 Genel Seçimlerinde partilerin en fazla oy aldıkları illere göre dağılımı²

² 2011 Genel Seçim Sonuçlarını gösteren harita Yüksek Seçim Kurulu'nun yayınlamış olduğu kesinleşmiş genel seçim sonuçları kullanılarak yapılmıştır.

Harita 5. 7 Haziran 2015 Genel Seçimlerinde partilerin en fazla oy aldıkları illere göre dağılımı³

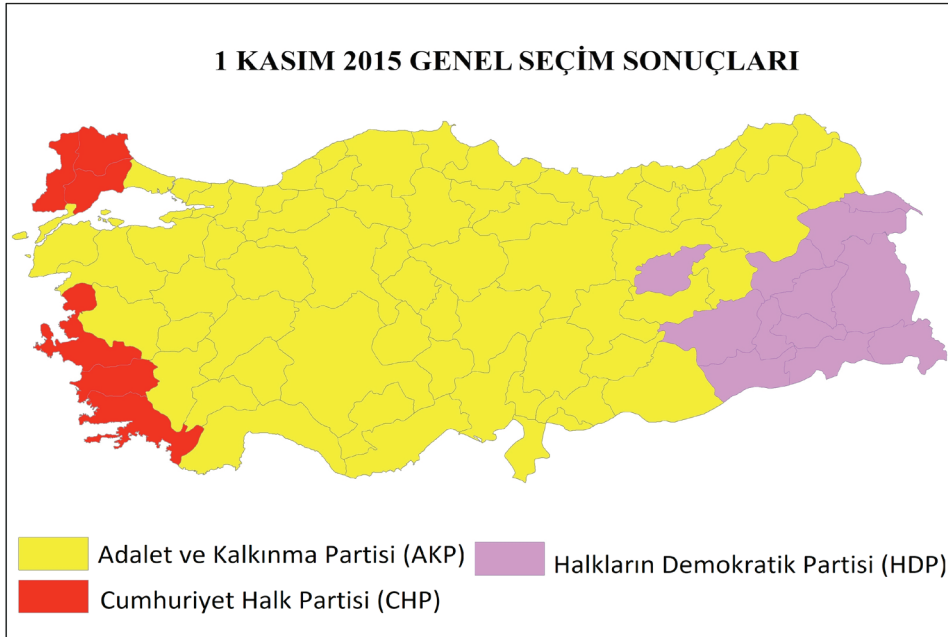
7 Haziran 2015 genel seçimlerinden hemen sonra Türkiye'nin öncelikli sorunu yeni hükümetin nasıl kurulacağı sorusuna cevap vermektir. Bir taraftan yeni hükümeti kurma çalışmaları devam ederken, bir taraftan da bölücü terör örgütü çözüm sürecini tek taraflı bitirdiğini ilan etmiştir.

Seçimden sonraki süreçte HDP'nin en fazla oy aldığı iller başta olmak üzere, bölücü terör örgütü ve onun yerel işbirlikçileri; doğu ve güneydoğuda bazı yerlerde öz yönetim ilan etmiştir. Öz yönetim ilan edilen yerlerde, sokaklara barikatlar kurarak, hendekler açarak halkın can güvenliğini tehdit eden faaliyetler içine girilmiş, güvenlik güçlerinin müdahalesini önlemek için yollara tuzaklanmış bombalar döşenerek alan hâkimiyeti sağlamaya yönelik bir takım terörist faaliyetler başlatmışlardır. Bunlara ilave olarak hükümetin kurulamaması, ülkedeki güven ortamının bozulma riskini gündeme getirmiştir. Bu süreçte bir tarafta özellikle döviz fiyatlarındaki dalgalanmalar ile ihracatta görülen azalma eğilimi ekonominin bir krizle karşı karşıya kalabileceği endişesini oluşturmuştur. Bu şartlar altında, genel seçimlerin yenilenmesini gerektiren yeni bir siyasi tablo ortaya çıkmıştır. 1 Kasım 2015 tarihinde yenilenen genel seçimlerle partilerin aldıkları oy oranları (YSK, 2015b, Tablo 1, Grafik 1) ile milletvekili dağılımı yeniden şekillenmiş ve bu seçim sonunda AKP tek başına hükümeti kurabilecek çoğunluğa ulaşmıştır.

³ 7 Haziran 2015 Genel Seçim Sonuçlarını gösteren harita Yüksek Seçim Kurulu'nun yayınlamış olduğu kesinleşmiş genel seçim sonuçları kullanılarak yapılmıştır.

Seçmen tercihlerinin coğrafi dağılımı bakımından durum irdelendiğinde ise; Ardahan, Kars, Mersin, Osmaniye, Eskişehir, Zonguldak ve Çanakkaleli seçmenlerin çoğunun tercihlerini AKP'den yana kullandıkları anlaşılmaktadır.

1 Kasım 2015 genel seçim sonuçlarına göre seçmen tercihlerinde süreklilik ve kalıcılık bakımından coğrafi görünüm şöyle şekillenmiştir. CHP'nin; Edirne, Tekirdağ, Kırklareli, İzmir, Aydın ve Muğla illerinden seçmen desteğini alarak, seçmen tercihlerinde süreklilik ve kalıcılık bakımından pozisyonunu koruduğu ancak, Tunceli'de seçmen tercihlerinin HDP'ye yöneldiği anlaşılmaktadır. 2011 yılında tercihini MHP'den yana kullanan Iğdırli seçmenlerin, bir etnik parti görünümünde olan HDP'ye destek verdikleri anlaşılmaktadır. Önceki seçim dönemlerinde bağımsız milletvekilleri ile mecliste temsil edilen Batman, Diyarbakır, Hakkâri, Mardin, Muş, Şırnak ve Van illerindeki seçmenlerin 7 Haziran 2015 ve 1 Kasım 2015 seçimleri ile HDP'ye yöneldikleri dikkati çekmektedir (Harita 5, Harita 6). 2011 genel seçimlerinde AKP'ye destek vermiş olan Ağrı, Bitlis ve Siirtli seçmenlerin de HDP'ye yöneldikleri görülmektedir. 1 Kasım 2015 genel seçim sonuçlarının seçmen tercihleri ve oy vermede süreklilik bakımından değerlendirilmesinin AKP bakımından yapıldığında ise; Ağrı, Bitlis, Siirt, Ardahan ve Kars dışında 2011 genel seçimlerindeki gibi seçmen tercihlerinde süreklilik ve kalıcılık bakımından pozisyonunu koruduğu dikkati çekmektedir.

Harita 6. 1 Kasım 2015 Genel Seçimlerinde partilerin en fazla oy aldıkları illere göre dağılımı⁴

⁴ 1 Kasım 2015 Genel Seçim Sonuçlarını gösteren harita Yüksek Seçim Kurulu'nun yayınlamış olduğu kesinleşmiş genel seçim sonuçları kullanılarak yapılmıştır.

Sonuç

2002 Genel seçimleri Türkiye’de siyaset sahnesine çıkmış olan AKP’nin geçen zaman içinde seçmen tercihlerinde süreklilik ve kalıcılık bakımından 2011 genel seçimlerine kadar etki alanını genişlettiği anlaşılmaktadır. 2002-2011 dönemlerinde CHP’nin seçmen tercihlerinde süreklilik ve kalıcı oy kullanma bakımında etki alanının daraldığını gösteren bir sonuç söz konusudur. CHP’nin nihayetinde 1 Kasım 2015 genel seçim sonuçlarına göre bulunduğu coğrafi konumun bir sonucu olarak liberal eğilimlerin ön plana çıktığı İzmir, Aydın, Muğla, Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli gibi illerde kemikleşmiş bir seçmen kitlesine sahip olduğu dikkati çekmektedir. 2002 genel seçimlerinden itibaren bağımsız adaylarla seçimlere giren Doğu ve Güneydoğu Anadolu’nun bir kısmında destek bulan ve aslında etnik tabana dayalı bir parti görünümünde olan HDP’nin Tunceli dâhil olmak üzere seçmen tercihlerinde süreklilik ve kalıcılığı parti olarak test ettiği ileri sürülebilir. 2002 genel seçimlerinde 1 Kasım 2015 genel seçimlerine kadar geçen süre içinde AKP’nin seçmen tercihlerinde süreklilik ve oy kullanmada kalıcılık bakımından Türkiye genelinde 63 ilde istikrarlı sayılabilecek şekilde seçmen desteğini aldığı ifade edilebilir.

Kaynaklar

- Akengin, H. (2017). *Siyasi Coğrafya İnsan ve Mekan Yönetimi*, Pegem Akademi, Ankara.
- Çakır, R. (2011) *12 Eylül’den 12 Haziran’a Siyasi Partiler Barış ve Demokrasi Partisi (BDP)*, SETA ANALİZ, Mayıs 2011.
- Kapusuzoğlu, M. (2011). Ekonomik Kriz, 2002 Seçimleri Ve Seçmen Tercihi, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi* Cilt 3, No 2, 2011 ISSN: 1309-8012 (Online) 121, s. 2.
- Kiriş, H. M. ve Köklü, T. E. (2012). Bir “Kıyı Şeridi” Seçim Bölgesi Olarak Muğla’da Siyasal Gelenekler ve Yeni Yönelimler, *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4, No 2, 2012 ISSN: 2146-0817 (Online).
- Roskin, M. G. (2009). *Çağdaş Devlet Sistemleri, Siyaset Coğrafya Kültür*, Adres Yayınları, Ankara.
- YSK, (2002). Gümrük Oyları Dahil Türkiye Geneli Seçim Sonuçları, <http://www.ysk.gov.tr/ysk/docs/2002MilletvekiliSecimi/gumrukdahil/gumrukdahil.pdf>
- YSK, (2011), XXIV. Dönem Milletvekili Genel Seçimi sonuçları, <http://www.ysk.gov.tr/ysk/docs/Kararlar/2011Pdf/2011-1070.pdf>
- YSK, (2015a). Yurt İçi, Yurt Dışı Ve Gümrük Sandıkları Dahil Milletvekili Genel Seçimi Sonucu, <http://www.ysk.gov.tr/ysk/content/conn/YSKUCM/path/Contribution%20Folders/SecmenIsl emleri/Secimler/2015MV/D.pdf>
- YSK, (2015b). Yurt İçi, Yurt Dışı Ve Gümrük Sandıkları Dahil Milletvekili Genel Seçimi Sonucu, <http://www.ysk.gov.tr/ysk/content/conn/YSKUCM/path/Contribution%20Folders/SecmenIsl emleri/Secimler/2015MVES/96-D.pdf>

Gülten Akın Şiirinde Dönemler

Periods in Gulden Akin's Poetry

Baki ASILTÜRK*

Öz

Gülten Akın, 1950 sonrası edebiyatımız içinde kendine özgü yeri olan şairlerdendir. Şiirleri nicelik ve nitelik bakımından doyurucudur. İlk kitaplarında bireysellik görülmekle beraber, ikinci döneminde toplumsallık ağır basar. Akın, bu dönemden itibaren halk şiiri etkisiyle yalın anlatıma yönelir. Cumhuriyet dönemi Türk şiiri sürecinde destanlarıyla da dikkat çeker. 1970'lerde genellikle destan türüne ağırlık vermiştir. 1990 sonrası periyotta ise özel dünyanın izdüşümlerini şiirleştirir; bu dönemde imgesel anlatım, bilgece söyleyiş öne çıkmaktadır. Gülten Akın, 50 yıllık şairlik hayatında aynı noktada kalmayıp şiirini dönemden döneme geliştirmiştir. Kadın dünyasını anlatırken cinsiyet ayrımcılığına düşmemiş, insanı anlamaya ve anlatmaya çaba harcamıştır.

Anahtar Kelimeler: Şiir, Poetika, Bireysellik, Toplumsallık, Destan, İmge, Anlatım, Dönem.

Abstract

Gülten Akın has a unique place in our post-1950s literature. Her poetry is satisfactory in quantity and quality. Individuality is observed in her early works, whereas sociality is dominant in her second period. Akın showed a tendency to a plainer expression in her later works because she was affected by folk poetry. She stood out with her epics in the Turkish poetry of the Republican era. In the 1970s, she focused mainly on the saga. Her poems included the projections of her private world in the post-1990 period. She also used imagery and wise words in this period. Gülten Akın did not dwell on the same spot in her poet life of 50 years but has changed and developed her poetry over the years. While narrating the world of women, she didn't fall into sexism but tried to understand and explain what it meant to be human.

Keywords: Poem, Poetry, Individuality, Sociality, Epic, Imagery, Expression, Period.

Giriş

Türk edebiyatı tarihinin en başarılı kadın şairi sayılabilecek olan Gülten Akın, 1950 sonrasında yetişen şairler arasında kendi biçimini yaratmış ve kuşağı içinde kendine özgü bir yer edinmiştir.

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (bakiasilturk@marmara.edu.tr).

İlk kitabı *Rüzgâr Saati*'ni 1956'da, son kitabı *Beni Sorarsan*'ı 2013'te yayımlayan şair, elli yıla yaklaşan şairlik hayatında yirmi kitabı aşan birikimiyle nicelik açısından, dönemden döneme gelişen şairliğiyle de nitelik açısından dikkat çekici bir verime sahiptir. Bazı şairlerde çok yazmak, çok eser vermek bir irtifa kaybına neden olurken Gülten Akın'da böyle bir duruma rastlanmaz. O, gerek tema çeşitlemesi yaparak gerekse şairlik hayatının akışı içinde yeni tekniklere yönelerek şiirini daima canlı tutmuştur. Bir başka ifadeyle Gülten Akın, nicelikle niteliğin birbirini itip zayıflatmadığı şairlerdendir.

Gülten Akın'ın şairlikteki aşamalarına, şairliğinin anlatım ve imgesellik açısından teknik özelliklerine geçmeden önce biyografisinin ana hatlarına göz atmak, ortaya koyduğu yapıtlara genel olarak bakmak yararlı olacaktır çünkü o şiirini ve hayatını daima paralel tutmuş, şairliği hayatın dışında farklı bir akışa terk etmemiştir: 1933'te Yozgat'ta doğan Gülten Akın, Beşiktaş Atatürk Anadolu Lisesini ve Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirdi. 1956'da evlendi, eşinin kaymakamlık görevi nedeniyle atandığı Gevaş, Alucra, Gerze ve Saray ilçelerinde 15 yıldan fazla yaşadı; kendisi de bu sırada yardımcı avukatlık ve öğretmenlik yaptı. 1972'de Ankara'ya yerleşip TDK Derleme ve Tarama Kolunda, Kültür Bakanlığı Yayın Danışma Kurulunda çalıştı. İnsan Hakları Derneği, Halkevleri, Dil Derneği gibi kuruluşlarda görev yaptı. Bu arada, aile kurumuna özel bir önem verdi ve beş çocuk büyüttü. 1978'de emekliye ayrıldıktan sonra hem şiir yazmayı sürdürdü hem de toplumsal konularda duyarlılık sahibi olduğunu gösteren etkinliklerde yer aldı. 4 Kasım 2015'te böbrek yetmezliğinden öldü. Gülten Akın'ın ilk şiiri 1951'de Son Haber gazetesinde yayımlanmıştı. Daha sonra Varlık, Yeditepe, Türk Dili, Mülkiye ve Hisar dergilerinde görüldü. Şairliğe adım attığı yıllarda kaleme aldığı ilk şiirlerde aşk, ayrılık, özlem, doğa gibi klasik temaları işlerken, daha sonra ağırlıklı olarak toplumsal sorunlara yöneldi. Kadının birey olarak dünyası ve toplum içindeki yeri onun başlıca temalarından oldu.¹ Uzun zaman yaşadığı yerlerden, özellikle İç Anadolu'dan derlediği yaşantılarla şiirini geliştirdi, şiirlerinde hayatın yansımalarına, otobiyografik denecek derecede canlı ve kapsayıcı şekilde yer verdi. Cumhuriyet dönemi edebiyatımızda ana akım içinde Dağlarca'dan sonra destan türüne özel önem veren neredeyse tek şair olması Gülten Akın'ın dikkate değer yanlarından. Şiir kitapları: *Rüzgâr Saati* (1956), *Kestim Kara Saçlarımı* (1960), *Sığda* (1964), *Kırmızı Karanfil* (1971), *Maraş'ın ve Ökkeş'in Destanı* (1972), *Ağıtlar ve Türküler* (1976), *Seyran Destanı* (1979), *İlahiler* (1983), *Sevda Kalıcıdır* (1991), *Sonra İşte Yaşlandım* (1995), *Sessiz Arka Bahçeler* (1998), *Uzak Bir Kıyıda* (2003), *Kuş Uçsa Gölge Kalır* (2007), *Celâlıler Destanı* (2007), *Beni Sorarsan* (2013). Düzyazı eserleri: *42 Gün* (1986), *Şiiri Düzde Kuşatmak* (1983), *Şiir Üzerine Notlar* (1996), *Toplu Oyunlar* (1997)²

¹ İnci Enginün, onun kadın şairler arasındaki önemini ve şiirlerindeki kadın bakış açısını şöyle vurgular: "Gülten Akın, Halk edebiyatı geleneğinden başarıyla yararlanmış ve bir şair olarak uzun süre kadınların pek iltifat etmedikleri şiir alanında kendisine bir yer edinmiştir. Eserlerinde kadının savunmasına da ağırlık vermiştir." (İnci Enginün, *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2001, s. 117)

² Şairin biyografisinin yazılışında şu kaynaklardan yararlanılmıştır: 1. *Tanzimattan Günümüze Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010 (genişletilmiş 3. baskı); 2. tr.wikipedia.org/wiki/Gülten_Akın, (erişim: 11 Ocak 2015); 3. Atilla Özkırımlı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, C 1, İnkılap Yayınevi, İstanbul 2004

Gülten Akın Şiirinde Dönemler

Ben insanı tüm gösteren aynalardanım

(Gülten Akın)

Gülten Akın'ın ilk şiirlerini yayımlamaya başladığı 1951-1956 arası, genel eğilimler açısından bakıldığında *ara döneme* denk gelir. Bu yıllarda sembolist kuşaktan Cahit Sıtkı Tarancı, Fazıl Hüsni Dağlarca, Necip Fazıl Kısakürek, Ziya Osman Saba, Ahmet Muhip Dırnas; toplumcu kuşaktan Attilâ İlhan, Ahmed Arif, Hasan Hüseyin vd. gibi şairler edebiyat ortamında şiirin önemli temsilcileri olarak varlıklarını sürdürmekteydi. Nâzım Hikmet genel af kararıyla hapisten çıkmış ama Rusya'ya gitmiş, kitapları yasaklanmıştı. Garip hareketi ve 1940 Toplumcu Kuşağı ilk on yılını doldurmuş, İkinci Yeni hareketi ise henüz uç vermeye başlamamıştı. Zaman çizgisini bütünlüyle baktığımızda da gördüğümüz şudur: Gülten Akın'ın kendi şiirini geliştirdiği ve uzun soluklu varlığıyla on yıllar sonrasına uzandığı 1951-2000 arası yarım asırlık dönemde sırasıyla İkinci Yeni, Toplumcu-Gerçekçi 1960 ve 70 Kuşakları, ardından da tarihsel birikimi ve antolojiyi önceleyen 1980 Kuşağı şairleri gelmiş, içine girilen yeni dönemlerde kimi zaman içerik kimi zamansa teknik eğilimli yenilikler şiirin gidiş yolunu ve gündemini belirlemiştir. Gülten Akın, zamanın ruhunu dinleyebilen bir şairdir, dolayısıyla içinden geçip yol aldığı yeni dönemlerin eğilimleri belirli ölçekte de olsa onun şairliği üzerinde etkili olmuştur. Sözelimi ilk şiirlerinde kısmen görülen imgesellik, çağrışımsallık, alıılmamış bağdaştırma gibi özellikler ikinci kitabında (*Kestim Kara Saçlarımı*) biraz da İkinci Yeni tekniğinin o yıllardaki yaygın etkisiyle daha belirgin biçimde görülmeye başlanmış, üçüncü kitabında (*Sığda*) devam etmiştir. Şair bu uzun süreçte, 1950'lerde İkinci Yeni şiirinin özelliklerine yakın, 60'larda Toplumcu, 70'lerde epik çizgide, 1990'larda ise imge merkezli, bireysel yanları ağır basan şiirlere imza atmıştır. Bu değişimleri sadece poetika içi değişimler olarak değil aynı zamanda tarihsel/toplumsal değişimlerin etkisi olarak da değerlendirmek gerekir. Böyle baktığımızda, Gülten Akın'ın, içinde soluk alıp verdiği zamanın ruhunu iyi kavradığını, dahası bir birey olarak içinde yaşadığı zamanın etkilerini doğal şekilde yaşayıp şiirine yetkinlikle taşıdığını, hatta kimi zaman bunlara öncülük ettiğini söyleyebiliriz. Ancak, teknik olarak hangi eğilim içinde bulunursa bulunsun, yalnızca bireysel veya toplumsal olanla yetinmeyip ikisini bir arada yorumlayarak seslenmiş, şiirde feminist didaktizme düşmeden kadının 1950'ler sonrası Türkiye'sindeki varoluş ve yaşayış serüvenini, sorunlarını, toplum içindeki yerini çeşitli katmanlara dikkat çekerek yetkinlikle yansıtmıştır. Temelde insanın duyarlığı içine girebilecek hemen her şeye imgelemine açık tutmuştur:

“Bütün kalıcı şairlerde görüldüğü üzere, insana ve hayata ilişkin hiçbir şey yabancı değil ona. Yanık sesli bir Türkmen kadınının ağıtını, rüzgâra sorular soran taze gelinin acılı türküsünü, “maddenin sonsuz canlılığını”, güz fotoğraflarının hüznünü, ters çingenelerin hınzırlığını, aşkla büyüyen kış çiçeğinin coşkusunu aynı duyarlılıkla dizelere dökmüştür. Yoksulluğun derin acısını da, yaşamının mucizevi yanlarını da söyleyen bir “deli kız” türkü söyler durur onun şiirlerinde.”³

³ Bâki Asiltürk, “Kimlerin Vakti Var Gülten Akın Okumaya?”, *Milliyet Sanat*, Ocak 2009, sayı 598

Gülten Akın'ın şairlikte izlediği yolu, teknik ve içerik eğilimleri bakımından dört döneme ayırabiliriz:

1. İmgesel dönem
2. Toplumsallık dönemi
3. Destanlar dönemi
4. Ustalık/Bilgelik dönemi

Bu dönemsel ayrımlar elbette bıçakla keser gibi yapılamaz. Geçişler, tekrarlar, geçmişe dönüş veya ileriye atıflar söz konusudur. Şiirin akışkan ve canlı bir tür olması, bu tip dönemselleştirmelerin kesin çizgilerle yapılmasına izin vermez. Yine de Gülten Akın'ın şairliğini zaman çizgisi üzerinden değerlendirdiğimizde genel tasniflerin bu şekilde yapılabileceği görülür.

I. İmgesel dönem

Yukarıda da kısaca değindiğimiz üzere 1950'ler, Garip anlayışının yaklaşık on yıllık yaygınlaşma ardından yavaş yavaş tıkanmaya başladığı, yeni şiir anlayışlarının ilk tomurcuklarının patlamaya hazırlandığı yıllardır. 1941'de Garip anlayışı başta Orhan Veli, Melih Cevdet ve Oktay Rifat olmak üzere öncü şairler elinde en olgun ürünlerini vermiş; ikinci aşamada 1950 eşiğinde ve sonrasında Metin Eloğlu, Salah Birsal, Can Yücel gibi şairler elinde farklı bir karakter kazanmış; üçüncü aşamada 1950'lerin başlarında taklitçilerin artması nedeniyle şiirin sadece ironiye, espriye dayalı ve çok kolay yazılabilir bir şey olduğu inancı yaygınlaşınca Garip hareketi sona yaklaşmıştır. 1950'lerin ortalarına doğruysa – sonradan İkinci Yeni diye adlandırılacak – Cemal Süreya, Sezai Karakoç, Ece Ayhan, İlhan Berk, Edip Cansever, Turgut Uyar, Ülkü Tamer gibi şairler yoğun imgeye, alışılmamış bağdaştırmalara, dilin aykırı kullanımına ağırlık veren, sadece Garip'in şiir diline değil verili dile de karşı çıkan, çağrışıma açık şiirlerini dergilerde yayımlamaya başlamışlardır. Gülten Akın'ın "imge ağırlıklı ilk dönem"inin simge kitapları, 1956 tarihli *Rüzgâr Saati* ile 1960 tarihli *Kestim Kara Saçlarımı*'dir. Gençlik yıllarında kaleme aldığı ve *Rüzgâr Saati*'nde topladığı şiirlerde bir yandan Nâzım Hikmet ve 1940 Kuşağı toplumcu şiirinin bir yandan da yeni yeni oluşmaya başlayan İkinci Yeni'nin biçim, biçem, içerik ve imgesellik özelliklerini sentez hâlinde görürüz. Acemilik dönemi diyebileceğimiz ilk şiirlerinden sonra, bu kitapta yazılış kronolojisi bakımından ileriki bölümlerde görülmeye başlanan toplumculuk izleri sonraki dönemlerde artarak devam edecek, İkinci Yeni paralelinde değerlendirilebilecek biçem özellikleri ise zamanla azalacaktır. Bu bakımdan onun şiirinin İkinci Yeni'yle sadece dirsek teması olduğunu söylemek gerekir:

"Ancak bu kullanımların ilk dönem şiirlerinde olduğu gibi şiirinin daha sonraki evrelerinde de şiirin bütünündeki belli dizelerde yer aldığı, bu türden dizelerin sayısının az olduğunu ve

Akın'ın anlamı önceleyen şiirinin karakteristik yapısına katkısının sınırlı düzeyde kaldığı göz önüne alındığında şairin İkinci Yeni içinde sayılamayacağı da çok açıktır.”⁴

Rüzgâr Saati'ndeki karakteristik bazı şiirler şunlardır: “Yitikler Gecesi, Deli Kızın Türküsü, Annecik, Çocuğun Ölümü, Alaca Dağlarda Sarı Çiçek, Bu Şiir Öğretmen Nevin'e, Kadınsı, Kendi Yalnızlığında Unutulmuş, Uzun Yağmurlardan Sonra”... Şiirlerin sadece başlıklarına bakıldığında bile bireysellik toplumsallığın iç içe geçişi, bireysellikten toplumsallığa yol alışı izleri sezilebilmektedir. İçerikte böyle bir harita görülürken imgeyi oluşturan unsurların, imgenin yapı taşı olan varlıkların çoğunlukla doğadan seçildiği dikkat çeker. Özellikle de “ağaç, kuş/serçe, yağmur” izlekleri kimi zaman gerçek anlamlarıyla ama daha çok da imgesel anlamlarıyla sık sık kullanılır.

Halk şiiri kültürü Gülten Akın'ın şairliğinde ciddi bir yere sahiptir. Buna “etki” de denebilir “beslenme” de; o duyarlığı “modernize etme” demek de mümkündür. Şairin halk şiirine ve folklorla ilgisi el yordamıyla şekillenmiş olmayıp daha en baştan belirgin şekilde tercih edilmiş bir ilgidir. Anonim ürünlere, türkülere, Âşık edebiyatı verimlerine yakın ilgi duymakla beraber taklide düşmemek için halk verimlerinin yüzeyden değil derinden ele alınması gereken bir kaynak olduğuna inanır. Halkta var olup da halk edebiyatı ürünlerine yansıyan *öz* modernize etmek, onun içinde soluklanmak, halk yaşamına ve duyarlığına yeni bir gözle bakmak ister:

“Benim şiirim halk şiirinin bir uzantısı değildir. Ama şiirimizin yaslanması gereken geleneğin öncelikle kendi geleneğimiz, kendi yaşam değerlerimiz olması gerektiğini vurgulamak istiyorum. Batı'nın birikim ve kullanımlarını şiirimize temel kılmak yanlış bir tutumdur. Böylece üretilmiş şiir karşılığını yaşamımızda bulamadığı için yapma çiçekler gibidir. Bu ne kadar yanlışsa halk şiirimizin biçim öğeleriyle iç ve dış kalıplarıyla çalışmak da o kadar yanlıştır.”⁵

Halk edebiyatı verimleri dendiğinde akla ilk gelen ürünlerden biri türkülerdir. 1920'lerde Ahmet Kutsi Tecer, 1940'larda Bedri Rahmi Eyüboğlu ve Cahit Külebi gibi şairlerin poetik anlayışlarında belirleyici argümanlardan olan folklorik verimler ve türküler 1950'lerde Gülten Akın'ın şiirlerinde yeni bir yüz ve sesle karşımıza çıkar. “Türkü” sözcüğü onun şiirlerinde genel anlamıyla halk şiirine, halk duyarlığına yakın olmanın en çok tekrarlanan izleği olarak dikkat çeker. Anonim halk verimleri olan türküler, Gülten Akın'ın şiirlerine bir yandan öz, bir yandan da form olarak yansır. O adeta modern türküler söyleyen, ağıtlar yakan bir kadın-âşık gibidir. “Türkü”ye olan özel ilgisi, en tanınmış şiirlerinden biri olan “Deli Kızın Türküsü”nde dışarıdan bakıldığında yabancı görünen ama aslında derin bir duyuşa sahip bir kızın iç dünyasını aydınlatan sözcüklerde belirir. Kırdan tek başına türkü söyleyen bir kızın kendi içine bakarak söze döktüğü duygular, dış aydınlıktan çok iç aydınlığa yöneliktir. Yalnızlık, her ne kadar kişiye ürküntü verse de adeta rahat olmak için kabullenilmiş bir durumdur ve tek başına türkü söylemenin hissettirdiği özgürlük duygusu “iyi” hissettirir:

⁴ Betül Mutlu, *Gülten Akın'ın Şiiri*, Ürün Yayınları, Ankara 2015, s. 97

⁵ Gülten Akın, *Şiiri Düзде Kuşatmak*, YKY, İstanbul 2001, s. 149 (Gülten Akın, “Gelenekte Var Olanımızı...” *Gösteri*, sayı 20, Temmuz 1982)

*Ben ışıklar konfetler bayramlar istemem
Uzanmışım gölgeliğe bir başıma
Şu uzaktan tükenmez yalnızlıktan
İçten içe ürküyorum ama
Böyle de iyiyim*⁶

Aynı şiirin üçüncü bölümünde türküler yalnızlığın, anlaşılmazlığın, uzaklığın sembolüdür; tek başınayken söylenen türküler gezici aşıkların hayat içindeki durumuna eklenir. Kararsızlık, anlaşılmama, şikâyet gibi duygu veya durumlar türkülerin izdüşümü olarak dizelere yansır:

*Elimi uzatsam tutamasam
Olanca sevgimi yalnızlığımı
Düşünsem hayır düşünmesem
Senin hiç haberin olmasa
Senin hiç haberin olmaz ki
Başlar biter kendi kendine o türkü*⁷

Türküler veya diğer halk şiiri ürünleri Gülten Akın'ın poetikasında sadece çağrışım ögesi olarak yer tutmaz, türkülerin yapısal etkisi de onun şiirlerinde biçimi ve biçemi belirleyen özellikler arasına girer. Teknik ve söyleyiş üzerinden bakıldığında Gülten Akın şiirinin dikkati çeken ilk özelliklerden biri *tekrarlıdır*. Genellikle türkü formundaki nakarat/kavuştak tekrarlarını andıran dize veya sözcük yinelenmeleri sadece ilk kitap bağlamında değil sonraki kitaplarda da şiirlerin biçim ve biçimini belirleyen özelliklerden olmuştur. *Rüzgâr Saati*'nin ilk şiiri olan ve 6 bentten oluşan "Yitikler Gecesi"nde ilk bent, son bent olarak aynen tekrar edilir:

*Şimdi dünya boşlukta yavaş
Sen bütün canlılardan uzaksın yalnızsın
Rüzgâr usandı doruklarda
Dağ çiçekleri uykuya vardı
Ay bacadan aştı uyumaz mısın*⁸

"Rüzgâr Saati" başlıklı şiirde "Rüzgâr saatleri evde tutamam", "Deli Kızın Türküsü"nde ise "Şimdi insanların yalnız kolları var"⁹ dizelerinin tekrarı, aynı paralele okunabilir.

Gülten Akın'ın, şairliğinin ilk yıllarında, doğaya ait olan, bunun devamında da *doğal* olan her şeye ayrı bir ilgisi ve sevgisi vardır. Doğa üzerindeki gözlemleri hem birer yaşantı olarak hem de şiirsel tespit olarak dizelerinde yer bulur. Başlangıçtan itibaren doğaya, doğa üzerinden dünyaya ve varlığa ilgi, onun şairliğinde belirleyici katmanlardandır. Romantikler gibi insanın doğa içindeki

⁶ Gülten Akın, *Rüzgâr Saati-Toplu Şiirler: 1956-1991*, YKY, İstanbul 1996, s. 18

⁷ Gülten Akın, *Rüzgâr Saati-Toplu Şiirler: 1956-1991*, YKY, İstanbul 1996, s. 21

⁸ Akın, age, s. 13

⁹ Akın, age, s. 14, s. 20

durumundan yola çıkar ve klasikler gibi buradan insan doğasına ulaşmaya çalışır. Dış doğa ile iç doğanın bütünlüğünü, gerçeğin doğal akışına odaklanarak sağlar:

“Hayatın ve doğanın benden geçen şiirlerini yazıyorum. Ozan dünyayı sık sık donduran ve gözleyendir. Aralıksız gibi sık, sinema gibi. Hem gerçek, hem doğal devinim ayıklandığı, yeni bir düzene konduğu içi, yepyeni bir gerçek.”¹⁰

Doğa, şairde, farklı öge ve yönleriyle şiirin malzemesine dönüşür. Şairin doğaya yakın ilgisinin bir göstergesi bağlamında ilk kitabında dikkat çeken izleklerden biri olarak “serçe”ye de ayrıca işaret edilebilir. Kuşlardan serçenin ötekilere göre çok daha sık görülmesini, doğa ile kent arasındaki sıkışmışlık psikolojisine bağlayabiliriz. Bu durumda “serçe” bir yandan doğaya ait oluşuyla ilgi çeker, bir yandan da evlerin saçaklarına yuva yapmayı sevmesi nedeniyle kente yakın insan hayatına dahilmiş gibi görünür. Bazı şiirlerde tedirgin ve ürkek insanın simgesidir. “Bir Mevsim Bir Dal İki Serçe” şiirinde, nahif bir kuş olan ve ürkekliğiyle tanınan serçe, baskı ve kötülükler karşısında birbirine sığınan tedirgin insanları sembolize eder:

*Son damla mavi gökyüzünde
Kendi kendini içiyordu
Bir dalda iki garip serçe
Bir şeyler kayboluyordu biliyorduk
Bir dalda iki garip serçe
İki kişi birbirini anlıyordu
-Çiçeklere dokunmak yasak-
Bekçi yalan söylüyordu biliyorduk*¹¹

Gülten Akın'ın ikinci kitabı olan *Kestim Kara Saçlarımı* (1960), bazı farklılıklara kapı aralamakla beraber onun şiirindeki ilk adımın bir devamı gibi görünür. Bir gelişme, olgunlaşma ve farklılık göstergesi olarak; söyleyişte çağrışım boyutu derinleşmiş, imgesellik artmıştır. Bu kitaptaki şiirlerin 1950'ler boyunca kaleme alındığını düşünecek olursak, anlatımda İkinci Yeni paralelliğinin (çağrışım zenginliği, dile müdahale, yoğun imgesellik...) neden ağır bastığını daha iyi anlayabiliriz. Toplumsal yönelim ise, bir kadının dünyaya bakışı üzerinden kendini açıkça belli eder:

*O küt adamları kızgın ve yan yana
Kış atları sanki kendi karanlıklarında
Yaşamın olumsuz kapısını bekleyen
O söylemediğimiz sözcüklerdi
Yürütüp gemilerini bilinçaltlarının
Azgın sularından düşlere iten*¹²

¹⁰ Gülten Akın, *Şiiri Düзде Kuşatmak*, YKY, İstanbul 2001, s. 21 (“Bir Açıdan Bakmak”, *Türk Dili*, Ocak 1966)

¹¹ Gülten Akın, *Rüzgâr Saati-Toplu Şiirler: 1956-1991*, YKY, İstanbul 1996, s. 23

¹² Gülten Akın, *Kestim Kara Saçlarımı-Toplu Şiirler: 1956-1991*, YKY, İstanbul 1996, s. 56

İkinci kitabın bir başka özelliği de ifadede soyutlaşmanın artmasıdır. Somut verilerden hareket ettiği izlenimini veren, mesaj yüklü şiirlerde bile şair soyutluk içinden konuşur. Bunun nedenini, yine 1950'lerin ortalarında itibaren Türk şiirinde yaygınlaşan soyut imge tekniğine bağlayabiliriz. Doğrudan şiirin kendisiyle ilgili neden ise anlatımda ilk şiirlere göre bir farklılık arayışı, içe eğiliş, varoluş sorunsallarının ağır basması şeklinde belirtilebilir. Kadının ayrıksı duruşu, somuttan soyuta giden bir imgesellik içinden resmedilir:

Hep ondan çoğalır kâğıtlarda
Hep o Meryemsi duruşundan
Döker el kadar Avrupalı yüzünü
Paylaşır milyonla aç adam
 (...)
Bir ergen odanın kolay köşesinde
Acıkamaz usanmaz umutsuzlanmaz
Yoncasının dört yaprağı vardır
Binlerce gözüyle boşluktaki adam
Uzanır düşsel bir incelikten
*Onu kendi gecesine alır*¹³

Kestim Kara Saçlarımı'daki bazı şiirlerde otobiyografik okumaya yatkın veriler dikkat çeker. Kitaba epigraf olarak koyduğu dörtlükten başlamak üzere şairin *kendisinden* söz etme isteği içinde olduğu söylenebilir. Kadının toplumsal konumu ile kişisel dünyası arasındaki gerilim, epigraf dizelerde yönlendirici işlev üstlenir. Geleneksel dayatmalardan, katı şekilde belirlenmiş rollerden kaçıp kendine özgü bir dünya kurmak ve bu dünyada ayakları üstünde durmak isteyen kadın umutla umutsuzluk arasında savrulmaktadır:

Kaçıp sevgilerin korkunç tuzaklarından
Kaçıp ana olmaklardan eş olmaklardan
Kentlerdeki yadırgı pabuçlu yalmızlığa
*Dağlardaki kırmızı ışığa varıldı*¹⁴

Bu dizelerin kitaba epigraf olarak koyuluşu özel bir anlam taşır. Burada dikkati ilk çeken, kadının sosyal bir varlık olarak çevreyle ilişki/ilişkisizlik düzleminde mücadeleyi değil de *kaçışı* tercih edişidir. Mücadele yerine kaçışı benimsemek, belki kadının güçsüzlüğüne ve kadcerciliğine değil ama duygu dünyasına bağlanabilir. Şairin sosyal bilince sahip klasik bir feminist anlayışıyla hareket etmeyip, kadının hep ikinci planda kalmasından duyduğu insani rahatsızlığı dile getirmesi onun o yıllardaki duygusal ve incelikli bakış açısının bir sonucudur:

¹³ Akın, age, s. 61

¹⁴ Akın, age, s. 53

“Gülten Akın’ın şiiri incelikli bir şiirdir ama bu incelik bir ipeğin inceliğidir, dayanıklıdır. Karşı koyma ve başkaldırı öğelerini kaldıracak kadar sağlam bir incelik taşır onun şiiri. Ozan, incelikleri savunur. Savunduğu toplumun en küçük birimi aileden topluma yansıyan, sözlerden çok davranışlardan anlaşılan sevgi ve dayanışmadır.”¹⁵

Kadın, kırsal hayatta da olsa kent hayatında da olsa sadece kendisine biçilen toplumsal rollerle sınırlanmaktadır; dolayısıyla ona duyulan sevgi de gerçek bir *insan sevgisi* değil, rollere uydurulan ve erkek egemen bakışın çıkarlarına dayalı bir sevgi olmaktadır. Şair, didaktik ifadelerle konuşmayı doğru bulmadığından, mesaja değil, duyguya önem vermiştir. Bu şiirde yalnızlık ve kaçışı anlatılan kadın değil bir erkek de olsa şairin bakışı değişmeyecektir:

“Sanat, kendini özgürce dışavurma biçimidir. Kendini aşmadır. Kızlarımızla oğullarımız arasında bir ayırım yapmadan, çağdaş eğitimden geçirirsek, bunu yaparken, çocuğun, gencin yaratıcı bir incelik içinde kendini bütünlemesine, topluma açılmasına yol gösterirsek, analar kendi alınyazılarını kızlarının da alınyazısı olarak düşünmezse, dünyanın birincil çelişkilerini yok etme yükünden onlar da eşit pay alabilirlerse ki, almaya başladılar, o zaman kadın duyarlılığından değil, insan duyarlılığından söz edilecektir. Amaç bu olmalıdır. Yoksa ‘kadın duyarlılığı’ gibi, çağdışı bir kavramı körükleyip şişirerek, kadın yaratıcılığını, sanatını genel yaratıcılık ve sanat içinde eski deyimle, bir ‘ucube’ olarak yeşertmek ve saklamak değil.”¹⁶

Kestim Kara Saçlarımı kitabının adındaki sembol ifade de ayrıca dikkate değer. Bilindiği gibi uzun saç; masal, mitoloji ve destanlarda genellikle güç, erk, çekicilik ve güzellik simgesidir. Bir masal kahramanı olan Rapunzel’in son derecede uzun saçları Alman masal literatüründe en bilinenlerden biridir. Grimm Kardeşlerin derlediği *Rapunzel* masalında kulede yaşayan genç kızın cadıyla ve dış dünyayla ilişkisini sağlayan, altın sarısı ve olabildiğince uzun saçlarıdır. Önce cadı, sonra da prens, genç kızın kuleden uzattığı saçlarına tırmanarak kuleye çıkarlar.¹⁷ Türk mitolojisinde de, erkek şamanların saçlarını uzattıkları, bunun anaerkil dönemin devam eden etkisinin sonucu olduğu bilinir.¹⁸ Saçların kesilmesi ise mitolojide genellikle gücün elden alınması ya da büyüünün bozulması anlamına gelir. Askerlerin ve mahkûmların saçlarının bir örnek ve kısacık kesilmesi bir yandan sağlık gereği ise bir yandan da bireysel güç ve farklılığın yok edilip ortaklaşa, özelliksiz görüntünün sağlanmasını simgeler. Kadının saçlarını kısa kestirmesi ise Anadolu’da geleneksel yaşam biçimine bağlı çevrelerde hoş karşılanmaz. Bu bakımdan, kadınlarda saçın kişisel tercihle kısa kestirilmesi bireysel özgürlüğü, insan olarak değil de sadece kadın olarak görülme duyulan tepkiyi, geleneksel yapının dışına çıkıp modernleşme arzusunu düşündürür. Saçını kısa kestiren kadın, toplumdaki geleneksel yapının ve bu yapının ataerkil yanını temsil eden erkeğin (baba, koca, ağabey) karşısına bir çeşit özgürlük simgesiyle çıkmış

¹⁵ Sennur Sezer, “Akın’ın Şiirinde Zaman”, *Radikal Kitap*, 22 Ekim 2004, sayı 188

¹⁶ Gülten Akın, *Şiiri Düzde Kuşatmak*, YKY, İstanbul 2001, ss. 70-71 (“Kadın Yaratıcılığında İnsanca Duyarlığa Evet”, *Türk Dili*, Aralık 1977)

¹⁷ Bkz.: Grimm Kardeşler, *Grimm Kardeşlerden Seçme Masallar*, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2015 (çev.: Mustafa Tüzel)

¹⁸ Bkz.: http://www.historicalsense.com/Archive/Samanizm_2.htm (erişim: 5 Şubat 2015)

olmakta, bağımsız davranabilme tutumuyla saçların geleneksel bağlayıcılığından uzaklaşmış bulunmaktadır. Gülten Akın'ın *Kestim Kara Saçlarımı* kitabındaki ilgili şiiri de böyle bir algıyla okumak gerekiyor. Kadının kendi tercihi olmayıp geleneksel alışkanlık ve çevre baskısıyla şekillenen uzun saç bireysel hayatın önünde bir engel gibidir:

*Uzaktı dön yakındı dön çevreydi dön
Yasaktı yasaydı töreydi dön
İçinde dışında yanında değilim
İçim ayıp dışım geçim sol yanım sevgi
Bu nasıl yaşamaydı dön
Onlarsız olmazdı, taşımam gerekti, kullanmam gerekti
(...)
İçimde gittikçe bunaltı gittikçe bunaltı
Gittim geldim kara saçlarımı öylece buldum¹⁹*

Geleneklere duyulan tepki, çevre baskısına karşı çıkış, bireyleşme ve özgürleşme arzusu saçın kestirilmesi sembolüyle kimlik kazanır. Uzun saçın kadının kendi tercihiyle kestirilmesi, geleneksel baskıya isyanın, bağımsızlık arayışının, hayata karışmanın, kendi olmayı hissetmenin göstergesidir. Geleneksel imajdan “kurtulmak”, geleneksel kadının yerini modern kadının alması bu yolla olur:

*Kestim kara saçlarımı n'olacak şimdi
Bir şeycik olmadı – Deneyin lütfen-
Aydınlığım deliyim rüzgârlıyım
Günaydın kaysıyı sallayan yele
Kurtulan dirilen kişiye günaydın
Şimdi şaşıyorum bir toplu iğneyi
Bir yaşantı ile karşılayanlara
Gittim geldim kara saçlarından kurtuldum²⁰*

2. Toplumsallık dönemi

Gülten Akın'ın şiirlerinde toplumsal içerik baştan beri vardır. Ne var ki ilk kitaplarında bireyin dünyasından belirgin izler taşıyarak şiire geçen toplumsal algı, 1960'larda daha kapsamlı bir toplumsal görüşe doğru ciddi bir genişleme gösterir. Bu genişlemeyi hem şairin kişisel poetikası

¹⁹ Gülten Akın, *Kestim Kara Saçlarımı-Toplu Şiirler: 1956-1991*, YKY, İstanbul 1996, s. 55 (Bu şiirin tahlili için bkz: Bâki Asiltürk, “Gelenegâ Başkaldırı: Kestim Kara Saçlarımı”, *Hayâl*, sayı 57, Nisan-Haziran 2016)

²⁰ Akın, age, s. 55

hem de dönemin genel havası içinde değerlendirmek gerekir. Necatigil, Gülten Akın'ın, "uzun süre hayatla doğa yarasında tedirgin bir iç dünyanın duyarlığını dile getiren, sonra objektifini bireysel inceliklerden kitle sorunlarına çeviren"²¹ bir şair olduğunu söylerken bu genişlemeye dikkat çeker.

1950'lerde İkinci Yeni anlayışıyla şekillenen Türk şiiri, 1960'larda yeni bir eğilim içine girer. Toplumcu-Gerçekçi bir yönelişle yol alan 1960 Kuşağı şiiri Ataol Behramoğlu, İsmet Özel, Özkan Mert, Süreyya Berfe gibi şairler eliyle²² bir yandan Nâzım Hikmet etkisindeki 1940 Toplumcu Şairler Kuşağının ve Attilâ İlhan'ın izini sürer bir yandan da modern lirik şiirden beslenmenin yolunu açar. 1960'larda, biraz da 1961 Anayasasının getirdiği özgürlüklere bağlı olarak 1940'lardakinden daha evrensel, daha özgün ve söylem olarak da sert bir toplumculuk gelişir. Özellikle İkinci Yeni'nin toplumdan kopuk ve yabancılaşmış görünen aşırı kapalılığına 60 Kuşağı şairlerinin yönelttiği eleştiri, bu dönemde Türk şiirinin nerede duracağını, hangi yollardan ilerleyeceğinin ipuçlarını verir. Gülten Akın da 1960'larda kaleme alıp 1964'te *Sığda* adlı yapıtında, 1971'de ise *Kırmızı Karanfil*'de topladığı şiirlerde böylesi bir toplumcu anlayışla hareket etmiştir. Bu iki kitabı meydana getiren şiirlerde bu özelliğin yanı sıra 70'lerde baskın olarak benimseyeceği epik anlatımın ipuçlarını vermeye başlaması da dikkate değer:

"(Kırmızı Karanfil'de) tekil kişinin yerini halk ya da köylü, genel kişi, çoğul bir ses almıştır. Özgül bireylerden çok temsilci değeri olan tipler konuşur bu şiirlerde. Halk adına konuşmak amacıyla, duyarlı, araştırmacı, eleştirici ses olur."²³

Kestim Kara Saçlarımı'nın izini sürüp bu izi genişleten kitaplar olarak *Sığda*'ya ve *Kırmızı Karanfil*'e bakıldığında dar hayatının sınırlarından çıkmak ve topluma, dünyaya açılmak isteyen, durgun kahve masalarını terk edip hayatın akışına kapılmayı arzulayan, kendi çocuklarını yetiştirirken bir yandan da başkalarının çocuklarını mutlu kılmak için fedakârca çabalayan, hak ve adalet bilmeyenlere karşı çıkmayı tasarlayan, duygu ve düşünce dünyası doğa ve halkla yoğrulan kişiler görülür. Bu kişilerin ortak özelliği, bireyselden toplumsala geçme aşamasında olmalarıdır. Bu bakış açısının, Anadolu yaşantısı deneyimleri bağlamında, Gülten Akın'ın kendi deneyimlerinden yol alarak biçimlendiği düşünülebilir. 1959-1972 yılları arasında şairin Anadolu'da öğretmenlik ve avukat yardımcılığı yaptığı, çocuklarını bu coğrafyada yetiştirdiği düşünülürse bu yönelişin nedenleri daha iyi kavranabilir. *Sığda*'da "Küsen At, Ölünen Nehir, Her Şey Ölümün, Kim Neyi"; *Kırmızı Karanfil*'de ise "İlkyaz, Ay Sarı Ay Usul Ay, Bir Tutsağa Üç Efendi, Pas" bu izleklerin canlı şekilde görüldüğü şiirlerdir. Bunlarda ve daha başkalarında köy hayatının zorlukları, kırsal hayatın bireyin dünyasında yarattığı büyük sıkıntılar, insanlar arası anlaşmazlıklar, problemlerin içinden çıkamama çaresizliği, acıyla örülen yaşamlar iç içedir. İncelikler, hızla akıp giden hayatın aceleciliğine yenik düşer. Şairin inceliklere düşkün oluşunun

²¹ Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, Varlık Yay., İstanbul 2004, s. 32

²² 1960 Kuşağı şairlerinin toplumculuk içinden dile getirdikleri poetik iddialar için bkz.: "Açık Oturum", *Ant*, 16 Aralık 1969 (Yöneten: Osman S. Arolat)

²³ Oğuz Demiralp, "Şair Ana", *Kitap-lık*, Ocak-Şubat 2002, sayı 51

en belirgin ipucu, “İlkyaz” şiirindeki şu dizelerdir: “*Ah kimselerin vakti yok / Durup ince şeyleri anlamaya*”²⁴

O yıllarda kendisinin de içinde bulunduğu ve halkla yakından temas ettiği İç Anadolu şivesi üzerinden yerel ifadeler *Kırmızı Karanfil*’de biçem özelliği olarak şiir dilinin şekillenmesinde önemli rol oynar. Söylenmek istenen ile söylenen, metaforlardan ziyade doğrudanlık taşıyan ifadelerle şekillenmiş, şiir dilinde yüzey yapı ile derin yapı arasındaki mesafe son derecede azalmıştır. Bu, ilk döneminde ağır basan imgesellikten uzaklaşıp yeni dönemde yöneldiği yalın anlatımın en temel göstergesidir. Örneğin, “Düz Ovada” şiirinde anlamın pekişmesi için doğadan seçilen ayrıntılar, insan yaşamından seçilenlerle aynı paraleldedir. “Şiir kaynağı yaşam olan, insanı ilgilendiren umulmadık ayrıntılara yönelen, toplumsal gerçekleri ve bireyin yok edilemeyen direnişini işleyen”²⁵ şair, dil ve ifade de seslerini duyduğu insanların dilinden uzak kalmamış, doğayı ve insanı önce paralel olarak görüntülemiş, ardından da iç içe geçirmiştir:

Düz ovada akan sular

Bir sandalı nasıl götürürler

Dağlardan inen sular

Bir sandalı nasıl götürürler

Dağlardan inen adamlar

Bir adamı nasıl götürürler

(...)

‘Acı acıya, su sancıya’

Der aslı köylolan

Acı acıya, su sancıya

*Ki yok ola, bir daha tadılmaya*²⁶

Bu şiirdeki yerel ifadeye yakın duran söyleyişler, şairin biçem yaratma kaygısından çok, şiirin konusuna uygun bir dil kullanma, bunu yaparken de şiirin içinde anlatılan kişilere yakın olma düşüncesinden kaynaklanır. Şiirdeki sözcük kadrosu; köylünün yaşadıklarının aktarılmasında başvurulan dil, köylünün ruh durumunu, acılarını, kaderi kabullenişini onun kendi diliyle anlatma çabasının sonucu olarak biçimlenir. Burada, şairin bu dile doğrudan tanıklık etmesinin payına da dikkat çekmek gerekiyor. Daha önce de değindiğimiz üzere o yıllarda Anadolu’da yaşayan Gülten Akın’ın gündelik hayat deneyimleri bu dilsel yönelişin hazırlayıcılarındandır.

²⁴ Gülten Akın, *Kırmızı Karanfil-Toplu Şiirler: 1956-1991*, YKY, İstanbul 1996, s. 122

²⁵ Hilmi Haşal, “Gülten Akın Şiirinde Kent, Ev ve Kadın”, *Sessiz Arka Bahçeler Odağında Gülten Akın Şiiri*, Altın Portakal Kültür ve Sanat Vakfı Yay., Ankara 2000, s. 92

²⁶ Akın, age, s. 145

3. Destanlar dönemi

Aşağı yukarı yirmi yıla yayılan başlangıç ve olgunlaşma sürecinin ardından 1970'lere gelindiğinde Gülten Akın'ın şairliğinde “destanlar dönemi” başlar. Destan yazmaya özel bir önem veren şair, destan yazıcılığını şairliğinin bir gereği olarak görür. Şiirinin geçtiği aşamalardan sonra uzun soluklu destanlar yazmak onun için neredeyse bir gereklilik hâlini almıştır:

“Onlar (destanlar, BA) birer seçilmiştir. Konuları Türk halkının yaşamının nirengileridir. Kurtuluş Savaşımız ve göç olgusu. Halkımızın destanını yazma istemim, seçimim nasıl kendi önceki birikiminin sonucuydu bunu yazmak için bu nirengilerden başlamak, tarihten, toplumbilimden yararlanmak o denli gerekliydi.”²⁷

1970'lerin başından sonuna kaleme aldığı üç destana bakıldığında görülen şudur: Gülten Akın “destan” kavramına hem bilinen “savaş ve kahramanlık epiği” anlamını vermekte hem de kavramı bir çeşit “epik anlatım” diyebileceğimiz teknik içinden anlamlandırmaktadır. Buradaki ikinci anlam, destanın bir savaş ve kahramanlık hikâyesi olarak değil geniş ve derin insanlık durumu anlatısı olarak görülmesini gerektirir. Burada temsil edicilikleri bakımından iki ayrı destan üzerinde durulacaktır.

Gülten Akın'ın destanlarının bir kısmı tarihsel sürecin belli bir dönemi içinden okunurken bir kısmı daha genel bir insan algısını gerekli kılar. *Maraş'ın ve Ökkeş'in Destanı*'nda (1972) Kurtuluş Savaşının en şiddetli savunmalarından birini ele alırken *Ağıtlar ve Türküler*'de (1976) öğretmenlere, yaşlı kadınlara, çocuklara söylediği destansı türkülerini ve yaktığı ağıtları bir araya getirir. 1980'lerde kaleme alıp 2007'de yayımladığı *Celâliler Destanı*'nda ise kronolojide bu defa çok gerilere giderek ilki XVI. yy.da patlak veren sosyo-ekonomik nedenlere dayalı Celâli isyanlarının izini sürer. Bunlardan çok farklı bir yapı arz eden *Seyran Destanı* (1979) ise az önce değindiğimiz üzere savaş ve kahramanlık epiği çerçevesinde değil, epik kurgu tekniği çerçevesinde, bir insanlık durumunu enine boyuna gözler önüne seren anlatı olarak ele alınacak yapıdadır.

Gülten Akın'ın ilk epiği *Maraş'ın ve Ökkeş'in Destanı*'dır. Belki de ilk epik çalışması olduğu için, bu destanın ön hazırlığına, kurgusuna, tarihsel gerçeklere uygunluğuna özel bir önem verir. İçinden geldiği, nabzını tutmaya çalıştığı toplumun sadece bugününe değil, yakın ve uzak geçmişine de eğilmek şair için bir gereklilik gibidir. Destan türünde bir yapıt meydana getirmek için ön hazırlık gerektiğini düşünen Gülten Akın, 1970'lerde Maraş'ta bulunduğu sırada bu kentten Kurtuluş Savaşı'nın başlarında gerçekleştirdiği direnişi söze dökmeyi düşünür. Maraş'a gitmeden önce de Kurtuluş Savaşı'nı konu alan bir şiir yazmayı tasarlamış olsa da Maraş'taki tanıklıklar, konuşulanlardan edindiği ön bilgiler, direnişin kentte hâlâ yaşayan izleri, olayın halk nezdinde tamamen soğumamış olması onu destana yöneltir:

“Maraş direnişi bilinir ki Kurtuluş Savaşımızın ilk direnişi, ilk yengisidir. (...) Orda oturmaya başladıktan kısa bir süre sonra ilk gereçleri toplamaya başladım. Toplamamak elimde değildi. Kimle

²⁷ Gülten Akın, *Şiiri Düzde Kuşatmak*, YKY, İstanbul 2001, ss. 70-71 (“Gelenekte Var Olanımızı...”, *Gösteri*, Temmuz 1982)

konuşulsa söz dönüp dolaşıp oraya geliyordu. Tıpkı Erzincan'da hâlâ birçok evde 'büyük deprem'in sözünün edildiği gibi. Kurtuluş Savaşımızın yiğit gazilerinden yaşayanlar vardı. Onlardan biri komşumuzdu. Konuşuyorduk. Doymaz söyleşilerimiz oldu. Notlar aldım. Öykülerin yaşayan izlerini sordum. Savaşın gezdiği yerleri ben de ev ev, sokak sokak gezip gördüm. Amacım ülkemin yoksul halkının bir koca kurtuluşun üstesinden nasıl gelebildiğini, onca devlete, topa tüfeğe karşı verdiği savaşta direnç kaynağının ne olduğunu tarihsel bağlamı içinde destanlaştırmaktı.”²⁸

Maraş'ın ve Ökkeş'in Destanı'nda olay anlatımı, 22 Şubat 1919'da Maraş'ın Fransızlar tarafından işgal edilmesiyle başlar. Şehrin işgalinde İngiliz ve Fransız askerlerinin yanı sıra Fransa'nın marifetiyle Afrikadaki sömürgelerden getirilen Tunuslu ve Cezayirli müslüman askerler de vardır. Şairin ısrarla vurguladığı bir başka nokta yerli Ermenilerin işgal kuvvetlerine verdiği destek ve Türklere yapılan zulümlerdir: Evlerin yakılıp yıkılması, kadınlara tecavüz edilmesi, çocukların süngülenmesi... Bunlar, şiirsel kurgunun parçası şeklinde değil, gerçeği yansıtan motifler olarak destanda yer bulur. Amaç, tarihsel gerçeğin mümkün olduğunca net bir fotoğraf tekniğiyle yansıtılması olduğu için anlatım son derecede yalındır. Hatta şair bir halk âşığı kimliğine bürünerek aradan çekilip olay ile okuyucuyu baş başa bırakır. Olay anlatımında gün gün tarihleri de belirtmesi, tarihsel gerçeğe bağlı kalma arzusunun bir göstergesidir:

23 Şubat 1919: Aksu köprüsünü yeniden yaparak

İşte bu Maraşa girdi İngiliz

Yanlarında Zeytinli Ermenilerimiz

Önlerinde Trasanta rahipleri bandosu ve çiçeklerle

Şeyhadil'de karşılandılar

Alkışlandılar hükümet meydanında

Sonra bu çılgın eller ağızlar

Aynı sözlerle karşılayacaktır Fransız'ı

“Hurra, hurra, kahrolsun Türkler, yaşasın Fransa!”²⁹

Destanın ilerleyen kısımlarında nesnel fotoğraflar sunmaya devam eden şair, işgalde uygulanan şiddeti bütün çıplaklığıyla yansıtır:

31 Ekim 1919: Bir Ermeni anasına söğdü bir Türk'ün

Dövdüler hükümet önündeki nöbetçiyi

Kara suratlarının ortasında

Ak dişleriyle

Cezayirli askerler

Ve üçer beşer Fransız erleri,

Cakayla sokaklarda gezdiler”³⁰

²⁸ Akın, age, ss. 35-36 (“Bir Açından Bakmak”, *Türk Dili*, Ocak 1966)

²⁹ Gülten Akın, *Maraş'ın ve Ökkeş'in Destanı-Toplu Şiirler: 1956-1991*, YKY, İstanbul 1996, s. 170

³⁰ Akın, age, s. 173

İŐgalin onuncu ayında Maraş içerden ve dıŐardan sıkıca kuŐatılmıŐ, cinayetler almış baŐını gitmiştir. Yerli Ermenilerin isyanı, Müslüman Arapların Fransız işgal kuvvetleriyle Türklere içeriden ve dışarıdan amansız saldırılar baŐlatması olay akışı ve gösterme tekniğiyle anlatılır:

24 Kasım 1919: İyice yerleŐmede kente Fransız

Bozarak mührünü cephaneliklerin

Ermeni hızla silahlandı

Yatsıyla gecenin arasında

Vurdular polis Suphi'yi

Yrek dağ gibi kabardı, çatlayacak

Çok iŐaretler belirdi

Uyandı Fransız

Uyanıp düzenden düzene geçti

Yolladı bir tabur askerini daha

Tunuslu, Müslüman"³¹

İŐgalin sonraki aşamasında iŐgalcilerin düzenlediği eğlencede Virgini adlı bir Ermeni kızı Fransız kumandanla dans etme Őartı olarak Őehirdeki Türk bayraklarının indirilmesini talep edince Türk bayrakları kamu binalarından indirilip yerlerine Fransız bayrakları çekilir. İstanbul hkmetinin "iŐgale direnmeyin" direktifine uyan Maraş idarecileri bayrakların indirilmesine ses çıkarmaz. Ancak, zulümlerin dayanılmaz noktalara ulaŐmasından sonra, Türk halkı baŐının çaresine bakma ihtiyacı duyar ve sadece iŐgalcilere değil kendi pasif idarecilerine de baŐkaldırarak direnişi baŐlatır. "Sattı kendini İstanbul hükümeti" isyanıyla Şehirde direniŐ dalgası baŐlatan Ökkeş'e dağlardaki çeteler de destek olur. Mustafa Kemal'in bir yandan doğrudan direktiflerle bir yandan da yıldırım telgraflarla iŐgale direnen çeteleri koordine etmesi ve iŐgalden kurtuluş, destanın kronolojik akıŐını belirler. Sonuçta özgürlükleri için direnen Maraş halkı, bir yıllık iŐgali etin bir mücadeleyle bitirir ve zafere ulaŐır. Bu zaferin anlamı, Anadolu merkezli direniŐte ilk baŐarılarından biri olmasındır. Şair, destanı yazıŐ sebebini de "ilk" olma olgusuyla açıklar:

12 Şubat 1920: Maraş'ın kurtuluş günü

Nasıl ilktir Kurtuluş Savaşımız

Nasıl örnektir ezilen uluslara

Maraş ilk destandır Kurtuluş Savaşında

İlk gazidir.

Onunn bizim ilk yazdığımız destan

Maraş'ın ve Ökkeş'in Destanıdır"³²

³¹ Akın, age, s. 184

³² Akın, age, s. 203

Seyran Destanı az önce de temas ettiğimiz gibi klasik destan anlamıyla değil bir insanlık durumuna ayna tutan uzun anlatı şeklinde düşünülebilecek bir yapıttır. Çorum, Yozgat, Sivas, Van, Hakkâri gibi yerlerden kalkıp iş bulmak, yeni bir hayat kurmak üzere Ankara'nın Seyranbağları adlı gecekondulu mahallesine gelenlerin çektiği sıkıntılar bu destanın omurgasını oluşturur. Aradaki bazı parçalarda ise Türkiye'den Almanya'ya işçi olarak gidenlerin gurbet maceralarına veya köyünde kalanların sıkıntılarına ayna tutularak iç ve dış işçi göçü paralellik içinde yansıtılır. Yokluk ve yoksulluk, çaresizlik, kimsesizlik, yabancılık gibi durumlar gecekondulu halkı üzerinde derin izler bırakır, büyük acılara sebep olur. Kent hayatına dışarıdan katılmaya çalışanların yaşadığı zorluklar, kente ait olanla kırsala ait olanın uyuşmazlık ve çatışması, makine gürültüleri içinde boğulup yiten sesler, ağlayışlar kitabın insani ruhunu yapan taraflardır:

“Şair, öncelikli olarak bu insanların topraklarını/evlerini bırakmasına neden olan sebepler üzerinde durarak mevcut sistemin eleştirisi yapar. Ekonomik, siyasal ve sosyal sebeplerle topraklarını/evlerini bırakan insanların mağdur olduğunu düşünür ve aynı mağduriyetin de kentte devam edeceğine inandığından dolayı onların yanında yer aldığını gösterir.”³³

Gülten Akın, büyük kente göç olgusunu çok yönlü olarak ele alır. Her zaman olduğu gibi insan unsuru önceliklidir ama insanın gecekondulu hayatı içindeki durumunu daha iyi yansıtmak bağlamında farklı noktalara da eğilir. Gecekondulu hayatının olmazsa olmazı sayılan minibüsler, şehirde tutunmaya çalışanlar için bir araç, hatta adeta gecekondulu halkından biri olur, insanların birbirini tanıma, birbiriyle kaynaşma aracı olarak çizilir. İnsan manzaraları bu dar ortamdaki sıkışıklık içinden resmedilir:

Minibüs

Olağüstü yorgun

Olağüstü yüklü

Ve o kadar dayanıklı minibüs

Büyük kentlerin yeni eşeği

Oraya da taşıdı insanları

Selam demeden oturmayanları

Torbaları fileleri çantaları

Çuvalları demirleri tahtaları

Ve fideleri”³⁴

Biçem açısından bakıldığında, şairin imgelere yaslanan bir dil kullandığı, bu arada benzetmelere, örtülü sembollere de yoğun olarak başvurduğu görülür. Destan kişilerinin genellikle kendi şiveleri ile konuşmaları bu anlatıya natüralist bir gözlem ürünü özelliği katar. Gülten

³³ Nilüfer İlhan, “Gülten Akın Şiirinde Kent, Göç ve Gecekondulu Algısı”, *TEKE-Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 2012, sayı 1/4

³⁴ Gülten Akın, *Seyran Destanı-Toplu Şiirler: 1956-1991*, YKY, İstanbul 1996, s. 282

Akın, nasıl ki Anadolu içlerinde yaşadığı sıralarda o yörenin yaşantı ve insanına odaklanmışsa, 1972'de Ankara'ya yerleştikten sonraki süreçte de bu kentin yaşantısına eğilmiş ve 1979'da *Seyran Destanı*'nı yayımlamıştır.

4. Ustalık/Bilgelik dönemi

Gülten Akın, 1990'lardan sonra kaleme aldığı şiirlerde bir yandan ilk kitaplarındaki doğal lirizme dönmüş görünür bir yandan da yaklaşık kırk yılda edindiği ustalığın bilgeliğe yaklaşan ürünlerini ortaya koyar. Söz süzölmüş, imgeler bilgeliğe evrilmiş, şiirler kısalmış, özlü ifadeler yeni şiirlerin başlıca söyleyiş özelliği hâline gelmiştir. Anlık duygulara da dokunmakla beraber hayat yorumları daha çok, yaşam deneyimlerine ve bu deneyimlerden geriye kalan bilgece çıkarımlara dayandırılır:

“*Uzak Bir Kıyıda, Kuş Uçsa Gölge Kalır ve Beni Sorarsan*'da ise öznenin dış dünyanın gerçeklerini göz ardı etmeden gitgide içe çekildiği ve yaşlılığın bir sorunsal olarak karşımıza çıktığı görülür. Akın aşk, kadın ve toplumsal sorun izleklerini ele almaya devam etmektedir ancak bu izlekler artık kimi zaman geniş bir zamanın perspektifinden kimi zaman da anıların odağından ele alınmaktadır. Yaşlılığın getirdiği sorunlar, hüznün, geçmişe dönüş, yaşanmışlıklar ışığında hayat hakkında ulaşılan derin duygu ve bilgiler, gittikçe daha geniş bir bakış açısından yapılan sistem eleştirisi bu kitapların belli başlı izlekleridir.”³⁵

Şiir tekniği açısından bakıldığında bu yöntemin yorucu destanlardan sonra bir *dinlenme*, içerik açısından bakıldığında ise *kendini dinleme*, *kendi içine eğilme* isteğinin sonucu olduğu söylenebilir. Şair, toplumsaldan büsbütün kopmadan artık kendi dünyasına, kendi içine daha çok eğilmekte, kendi derinliğini keşfetmekte, çevreye ve eşyaya buradan bakmaktadır:

“Giderek hayatımdaki dağdağa azaldı, yaşadığım ortam değişti. Ölümle zulümle örselenen bedenim direnci azaldı. Yaşadığımı ya da içselleştirdiğini şiirin gerçeğine dönüştüren ben, bir bakıma özgürleştim. Öte yandan, kocaman güzel bir bahçede tutuklu kaldım. dağlar, deniz, ağaçlar ve kuşlarla... Bir eyyamda son üç kitaptaki şiirler yazıldı. Doğru, yeniden bir içe dönüş. Geçmişe gidip dönerek, dilini buldukça dış dünyanın gerçeklerini de göz ardı etmeden.”³⁶

Şairin uyguladığı yöntem ve sahip olduğu biçem, bu dönemde, derin kişisel keşiflerin imgeselliğe yaslanan ifadelerle şiirleştirilmesidir. Belli duyuların sonucu olan durumların vurucu sözlerle ortaya koyulması, imgeci teknik, hayat yorumlarının duygudan bağımsız olmaması, yoğun aşk duygusunun özel olduğu kadar genel insani bir durum olarak yansıtılması bu dönem şiirlerinin dikkat çeken yanlarıdır. Anılara dönüş, hayatı ve dünyayı anılar içinden yorumlama, anlaşılma, sığılıktan şikâyet, yalnızlık, kırgınlık vd. izlekler şiirlerde sıkça işlenmiştir. Bu dönemin bir başka özelliği şairin en verimli yılları oluşudur. 1990'larda birbiri ardına çıkardığı

³⁵ Betül Mutlu, *Gülten Akın'ın Şiiri*, Ürün Yayınları, Ankara 2015, s. 423

³⁶ Gülten Akın, “Söyleşi”, *Cumhuriyet Kitap*, 21 Ekim 2004, sayı 766

kitaplarda olgunluk yaşının verdiği ustalık kendini bariz şekilde gösterir. Kısa ve vurucu ifadelerle kendini ifade etme, bu şiirlerin en önemli özelliğidir. *Kuş Uçsa Gölge Kalır*'daki şu dördlük, şairin hayata, insana ve zamana ortak bakışını yansıtan sözlerden olması bakımından dikkate değer:

*Anılar küllü karanlık
arsız çocukları sokağın
unutmak istesek de
peşimizden geliyor*³⁷

Anılara dönüş, bir anlamda çevreden kopuştur, hayatın aktüel zamanında bulamadıklarını geçmişte arama duygusudur. Şairliğinin olgunlaşma aşamalarında “ince şeyleri anlama”nın önemine değinen, aceleciliğin insanları anlayışsız yapmasından yakınan şairin duygu derinliği bazen onu çaresiz kılar ve içine kapalı hâle getirir:

*Söylesek kendini çoğaltacak
güzel sözlerimiz
hak etmiyor kimse
onları geriye itiyoruz*³⁸

Şairliğinin son verimlerini sunduğu *Beni Sorarsan* bu anlayışın sürdürücüsü ve tamamlayıcısı olan şiirlerle kurulmuştur. Ömrünün sonuna yaklaştığını hisseden³⁹ bir şairin bilgece hayat yorumları kitabın ruhunu oluşturur. Bir şeyler yolunda gitmediğinde “öteki zaman”a geçip sonsuzluğu hissetme, kendini yalnızlığa kapatma, incelikli kulakların duyacağı sözler söyleme arzusudur. Yine de Gülten Akın, bireyselde kalmayıp ülkenin ve toplumun içinde bulunduğu duruma da ayna tutmayı istemiştir, hatta kitaptaki bazı şiirlerde toplumsallık ağır basar. Bu şiirlerde şairin dertlenmesi, isyanı, şikâyeti insanın yoksulluğundan, özgür olmayışından, hakkının verilmeyişinden kaynaklanır. Bir yandan, “AŞK'tı mekâna sığmazdı kâseyi attım / AŞK'ın şavkıdığı dünyayı istedim”⁴⁰ der, bir yandan da, “Şiir bizim eski suç ortağımız / Biz ne işledikse onunla işledik”⁴¹ diyerek yaşamının toplumsal ölçekli yorumunu yapıp özetini çıkarır. Dikkat çeken noktalardan biri de şairin son kitabı *Beni Sorarsan*'ın başına *hayat manifestosu* diyebileceğimiz, hayatın ve dünyanın ağırlığından derinlemesine yakınan kısa ama vurucu bir yazı koymuş olmasıdır. Gülten Akın, bu yazıyı “Ağır, çok ağır bir dünya”⁴² sözleriyle bitirir.

³⁷ Gülten Akın, *Kuş Uçsa Gölge Kalır*, YKY, İstanbul 2007, s. 10

³⁸ Akın, age, s. 14

³⁹ Böbrek yetmezliği yaşayan Gülten Akın, son yıllarında diyalize bağlanmak zorunda kalmıştır.

⁴⁰ Gülten Akın, *Beni Sorarsan*, YKY, İstanbul 2013, s. 59

⁴¹ Akın, age, s. 33

⁴² Akın, age, s. 9

Sonuç

Gülten Akın, 1950'lerden 2000'lere uzanan şairlik hayatında farklı dönemlerde farklı teknik ve üsluplar denemiş, sürekli olarak kendini yenileyip geliştirmiştir. Yaşadığı coğrafya şairi her dönemde etkilemiş, şair dünyaya ve şiire içinde bulunduğu çevreden bakmıştır. 1950'lerde birey penceresinden bakan imgeciliğin giderek toplumsala ve yalınlığa evrilmesinde, 1960'larda Anadolu yaşantılarının temayı belirlemesinde, 1970'lerde Ankara deneyimlerinin ona kapsamlı destanlar yazdırmasında, 1990'larda daha çok içedönük bir şair profili çizmesinde biyografik çizginin önemli payı vardır. Kadın duyarlığına vurgu yapmakla ve kadın sorunlarına, kadının toplumda hak ettiği yede olmayışına daha çok eğilmekle birlikte "insan"ı bir bütün olarak görür, insana yakışan özgür bir hayata işaret eder. Süreç içinde farklı şiirsel yapılanmalara yönelik aşamalı diyebileceğimiz poetik eğilimler içinde olmuşsa da öзде de insan ve vicdandan uzaklaşmaz. Ondaki şiirsel arayışları sadece poetika içi değişimler olarak değil aynı zamanda bireysel/tarihsel/toplumsal değişimlerin etkisi olarak da değerlendirmek gerekir. Böyle baktığımızda, Gülten Akın'ın, içinde soluk alıp verdiği zamanın ruhunu iyi kavradığını, dahası bir birey olarak içinde yaşadığı zamanın etkilerini doğal şekilde yaşayıp şiirine yetkinlikle taşıdığını söyleyebiliriz. Teknik olarak hangi eğilim içinde bulunursa bulunsun, şairliğin insanı kavramak ve "insanı bütün olarak yansıtmak" olduğuna inanmış, bu inanın yetkin örneklerini vermiştir. Her ne kadar 1960'lı yıllardaki şairliği için "Toplumsallık dönemi" demişsek de bu, dönemin genel havasına da uygun bir adlandırma olduğu için yapılan bir tasniftir. Aksi takdirde, Gülten Akın hiçbir zaman toplumdan kopuk bir şiir yazmamış, şairliğinin her döneminde insanı ve toplumu odağında tutmuştur. Acemilikten, arayışlardan, keşiflerden gelip güçlü sezgiye dayalı bilgeliğe uzanan şairlik serüveninde masa başında değil, hayat içinde çalışması, şiirdeki ustalığı *önce insan sonra söz* içinden değerlendirmesi onun özel tarafıdır. İnsan sözden, söz insandan ayrı düşünülemez onun şiirinde.

Gülten Akın şiirinde, içerikte hayat ve insan, ifade tekniğinde ise halk duyusundan gelen yalınlık şiirinin gelişim aşamasında ana bileşenler olmuştur. Halktan insanlarla sürekli temas hâlinde olmanın avantajıyla dilini ve duyarlığını oradan kurmuştur. Şairin entelektüelliği, halkın sorunlarına eğilmesinde, kadın dünyasını derinlemesine kavrayıp yansıtmada yatar. Özel hayatında çeşitli sosyal duyarlılık etkinlikleri içinde bulunan Akın, şiirlerine bu etkinliklerini doğrudan aktarmamış, didaktizme düşmemiş, incelikli ve şairce bakış açısını korumuştur.

Gülten Akın, kişiliği olgunlaştıkça şiiri de olgunlaşan şairlerdendir. Bunun nedeni, hayatı ve şiiri sürekli bir derinleşme çabası olarak görmesidir. Şiir, sadece insanı ve dünyayı anlatan bir edebiyat türü değil aynı zamanda yazanı da süreç içinde olgunlaştıran bir çabadır. Kendi var oluşunu büyük ölçüde toplumsal duyarlılık ve şiirle gerçekleştiren şair, bireysellik içinden geliştirdiği *insani duyusu*, zaman ilerledikçe genel anlamda *insanı duyusu* çizgisine taşımıştır. Bu yolla da bir yandan hayata bir yandan da şiire dair deneyimleri sonucunda çağrışımlı, bilgece bir şiire ulaşmıştır.

Kaynaklar

- Akın, Gülten, *Beni Sorarsan*, YKY, İstanbul 2013
- Akın, Gülten, *Kuş Uçsa Gölge Kalır*, YKY, İstanbul 2007
- Akın, Gülten, *Şiiri Düzde Kuşatmak*, YKY, İstanbul 2001
- Akın, Gülten, *Toplu Şiirler: 1956-1991*, YKY, İstanbul 1996
- Enginün, İnci, *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2001
- Mutlu, Betül, *Gülten Akın'ın Şiiri*, Ürün Yayınları, Ankara 2015
- Necatigil, Behçet, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, Varlık Yay., İstanbul 2004
- Özkırımlı, Atilla, *Türk Edebiyatı Tarihi*, C 1, İnkılap Yayınevi, İstanbul 2004
- Sessiz Arka Bahçeler Odağında Gülten Akın Şiiri, Altın Portakal Kültür ve Sanat Vakfı Yay., Ankara 2000
- Tanzimattan Günümüze Edebiyatçılar Ansiklopedisi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010

Avrupa Basınında ve Türkiye’de Bazı Yazarlara Göre Antisemitizm (1933-1946)

According to Some Authors in the European Press and Turkey Anti-Semitism (1933-1946)

Ali KARACA*
Ferida HABOUBI**

Öz

Bu çalışmanın amacı antisemitizm kaynakları ve nedenleri hakkında genel bir tarihsel değerlendirme yapmaktır. Ortaçağdaki Avrupa kilisesinin Musevi düşmanlığına yönelik dini bir boyutu vardır. O dönemde Musevi aleyhtarlığının yerleşmesinde rol oynayan birçok kitap yayınlanmıştır. Ancak modern dönemde, Musevilere karşı gelişen nefretin ırkçı boyutları bulunmaktaydı. Avrupada Hitler tarafından kurulan Nazi partisi, ırkçılık teorilerine politik bir boyut kattı. Nazi ideolojisine göre, Alman Aryan ırkının tüm ırklardan üstün olduğu ve Yahudi ırkının Alman ırkını kirleteceğine inanılmaktaydı. Bu ideolojinin yazarları, bu fikri desteklemek için bir de bilimsel boyut eklemişlerdir. Ayrıca, İkinci Dünya Savaşı sürecinde Avrupadaki artan antisemitizm Türkiye’de bazı çevrelere de yansımaktaydı.

Anahtar Kelimeler: Yahudi, Nazi, Irk, Antisemitizm.

Abstract

The aim of this study is to make a general historical assesment of the sources and causes of antisemitism. The hostility towards the Jews in the Middle Ages had a religious scope. Many books were then published which played a role in establishing the anti-Jewish hatred. However, in the modern period this hatred toward the Jews has racial aspects. The Nazi Party founded by Hitler in Europe added a political dimension to racism theories. According to the Nazi ideology, the German believed that the Aryan race was superior to all races and that the Jewish race would contaminate the German race. The authors of this ideology have added a scientific dimension to support this idea. The anti-semitic growth process in Europe was reflected in Turkey during the Second World War.

Keywords: Jew, Nazi, Race, Antisemitism.

* Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü (akaraca@marmara.edu.tr)

** Doktora öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (habferida@yahoo.com)

Avrupadaki Türkler siyasal olarak en büyük göçmen grubu oluşturmaktadır, sadece Almanya’da bir buçuk milyon Türk vatandaşı vardır.¹ Fransa ise en çok göç alan Avrupa ülkelerinden biridir. 1800 ve 1936 yıllarında yaklaşık 5 milyon kişi Fransa’ya göç etmişti. 1936 yılında Fransada bulunan 2,2 milyon göçmenin 300 bin kadarı Türkler’den oluşmaktaydı. Bu sayı İkinci Dünya Savaşı sonrasında 7.700’e inmiştir.²

1936 yılında Fransadaki legal yabancılardan %1,4’ünü Türkler oluşturmaktaydı. Fransa’da resmi terminolojiye göre bu “meşru” yabancılar bazı kanuni haklara sahip “sujets” ve himaye altındaki unsurlar «protogés de La France» olarak tanımlamaktadırlar.³ Fransa, İkinci Dünya Savaşı sırasında oldukça yoğunlaşan yeni mültecilerin ülkeye girmesini engellemek için bazı yeni tedbirler benimsedi. Hükümeti bu politikayla kamu düzeni açısından, kamu yaşamında, ekonomide ve Fransız kültür hayatında “non français” (Fransız olmayan) yabancı unsurlar etkisini azaltmayı amaçlamaktaydı.⁴ Almanya’daki Nazi iktidarının baskısından Fransa’ya kaçan çeşitli uyrukların çoğunluğunu Museviler oluşturmaktaydı. Fransız hükümeti genellikle bu göçmenlere güven duymuyordu. Çünkü Fransa kendi güvenliğini tehdit eden ülkelerden gelen göçmenler konusunda olumsuz bir görüşe sahipti.⁵

Fransızların temel çekincesini oluşturan antisemitizm* başından beri Hitler’in partisi “National Sozialistischen Deutschen Arbeiter Partei” NSDAP (Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi) ile Avrupa’da yayılıyordu. Esas hedefi Avrupa’daki Musevileri ortadan kaldırmak olan Hitler’in düşman gördüğü Yahudilerden “Mein Kampf” eserinde olumsuz olarak 200’den fazla bahsedilmişti.⁶ Ona göre, Yahudiler her durumda tehlike arz etmekteydi: Zira ona göre, “Aryan” kanının saflığını bozuyorlardı. Bunun yansıra, sosyal ve kültür hayatı daha fazla kirlenmekteydiler. Dolayısıyla, Alman milletin varlığı için tehlike oluşturmaktaydılar. Hitler’e göre, Avrupa’nın yerlisi olmayan Yahudiler “La juiverie internationale” Batı’nın “Judéo-ploutocrates» (Yahudi Plütokratik), yani zengin aristokratik işleyişini mahvediyorlardı. Bu yabancı Museviler, işletme, finans, basın, siyaset, kapitalizm ve sosyalizm dünyasını kontrol altında tutmaktaydılar. Ayrıca Hitler’e göre, Rusya’daki 1917 devrimine de devrimci Yahudi ajanları neden olmuştu. Böylece Sovyet Bolşevizm, Yahudi çabalarıyla dünya hâkimiyetini sağlamaya yönelik ilk adımı atmıştı.⁷

1881 yılında Çar İkinci Aleksandır’ın öldürmesi ardından Rusya’daki antisemitistler Musevilere saldırdılar. Bu olayların ardından Yahudiler kitleler halinde göç etmeye başladı. Bu yüzden saldırıya uğrayanlar kendilerini korumak için “Sion Aşıkları” adlı bir örgüt kurdular.

¹ Anne Rose, *La France Arc-En-Ciel*, Éditions Julliard, Paris 1995, s.265.

² Ali Erbaş, Fransada yaşayan Türkler”, *Türkler, C.20*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.812.

³ J. Leleu, L. Passera, F. Quellien, *La France Pendant la Seconde Guerre Mondiale*, Fayard, Paris 2010, s.20.

⁴ Michaël, O.Paxton Robert, *Vichy et les Juifs*, Calman-Lévy, Paris 1981,s.27.

⁵ J. Leleu, s.21.

*Antisemitizmin terimi yalnızca Musevilere karşı düşmanca tutumu tarif eder. Ortaçağdaki antisemitizm İngiltere, Kuzey Fransa, Almanya ve Avusturya ortaya çıkmıştır. Bkz, Jonathan Frankel, *The Fate of The European Jews 1939-1945*, Vol. XIII, Oxford University Press, New York s.20.

⁶ P.E. Lapide, *Rome et les Juifs*, çev. Françoise Winock, Seuil, Paris 1967, s.139.

⁷ Marcel Ruby, *Le livre de la Déportation*, Robert Laffont, Paris 1995, s.19.

Rusya’daki bu antisemitist hareket Romanya ve Yunanistan’ı etkilendi, Yahudiler bu ülkelerden de tehcir edildiler.⁸ Rusya’daki en etkili katliam olayları 1917 ve 1921 yıllarında Rusya devrimi döneminde ve iç savaşı sırasında yükselmiştir. Ukrayna’dan Sibiryaya bölgelere kadar soykırım olmuştur.⁹

Hitler’e ve Nazilere göre Ari ırk çok büyük önem taşıyordu. Bu nedenle temel amaç kanın saflığını korumaktı. Darwinizm’e dayanan Naziler, hayatta kalma mücadelesini hak edenlerin, en saf etnik köken ve kan saflığı taşımaları gerektiğine inanıyorlardı. Bu nedenle bütün siyasetler bir taraftan alt ırkların Aryan ırkını kirletmesini önlemek için mücadele etmeli, diğer taraftan da saflaşmanın gerçekleşmesini sağlamalıydılar.¹⁰

Bunun yanı sıra, bütün bu gelişmelere neden olan Avrupa’da ortaya çıkmış olan antisemitik ve antisemitizmin anlayış yüzünden İkinci Dünya Savaşı’ndan önce 540.282.000 kişilik Avrupa’ki nüfusunun 9.534.880 Yahudi iken 1946’da 379.554.000 kişilik nüfustan yalnızca 3.642.100 kadar Yahudi kalmıştı. Ayrıca Polonya, Yugoslavya, Çekoslovakya ve Hollanda gibi bazı ülkeler tüm Yahudi cemaatlerini kaybetmişti. Bunun yanı sıra, Doğu Avrupa’nın büyük “Talmud” okulları ve Balkanlar’daki Sefarad kültür merkezleri de yok edildi.¹¹

Anti-Musevilik, Antisemitizm mi?

Avrupa’da Antisemitizmin kökleri çok eskidir. Bazılarına göre, antisemitizmin üç bin yıl önce Musevilik’in doğuşu ile çağdaştır, bazı kesimler ise Hıristiyanlığın antisemitizmin kaynağı olduğuna inanıyorlardı. Bu anlayışa anti-Musevilikte denir. Hristiyanlar Musevileri İsa’nın Mesih olduğunu inkâr etmekle itham ederek onları Mesih’in ölümünden sorumlu tutmaktaydılar. Bu Hıristiyanlık, Ortaçağ’da Musevilik aleyhinde her türlü efsane ile beslenir.¹² Bu nedenle Ortaçağ’daki kilisenin anti-Musevilik’inin mağduru oldular. Rönesans döneminde, Avrupalı yönetimler ulus-devletlerini oluşturma devresine girdiklerinde de Yahudiler mahkûm edilmeye başlamıştır. Onların çoğu Avrupa’nın kuzeyine, doğusuna veya güneyine sürülmüştü. Sınır dışı edilen bazı Yahudiler ise Kuzey Afrika ve Türkiye’ye gelerek, buralarda “Kabala” merkezlerini kurdular.¹³

14 ve 15 yüzyıl Batı Musevi tarihinin çok karanlık yüzyıllardır. Museviler artık sadece “diğer” veya “yabancı” olarak görünmüyor, onlar daha aşağı bir bakışla en kötü suç ortağı olarak kabul ediliyordu. Aynı zamanda Musevilik’in varlığını kötülüğün, kıtlığın ve savaşların ortaya çıkmasının

⁸ Vahdettin Engin, *Pazarlık*, Yeditepe, 1bs.Istanbul 2010, s. 22-23.

⁹ Dan Cohn-Sherbock, Lavinia Cohn-Sherbock, *Yahudiliğin Kısa Tarihi*, çev. Bilal Baş, İz Yayıncılık, İstanbul 2011. s.137-138.

¹⁰ Marcel Ruby, s.18.

¹¹ Monique-Lise Cohen, Valérie Ermosilla, *Les Juifs dans la Résistance*, Bibliothèque Municipale, Toulouse 1997, s.9-10.

¹² Annette Wieviorka, *Auschwitz expliqué à ma fille*, Seuil, Paris 1999, s.55.

¹³ Samuel Chiles-Meilhae, *Le CIRF*, Robert Laffont, Paris 2011, s.9.

başlıca nedeni olarak görüyorlardı.¹⁴ Öte yandan “Ütopik” sosyalizm düşüncesi taşıyan bazı aristokratik aileler ise güçlü ekonomik ve etik türde bir antisemitizm ile beslenmekteydi. Merkezi devlet muhalifleri ise “Blanquistes” (Blankiciler), “Fouriéristes” (Furiyeristler) ve “Proudhonien” (Prudhoncüler) Yahudilerin “Jakobenizm ve kapitalizmin başlıca yararlanıcısı olduğuna inanmaktaydı.¹⁵

Modern döneminde ise dine vurgu yapan anti-Musevilik yerine ırka vurgu yapan antisemitizm kavramı ortaya çıktı.¹⁶ Theodore Herzl, antisemitizm algı devresinde (1870 ve sonrası) Yahudilerin dini nedenle daha önceki zamanlarda gördükleri işkence ve baskı ile karşılaşmadıklarını belirtmekteydi. Bazen, bazı ülkelerde bu dini eğilim var olmakla birlikte, saldırgan tavrın temel anlayış olmadığını vurgulamaktadır.¹⁷ Kilisenin geleneksel anti-Musevilik anlayışından farklı olarak Fransa ve Avrupada yaygınlaşan antisemitizm İkinci Dünya Savaşı'nın getirdi katliamlara yol açtı.¹⁸

Antisemitizm 1870'lerde ilk olarak Fransa ve Almanyada, ardından Rusya'da meydana çıktı.¹⁹ 1879 yılında Almanyada ortaya çıkan antisemitizm kavramı siyasi bir program haline geldi.²⁰ Fransa'da Dreyfus olayı hem aşırı sağ hem de aşırı solu teşvik eden bir durum yarattı. Böylece Birinci Dünya Savaşı öncesinde Fransa'da yeni bir milliyetçilik patlaması ve dolayısıyla artan bir antisemitizm meydana geldi.²¹ Bu dönemde Rusya'da da antisemitizm bir devlet politikası olmuştu. Çar İkinci Alexander'ın 1881'de anarşistlerin suikastı ile öldürülmesinden sonra İçişler bakanlığı Yahudi yerleşim haklarını sınırlayan birçok yasa ilan etti.²²

Almanyadaysa, I.Dünya Savaşı (1914-1918) yenilgisinden sonra antisemitizm yayılmıştı.²³ 19.yüzyılın son çeyreğinde başlayan ilk antisemitizm evresinde klasik anti-Musevilik aksine, genellikle bütün Hıristiyan devletler ve bazı İslam ülkeleri dahi ırkçı bir tavıra yöneldi.²⁴ 1940 yılında bir Nazi “bilim adamı”: “Yahudi düşmanlığı hakkında şunu ifade etmiştir: “İrkin Nasyonal Sosyalizmin (Nazizm'in) dünya görüşü içindeki üstün ve ağır basan önemi, çağımızın Yahudi aleyhtarı akımına hem biçim, hem de hedef kazandırmıştır. İrk ve kan, Nasyonal Sosyalist akımın antisemitizmini yönlendiren değer saptama öğeleridir.”²⁵

¹⁴ a.g.e.s,15.

¹⁵ a.g.e. s.38.

¹⁶ Gérard Rabinovitch, *Questions sur la Shoa, Les Essentiels* Milan, Paris 2000, s.14.

¹⁷ Theodor Herzl, *Yahudi Devleti*, çev. Sedat Demir, Ataç Yayınları, İstanbul 2014, s.61.

¹⁸ Samuel Chiles-Meilhae, s.9.

¹⁹ İsrail Shahak, *Yahudi Tarihi Yahudi Dini*, çev. Ahmet Emin Dağ, Anka Yayınları, 1.bs, İstanbul 2002, s.120.

²⁰ Gérard Rabinovitch, s.15.

²¹ Pierre Pierrard, *L'Antisémitisme hier et aujourd'hui*, Institut de Recherches sur les civilisations de l'occident moderne – Université de Paris-Sorbonne, Colloque, Paris 1983, s.47.

²² Dan Cohn-Sherbock, Lavinia Cohn-Sherbock, s.137.

²³ Annette Wieviorka, s.57.

²⁴ İsrail Shahak, s.121.

²⁵ Klaus J. Herrmann, “Siyasal Siyonizm ve Anti-Semitizm Üstüne Tarihsel Perspektifler”, *Siyonizm ve İrkçılık*, N.511, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1982,s.229.

Antisemitizm ve Avrupa Basının Etkisi

1870’ten sonra Avrupada modernleşme, ekonomik bunalım ve Yahudi göçü nedeniyle antisemitizm hareketlerinin ortaya çıktığını yukarda göstermiştik. Bu bağlamda Batı Avrupadaki Yahudilerin hakkındaki eski bazı tavırlar yeniden yükselmeye başladı.²⁶ Çünkü bu eğilimi ortaya çıkaran ve geliştirenlerin algılarına göre, Yahudiler “Sami” kökenden gelen ve Hristiyan dini benimsemeyen “Aryan” milletler içinde yabancı bir unsurdu.²⁷

Böylece, antisemitizm ideolojisi artık dine dayanmamaktadır. Bu yeni ırkçılığın sahte bilimsel temeli giderek geliştirildi.²⁸ Profesör Eugen Dühring’in Yahudi ırkıyla ilgili şunlar yazmaktaydı: “Yahudi ırkı özelliklerini diğer insan soylarıyla en belirgin çelişki içinde oluşturdu. Yahudi ırkının özelliklerinin halklara aşılması, onların karakteri için en büyük tehlikedir. Fakat Yahudi ırkının hor görülmesini ve hiçe sayılmasını esas gerekçelendiren ve motive eden neden, onların yüksek düşünsel yeteneklerle ilgili mutlak madunluğudur.”²⁹

Antisemitist görüşlerin basında yansımaları ise ilk kez 1870’lerde Alman gazeteci Wilhelm Marr tarafından ortaya konuldu. Marr, Yahudi düşmanlığını dini bir anayasal temele dayandırıyor. Yahudileri, İsa’yı öldürmekle ve gelecekte İsa Mesih aracılığıyla kurtuluş olacağına reddetmekle suçluyordu.³⁰ Nitekim, 1870’lerde ve 1880’lerde Avusturyada iki Katolik Rahip olan Joseph Deckert ve August Rohling yazılarıyla İsa’nın ritüel cinayet suçlamalarına destek vermişlerdi. Romadaki Cizvitler tarafından yayınlanan Başpiskopos’un yarı resmi dergisi “La Civiltà Catolica” da 1880’lerde defalarca Musevilere saldırmıştı.

1880’li ve 1890’lı yıllarda Fransa’da Edouard Drumont tarafından yayınlanan “La France Juive” adlı dergide Yahudiler tekrar tekrar saldırıya uğradı. 1867 ve 1914 yılları arasında Almanya ve Avusturya İmparatorluklarında ise 12 ayınle ilgili cinayet davası bulunuyordu.³¹ Bu dönemde Fransa’da Vacher de La Pougé’in (1890) ve Soury’nin (1902) ile Almanya’da Houston Stewart Chamberlain’in (1899) ırkçı teorileri, ırkçılık algılamalarının daha genişlemesi ve yasal hale gelmesine yolaçtı.³²

Aynı zamanda, 1911 ve 1913 yılları arasında Rusya’daki “The Beilis Car” adlı kitapçık ve özellikle 19.yüzyılın sonunda ortaya çıkan “The Protocols of the Elders of Zion” * adlı kitab bütün Avrupada etkili olmuştur.³³ Rusya’da 1881’den sonra, ayınle ilgili cinayet suçlaması “Kichinev” risalesi (1903) ile Judeo-Masonik” dünya egemenliğine yönelik “Sages de Sion” protokolleri

²⁶ Jonathan Frankel, *The Fate of The European Jews 1939-1945*, Vol. XIII, Oxford University Press, New York s.23.

²⁷ Klaus J. Herrmann, s.228.

²⁸ Otto Heller, *Yahudiliğin Çöküşü*, çev. Süheyla-Saliha N.Kaya, İnter Yayınları, 1.bs, Ankara 1992, s.113.

²⁹ a.g.e, s.11.

³⁰ Dan Cohn-Sherbock, Lavinia Cohn-Sherbock, s.134.

³¹ Jonathan Frankel, s.23.

³² Gérard Rabinovitch, s.15.

³³ Jonathan Frankel, s.23.

*Bu eseri,Türkiye’de ilk yayımlayan Cevat Rifat Atilhan’ın “Milli İnkılap”dergisinde, Celil Bozkurt, Yahudilik ve Masonluğa Karşı Cevat Rifat Atilhan, Doğu Kütüphanesi, 1.bs, İstanbul 2012, s.242.

(1950), gelişmekte olan “Rus devrimci hareketinin bu oluşuma yönelik planlarının uyumlanması şeklinde yazılmıştır.³⁴

19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başında Alman anti-Semitizmi'nin köklerinde ‘Pan-Germenler’in’ etkisi vardı: Bunlardan Fichte, Alman halkı (iyiliği) yabancı ise (kötülüğü) temsili, Nietzsche, (gelecekteki insanüstü bir toplumun hayalini kurma) etkileri, Moeller Van der Broeck, (Batılı doktrinleri küçümseyen Prusya yaşam tarzı lehine) etkileri, ve özellikle Rosenberg’in (yirminci yüzyılın efsanesinde ırkın üstünlüğü ve Yahudilerin suçlanması) ve Gottfried Feder’in (yıkıcı Yahudi kapitalizmi ve yaratıcı verimli Alman kapitalizmi ile karşılaştırılması) görüşlerinin etkisi olmuştur.³⁵

Eski klasiklerden Arthur de Gobineau için ırk, milli anlaşmazlık ve Alman erdemleri açısından önemli bir unsurdur. Onun denemesi Kuzeyle-aryan ırkının egemenliği ve bu ırkın Aryan olmayan halklar tarafından boğulacağı konusundaki kötümser düşüncesini yansıtmaktadır. Irklar arasındaki ilkel mücadelenin ve gelecek nesillerin yetiştirilmesi için Aryanların hakim olduğu bu güçlü düzen ideolojisinin yüzyılın başında Almanya’da büyük bir yandaş kitlesi vardı: Hepsi de sosyal Darvinci olan Ernst Karause, Otto Ammon, Ludwig Wilser ve Ludwig Woltmann’ın belli başlı eserlerinin neredeyse tamamı 1890’lı ile 1910 arasında yayılmıştır.

Alman meşhür zoolog Ernst Haeckel devamlı olarak ırkların karışmasına karşı uyarılar yapmaktaydı. Aynı dönemde Almanya’da sosyal Darvinciliğin ırkçı tarafını teşvik etmek için 1906’da Monist Birliği kurulmuştu. Monist Birliği de “Das freie Wort” gazetesi ve “Woltmann’ın Politisch-Anthropologische” dergisi ile bu çalışmalara katkıda bulundu. Yayınlarında ırkçılığın fiziksel antropoloji ve zooloji bağlamındaki bilimsel tarifleri ile Almanya ve Avusturya’daki halkların milliyetçi düşünce taşıdıkları önyargısını işlemektedirler.³⁶

Buna ek olarak, 1907 ile 1913 Avrupa’sı emperyalizm, ırkçılık ve antisemitizmin doktrinlerine dalmıştır. Avusturya-Macaristan’ın denizaşırı kolonileri olmamakla beraber önemli bir Yahudi azınlığı vardı. Viyana’da antisemitik hareket taraftarları, Yahudileri suçlu olarak nitelendiren kitaplar yayınlıyorlardı. Bu kitaplarda Yahudilerin yıkıcı davranışların bahisle ayrı bir ırk olduklarını, bu tavırlarını değiştiremedikleri ve değişmeyecekleri yönünde suçlanmaktaydı. Bu dönemde Hitler Viyana’da yaşarken, kendini hep bu düşünceler ile beslemişti.³⁷ Aynı zamanda, Hitler, 19. ve 20.yüzyılın bu yazarların çoğunun yazdığını okuduğu gibi “Volkstrum” * ile ilgili kitapları da okumaktaydı. Ayrıca, İskandinavların Latin ve Slavlara üstünlüğü üzerine de kitaplar okudu.³⁸

Hitler’den sonra Avrupa’da çok yaygın olan Antisemit kitabı “Siyon Önderlerinin Protokolleri” ya da “Protokoller” genellikle bütün antisemit çalışmalarda “kaynak” niteliği taşımaktadır.

³⁴ Gérard Rabinovitch, s.15.

³⁵ Marcel Ruby, s.18.

³⁶ Goodrick-Clarke, Nicholas, *Nazizmin Gizli Kökenleri*, çev. Ali Cevat Akkoyunlu, Kırmızı Kedi Yayınevi, 1.bs, İstanbul 2012,s.29-30.

³⁷ Raul Hilberg, *Exécuteurs, Victimes, Témoins*, çev. Marie – France de Paloméra, Gallimard’ Paris 1994,s.20.

³⁸ Marcel Ruby, s.18.

*”Volk”, Aryan halkı, insanlığın tüm potansiyelleri ve vaatlerinin taşıyıcısı olarak temsil etmektedir.

Protokoller, Yahudi bilgilerini verdikleri talimatlara göre Yahudilerin “Dünya Hakimiyeti”ni gerçekleştirmesi planlarını anlatan “el kitabı” olarak kullandığı iddia edilmektedir.³⁹

ANTİSEMİTİZM TÜRKİYE’DE ETKİSİ

Türkiye’de Protokoller kitabı 1934’te Cevat Rifat Atilhan’ın* ilk olarak “İnkılap” dergisi tarafından ve daha sonra da “Milli İnkılap” adıyla basılan bu dergide yazı dizisi şeklinde yayınlandı. Protokoller’in ilk dizisini hazırlayan İsveçli W.Creutz aşırı sağcı bir radikal yazardı, “İnkılap”ta çevrisi yapılan dizi, “Nationen” adlı Nazi tarafları bir İsveç gazetesinden iktibas ederek Türkçeye aktarılmıştır.⁴⁰

Cumhuriyet Hükümeti, Avrupa’daki gelişmeleri anti-semitizm görüşlerin etkilenmekte olduğu bu dönemde Avrupadaki bu manada ırkçılıkla ilgilenmemekteydi. Fakat İrkçı düşünce eğilimi taşıyan bazı şahısların başında gelen Cevat Rifat Atilhan’dı. Mücahit Düzgün’ün iddiasına göre Turancı olan Cevat Rifat Atilhan “Anadolu” adlı gazetesinde ve “Milli İnkılâp” dergisinde anti-semitizmi yaymaya çalışmıştı. Derginin başlığının altında yer alan “Taşkın milliyetçi, siyasi mecmua” ifadesinin yanında, derginin içindeki sayfalarda da Yahudi aleyhtarı yazılar yer bulmuştu. Ayrıca, sayfalarının önemli kısımlarını antisemit ifadeler, sloganlar ve özellikle de Almanya’nın anti-semit dergisi “Der Stuermer”inde basılan karikatürler oluşturmaktaydı.⁴¹

Bu bağlamda, Rifat N.Bali’ye göre Türkçülüğün içinde rastlanan antisemitizmde ırkçı olgu çok kuvvetli idi. Nazistlerden esinlenenler, soy, kan temizliği gibi antisemit propagandaya ait kavramlar kullanmaktaydılar. Türkçülük hareketinin döneminin başvekili Şükrü Saracoğlu gibi güçlü taraftarları vardı. İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkçü ve Nazi eğilimlerin egemen olduğu bir çevrede antisemitizm gelişti ve yaygınlaştı. Yine Bali’nin iddiasına göre, Türkçülük hareketinde var olan Nihal Atsız, Reha Oğuz Türkkan, Nihal Atsız’ın kardeşi Nejdet Sancar ve daha başka yazarlar da antisemitizm akımında yer almaktadır.⁴²

Nitekim, İkinci Savaşın ortamında Turancılığı öven yazılarında, komünistlere karşı muhalefet ve Türkiye’nin Almanyanın tarafında savaşa girmesi gerektiği gibi konuları vurgulamışlardı. Saraçoğlu 5 Ağustos 1942 tarihinde Türkçülük hakkında şunları söylüyordu:

“Arkadaşlar, biz Türk’üz, Türkçüyüz ve daima Türkçü kalacağız. Bizim için Türkçülük, bir kan meselesi olduğu kadar ve lâakal (en aşağı) o kadar bir vicdan ve kültür meselesidir. Biz azalan ve azaltan Türkçü değil, çoğalan ve çoğaltan Türkçüyüz ve her vakit bu istikamette çalışacağız.”⁴³

³⁹ Rifat N. Bali, *Musa’nın Evlatları Cumhuriyet’in Yurttaşları*, İletişim Yayınları, 5.bs, İstanbul 2014, s.316.

⁴⁰ a.g.e, s.322.

*daha geniş bilgi için bkz., Bozkurt, Celil, *Yahudilik ve Masonluğa Karşı Cevat Rifat Atilhan, Doğu Kütüphanesi*, 1.bs, İstanbul 2012.

⁴¹ Mücahit Düzgün, “Cumhuriyetin ilanından İsrail’in Kuruluşuna Kadar Türkiye’deki Yahudiler”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, C III, Sayı 9-10, (1999-2000)*, İzmir 2000, s.73-74.

⁴² Rifat N. Bali, *Musa’nın Evlatları Cumhuriyet’in Yurttaşları*, s.322-323.

⁴³ Gürbüz Arslan, *Şükrü Saraçoğlu’nun Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri (1886-1953)*, Atatürk Araştırma Merkezi, 1.bs, Ankara 2017, s.255-256.

Saraçoğlu bu ifadelerde “azalan ve azaltan” olmadıklarını vurgulurken Türkiye’deki insanları ayrıma ve dışlamaya tabi tutmadıklarının altını çiziyordu. Yine, 1943’de Orhan Seyfi Orhon, Çınaraltı adlı dergisinde, “Türklerin ne ırkçı ne Yahudi düşmanı ve ne de emperyalist” olmadıklarını ifade etmekteydi. Ayrıca, 5 Haziran 1943’te Turancılığın varlığı hakkında TBMM’de yaptığı konuşmasında Türkiye’de Turancı bir eğilimin olmadığını dile getirmiştir.

1940’lı yıllarda ortaya çıkan Türkçülüğün, Alman Nasyonal Sosyalist Hareketi’nin ırkçılık anlayışından esinlendiğini söyleyen Bali, bu hareketi saf kan, soy ve ırk ilkelerine dayandırmakta, Türk ırkına ait olan bütün milletlerin bir araya gelmesi gerektiğini savunan bir görüş olduğunu ileri sürmektedir.⁴⁴ Ona göre Milliyetçiler de İslamcılarla aynı ilham kaynaklarından yararlandılar. İslamcıların düşünce dünyasında gerçekleşen Yahudi efsanesi aynı şekilde ve aynı sebeplerden dolayı onların düşünce dünyasında da yer almıştır.⁴⁵

Yine Bali’ye göre, Yahudi karşıtı ilk hareket Ebuuzziya Tevfik’in “Tasvir-i Efkar” gazetesi tarafından başlatıldı. Ebuuzziya Tevfik’in, Türkiye’nin ilk profesyonel antisemiti olduğu söylenebilir. Bu gazete İzmir Hahambaşı Ribî Moşe ile yaptığı bir görüşme sonrasında özellikle bazı yerel mizahi gazeteler Yahudilere saldırmaya başladı. Mülakat metninde alaylı ifadeler ve önyargılar vardı. Hükümetin bu yoğun antisemit içeren yayınlara karşı tutumunu belirsizdi, birkaç istisna hariç, anti-semitist yayıncıları engellemek için hiçbir şekilde kanunen tedbirler almadı. Bununla birlikte, Hükümet, Cumhuriyetin temel ilkelerini tehdit ettiğini gördüğü andan itibaren Büyük Cihad, Volkan, Hür Adam ve Büyük Doğu dergilerini kapattı ve yazı-ışleri müdürleri tutuklandı. Bununla birlikte, Demokrat Parti’nin yarı resmi yayını olan Zafer, anti-semitizmi yayınlara karşı duran tek gazeteydi.⁴⁶

Bu çerçevede Türkiye’deki bazı gazetelerin ‘Millî İnkılap’taki açık antisemitizme itiraz ettikleri görülmektedir. İlimli solcu (aslında komünist) Vala Nurettin, Ankara’nın “Haber” gazetesinde Cevat Rifat’a karşı yazılar yazarak, Türkiye’de bir Nazi akımı yaratılabileceği nedeniyle “Millî İnkılap”ın kapatılmasını talep etmiştir. Ayrıca, Mehmet Asım, 20 Mayıs 1934 tarihli Vakıf gazetesinde “Türkiye’de Antisemitizm var mıdır?” başlıklı bir yazı ile anti-semitizme karşı çıktı. Bir başka Pan-Türkist Nihal Atsız, “Orhun” adlı dergisinde Alman Nazi etkilerine karşı bir uyarı yazdı.

Turancılık ve Türkiye’yi savaşa sürükleme suçlamasına karşılık Atsız şunları söylemekteydi: “İkinci Cihan Savaşında Türkiye’yi Hitler’in yanında savaşa sokmak masalından çok bahs olunmuş, fakat ortaya hiçbir delil konamamıştır. Bu Turancılar kimlerdi? Adları söylenmemiştir. İkinci Cihan Savaşı sırasında, 1944-1945’te ırkçılık-Turancılık davası görüldü. Sanıkları arasında benim de bulunduğum bu tarihi davada Alparslan Türkeş, Necdet Sancar, İsmet Tümtürk, Sait Bilgiç, Sofuoğlu Zeki, Hikmet Tanyu, Muzaffer Eriş, Nurullah Barıman, Prof.Zeki Velidi Togan, Dr. Fethi Tevetoğlu, Dr. Hassan Ferit Cansever gibi tanınmış kimseler de vardı. Fakat sonunda herkes beraat

⁴⁴ a.g.e, s.312.

⁴⁵ a.g.e, s.315-316.

⁴⁶ Rifat N. Bali, *Devleti’n Örnek Yurttaşları 1950-2003*, Kitabevi, İstanbul 2009, s.35.

Bu tespite göre, Rifat N.Bali tarafından antisemitist olduğu iddia edilen, Nihal Atsız’ın bu tavrı onun iddialarına ters düşmektedir.

etmişti. Zaten işgal ettikleri mevkiler dolayısıyla (profesör, doktor, lise öğretmeni, subay, memur, öğrenci) bunların Türkiye’yi bir savaşa, sürüklemesine de imkan yoktu.” (25 haziran 1966, Ötügen 30 sayı)⁴⁷

Aynı yıllarda Nazi zulümden kaçan yüzlerce Yahudi Edirne’den ülkeye giriş yapmıştır. Edirne’de onlara karşı münferid saldırı yapıldı. Bunun üzerine Türkiye’nin esas politikalarının temsil eden İsmet İnönü, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde antisemitizmi reddederek bütün Yahudilerin haklarını savundu. İsmet İnönü’nün tutumu ve yaptığı etkin konuşmasından sonra, birçok antisemit siyasi grup ve gazete yasaklandı ve takip eden zamanda, Milli İnkılâp dergisi de Hükümet tarafından kapatıldı.⁴⁸

Yukarda bahis geçen “Protokollerin* yayınlanmaya başlandığında (1934) nazizmin Türkiye’de etkisi çok silik kalmıştır. Ancak, Protokollerin 1971 ve 1980 yılları arasında çok daha fazla etkisi olmuştur. Bu dönemde Türkiye’de sağ ve sol radikal hareketler egemendi ve “Protokoller” eseri defalarca yayınlandı. 1993’te yayınlanan “Yehova’nın Oğulları ve Masonlar” anti-semitizm kitabı, 900 sayfalık bir ansiklopedidir. Bu çalışma Yahudiliği her yönleriyle kötülemektedir. Aynı yıllarda diğer antisemitist gazeteler arasında basılan ve bedava dağıtılan “Son Mesaj” ve “Rönesans”ta da bir antisemitizm akımının varlığı görünmekteydi⁴⁹

Günümüz Türkiyesin de ırkçılık ve anti-Semitizm düşüncesi büyük oranda özellikle Yahudilerin, “kapitalist” “ABD ve emperyalist güçlerin işbirlikçisi, komisyoncusu ve/veya uzantısı” gibi klişelerle tarif edilmeleri biçimde kendini gösterdi.⁵⁰

“Faşistlere karşı Yahudi Direnişi, Varşova Gettosu Savaşıyor” adlı kitabın önsözünde “İşçiler ve Toplum” ve “Sosyalist İşçi” dergileri yazarı Yusuf Besalel’in tespitine göre “Türkiye Yahudileri hayatlarında kendilerine hissettirilen ‘yabancılık’ hissinden bir türlü kurtulamazlar.”⁵¹ J.Shaw’a göre, 19.yüzyılda ve 20.yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğu’nda olduğu gibi, Türkiye’de de 1930’larda anti-semitizm tutumu ve faaliyetlerde bulunanlar Türk Müslümanları değil, Hıristiyanlar idi.⁵²

Türkiye’de aşırı sağ hareketler haricinde Yahudilere yönelik ki: bunlar Siyonistlerdir, herhangi bir kurumsal faaliyet yoktur ve etkin Yahudi düşmanlığı da yoktur. Fakat diğer azınlıklar gibi, Yahudiler de Türkiye’de rahatsızlık çekiyor. Bu rahatsızlığın nedeni açıklamak kolay değil. Türkiye’de esas korkuncu liberal kamuoyunun ve sol kesimlerin itkçılığıdır. Bu zümrede,

⁴⁷ Nihal Atsız, “Turancıyız, Ne Olacak”, *Turancılık, Milli Değerler ve Gençlik*, Yeditepe, 10.bs, İstanbul 2017, s.25-26.

⁴⁸ Rifat N. Bali, *Devlet’in Örnek Yurttaşları 1950-2003*, s.37.

⁴⁹ Yusuf Besalel, *Osmanlı ve Türk Yahudileri*, Gözlem, 1.bs, İstanbul 1999, s.216-217.

*Türkiye’de 1943’te Ankara’da yayınlanan Protokoller’in çevresi “Yahudi Tarihi ve Siyon Önder’lerinin Protokolleri” adıyla ilk Tümgeneral Sami Sabit Karaman tarafından olmuştur. Daha sonra protokol metinleri 1995 başlayan 45kere basılmıştır. Celil Bozkurt, *Yahudilik ve Masonluğa Karşı Cevat Rifat Atilhan*, Doğu Kütüphanesi, 1.bs, İstanbul 2012, s.243.

⁵⁰ Rifat N. Bali, *Musa’nın Evlatları Cumhuriyet’in Yurttaşları*,s.305-306.

⁵¹ Yusuf Besalel, s.217.

⁵² Stanford J.Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu’nda ve Türkiye Cumhuriyeti’nde Yahudiler*, çev.Meriç Sobutay, Kapı Yayınları, 1 bs, İstanbul 2008, s.410.

kendilerini liberal ve entelektüel olarak gören Toktamış Ateş gibi bazı Kemalistler, “Cumhuriyet” gazetesi, İşçi Partisi ve Aydınlık gazetesi gibi Sosyalistlerle, ülkenin sol-liberal alanında bulunan isimlerin İrkçılığı yer almaktadır.⁵³

SONUÇ

Avrupadaki antisemitizmin 19 yüzyıldan başlayan Yahudi düşmanlığı üzerine var olan yazılar giderek artmıştı. Özellikle Nazizm tarafından ifade edilen ırkçı antisemitizmin kavramı, Avrupada Nazi taraftarlarını da birbirine bağlamakta, bilhassa I.I Dünya Savaşı sırasında Alman “Aryan” ırkını diğer insanların ırklarına göre üstün olduğu ve Yahudilerin daha hor görülmesi gereken bir ırk oldukları düşünölmekteydi.

Aslında II Dünya Savaşı öncesi dönemde (1933’te Adolf Hitler’in Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi kurulmasıyla) Nazi rejiminden kaçan Yahudiler diğer ölkeler gibi Türkiye’ye de gelmeye başlamışlardı. Avrupadaki yayınların etkisiyle artan antisemitizm ve Nazi propaganda etkisi Türkiye’de büyük bir rol oynamamaktaydı. Bununla birlikte Türkiye’de 1934’de Yahudilerin yaşadığı münferit Trakya olayları gibi (1934’te) geçici bir devre olmuştur.

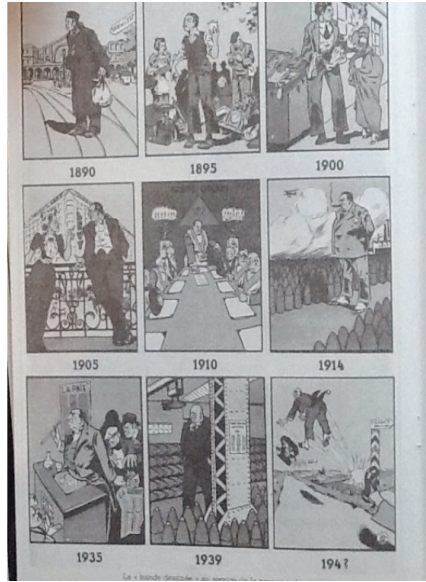
EK 1: 1920’lerde Türk Yahudileri Paris’teki “Le Bosphore” (Boğaziçi) Oteline Yerleşmesi

Kaynak: Anne Benveniste, *Le Bosphore A la Roquette (1914-1940)*, L'Harmattan, Paris 1989.

⁵³ Yakup Başak, “Türkiye’de Yahudiler, İrkçılık, ve Sosyalistler”, *Birikim*, Sayı 71-71-72, (Mart-Nisan 1995), Birikim yayınları, 2.bs, İstanbul 1995, s.154.

EK 2: Fransa'daki Yahudi aleyhtarı Antisemitizmin Çizgi Romanı

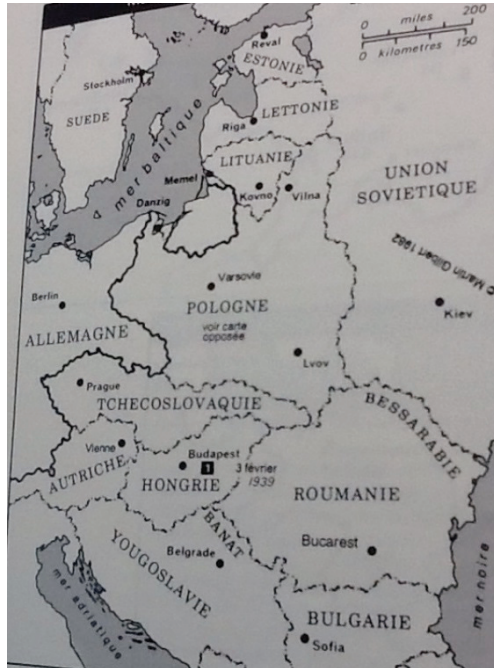
Kaynak: Gérard Silvain, Le Dossier Juif, S.E.SNRA, Paris 1979.

EK 3: Antisemitizm Olayları 1918-1932

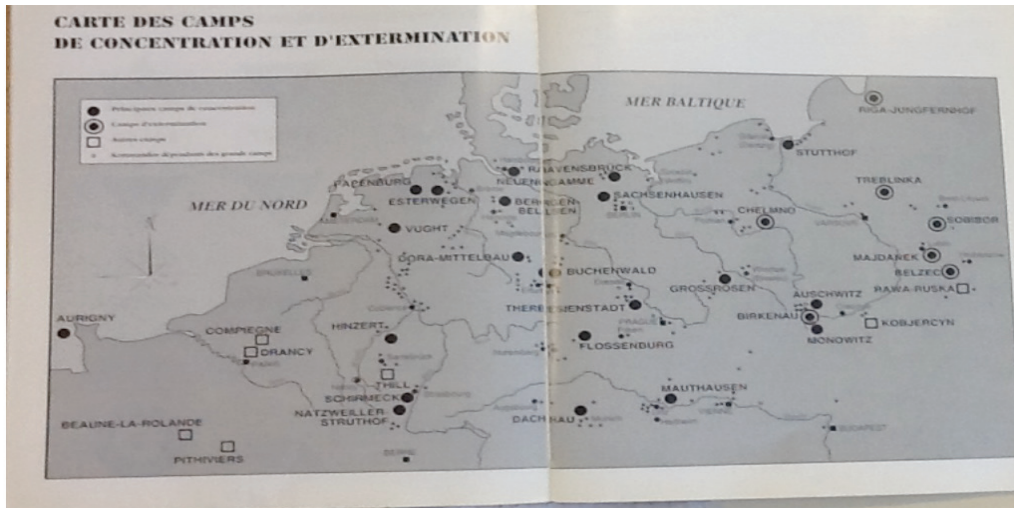
Kaynak: Martin Gilbert, Atlas de la Shoa, éditions de l'Aube, Paris 1988.

EK 4: Antisemitik Hareketi 1935-1939

Kaynak: Martin Gilbert, Atlas de la Shoa, éditions de l'Aube, Paris 1988.

EK 5: Toplama ve İmha Kampları Haritası

Kaynak: La Déportation, Ramsay, Paris 1967.

EK 6: Cevat Rifat Atilhan Milli İnkılap Dergisi 1934.

Kaynak: Milli İnkılap and Thrace Incidents of 1934 www.tandfonline.com/doi/full/10.../14725.886.2014.91873...

Kaynaklar

- Arslan, Gürbüz, Şükrü Saraçoğlu'nun Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri (1886-1953), Atatürk Araştırma Merkezi, 1.bs, Ankara 2017.
- Atsız, Nihal, Turancılık, Milli Değerler ve Gençlik, Yeditepe, 10.bs, İstanbul 2017.
- Bali, Rifat N., Devleti'n Örnek Yurttaşları 1950-2003, Kitabevi, İstanbul 2009.
- , Musa'nın Evlatları Cumhuriyet'in Yurttaşları, İletişim Yayınları, 5.bs, İstanbul 2014.
- Başak, Yakup, Birikim, Sayı 71-71-72, (Mart-Nisan 1995), Birikim yayınları, 2.bs, İstanbul 1995.
- BesaleL, Yusuf, Osmanlı ve Türk Yahudileri, Gözlem, 1.bs, İstanbul 1999.
- Bozkurt, Celil, Yahudilik ve Masonluğa Karşı Cevat Rifat Atilhan, Doğu Kütüphanesi, 1.bs, İstanbul 2012.
- Chiles-Meilhae, Samuel, Le CIRF, Robert Laffont, Paris 2011.
- Cohen Monique-Lise, Ermosilla Valérie, Les Juifs dans la Résistance, Bibliothèque Municipale, Toulouse 1997.
- Cohn-Sherbock Dan, Cohn-Sherbock Lavinia, Yahudiliğin Kısa Tarihi, çev. Bilal Baş, İz Yayıncılık, İstanbul 2011.

- Düzgün, Mücahit , “Cumhuriyetin ilanından İsrail’in Kuruluşuna Kadar Türkiye’deki Yahudiler”, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, C III, Sayı 9-10, (1999-2000), İzmir 2000.
- Engin, Vahdettin, Pazarlık, Yeditepe, 1.bs, İstanbul 2010.
- Erbaş, Ali, Fransa’da yaşayan Türkler”, Türkler, C.20, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.
- Frankel, Jonathan, The Fate of The European Jews 1939-1945, Vol. XIII, Oxford University Press, New York 1997.
- Goodrick-Clarke, Nicholas, Nazizmin Gizli Kökenleri, çev. Ali Cevat Akkoyunlu, Kırmızı Kedi Yayınevi, 1.bs, İstanbul 2012.
- Heller, Otto, Yahudiliğin Çöküşü, çev. Süheyla-Saliha N.Kaya, İnter Yayınları, 1.bs, Ankara 1992.
- Herrmann, Klaus J., “Siyasal Siyonizm ve Anti-Semitizm Üstüne Tarihsel Perspektifler”, Siyonizm ve Irkçılık, N.511, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1982.
- Herzl, Theodor, Yahudi Devleti, çev. Sedat Demir, Ataç Yayınları, İstanbul 2014.
- Hilberg, Raul, Exécuteurs, Victimes, Témoins, çev. Marie – France de Paloméra, Gallimard’ Paris 1994.
- J.Shaw Stanford, Osmanlı İmparatorluğ’unda ve Türkiye Cumhuriyeti’nde Yahudiler, çev.Meriç Sobutay, Kapı Yayınları, 1 bs, İstanbul 2008.
- Lapide, P.E., Rome et les Juifs, çev. Françoise Winock, Seuil, Paris 1967.
- Leleu J., Passera L., Quellien F., La France Pendant la Seconde Guerre Mondiale, Fayard, Paris 2010.
- Pierrard, Pierre, L’Antisémitisme hier et aujourd’hui, Institut de Recherches sur les civilisations de l’occident moderne – Université de Paris-Sorbonne, Colloque, Paris 1983.
- R.Marrus Michaël, O.Paxton Robert, Vichy et les Juifs, Calman-Lévy, Paris 1981.
- Rabinovitch, Gérard, Questions sur la Shoa, Les Essentiels Milan, Paris 2000.
- Roze, Anne, La France Arc-En-Ciel, Éditions Julliard, Paris 1995.
- Ruby, Marcel, Le livre de la Déportation, Robert Laffont, Paris 1995.
- Shahak, İsrail, Yahudi Tarihi Yahudi Dini, çev. Ahmet Emin Dağ, Anka Yayınları, 1.bs, İstanbul 2002.
- Wieviorka, Annette, Auschwitz expliqué à ma fille, Seuil, Paris 1999.

Mai ve Siyah'ın Kaynakları Üzerine Bazı Dikkatler

Some Attention on the Sources of *Mai* and *Siyah*

Emel KEFELİ*

Öz

Farklı kültürler arasındaki etkileşimi inceleyen karşılaştırmalı edebiyat, edebiyat tarihi ve kültür araştırmaları sahasına katkıda bulunurken edebî eserin yaratılış sürecine de ışık tutar. Metinler üzerinde yapılan yakın okumalarla belirlenebilen metinler arası ilişkiler / tesirler silik birer gölge gibi metnin içindedirler. Bu silik gölgeler üzerinden yapılacak yeni okumalar edebiyatlar arası ilişkileri ortaya koyarlar.

Bu çalışmada Türk roman sanatına katkıları ve dünya edebiyatı ile kurduğu ilişkiler açısından öncü bir yazar olan Halit Ziya Uşaklıgil'in *Mai ve Siyah* romanı ile André Theuriet'nin *Le Bleu et le Noir* adlı şiir kitabı arasında ilişki kurularak eserin, özellikle de "Au Lecteur" başlıklı şiirin romanın belirli renklerle simgelenen "hayal-hakikat" ekseninde süren akışı için bir çıkış noktası olabileceği tezi tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Halit Ziya Uşaklıgil, *Mai ve Siyah*, *Le Bleu et Le Noir*.

Abstract

Comparative literature, which examines interactions between different cultures, not only contributes to such disciplines as literary history and cultural studies, but sheds light on the process of creating literary works as well. Intertextual relations/influences which can be found through close readings of texts are indeed like silent shadows in texts. New readings through these silent shadows reveal the interrelationships between different literatures.

In this study, *Mai ve Siyah (Blue and Black)* by Halit Ziya Uşaklıgil, a pioneering author in terms of his contributions to Turkish novel and the relations he established with the world literature, will be interrelated to the book of poetry *Le Bleu et le Noir (The Blue and the Black)*, written by André Theuriet. Particularly, the poem "Au Lecteur" (*To the Reader*) will be discussed on the basis of the argument that the poem in question is a starting point for the stream of the novel on the axis of "imagination and reality", symbolized with particular colors.

Keywords: Halit Ziya Uşaklıgil, *Mai ve Siyah*, *Le Bleu et Le Noir*.

* Prof. Dr., İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi. (ayseemelkefeli@gmail.com)

Giriş

Bir metinde farklı kültürlerden gelen unsurları belirlemek ve bu unsurların işlevleri üzerinde düşünmek karşılaştırmalı edebiyat araştırmalarının konusudur. Farklı kültürler arasındaki etkileşimi inceleyen bu alan, edebiyat tarihi ve kültür araştırmaları sahasına katkıda bulunurken edebî eserin yaratılış sürecine de ışık tutar. Okumaları, tercüme ve adapteleri ile yazarın öteki metinlerle kurduğu ilişki tesire dönüşür. Yazarın üslubunda ya da bir pastiş olarak metnin yapısında hissedilen bu tesir bazen de kaynak metni/yazarı anımsatır biçimde metnin genelinde ‘bir tarz’ olarak ortaya çıkar. Edward Said’in “Mallarmé Hakkında Mektup”tan aktardığı “bilimde ya da sanatta bir başarının kaynağını aradığımızda şunu görürüz: bir insanın yaptığı şey, başka bir insanın yaptığı şeyi ya tekrar eder ya da reddeder – ya başka tonlarda tekrar eder, inceltir, genişletir ya da basitleştirir, az ya da çok anlam yükler; veyahut da çürütür, altüst eder, yıkar ve inkâr eder, ama bu suretle onu benimsemiş ve gözle görülemez şekilde kullanmış olur”¹ şeklindeki görüşlerde farklı kaynakların etkisiyle oluşmuş bir birikimin yeni bir eserde farklı biçimlerde yeniden inşa edildiğine işaret edilmektedir.

Türk edebiyatında romanın gelişmesindeki önemli katkılarına paralel olarak Fransız edebiyatına dair ilk eserlerden biri olan *Fransız Tarih ve Numune-i Edebiyatı* isimli eserin de yazarı olan; İbrani, Hint, Rus ve İskandinav edebiyatlarını tanıtarak dünya edebiyatına açılan Halit Ziya’nın bu özellikleri onun okumalarının ve karşılaşabileceği kaynakların çeşitliliğini gösterir.

Bu çalışmada Halit Ziya Uşaklıgil’in *Mai ve Siyah* romanı ile André Theuriot’nin *Le Bleu et le Noir* adlı şiir kitabında yer alan Theuriot’nin sanat anlayışının çerçevesini ortaya koyan “Au Lecteur” başlıklı şiirin *Mai ve Siyah*’ta mavi ve siyah renklerle simgelenen “hayal-hakikat” ekseninde süren akışı için bir çıkış noktası olabileceği tezi tartışılmaktadır.

Mai ve Siyah’ ta Fransız Edebiyatından İzler: La Pléiade’in Temel İlkeleri ve Diğer Eserler

Mai ve Siyah (1897) devrin matbuat âlemi ve Edebiyat-ı Cedide neslinin sanat ve hayat anlayışını aksettiren bir nesil romanıdır. Tanpınar bu romanı “Edebiyat-ı Cedide’nin teklifleri kadar protestolarıyla da devrini veren beyannamesi” ve “nesli namına konuşan ilk eser”² olarak niteler. Romanda Fransız edebiyatında klasik akımı hazırlayan, sanat anlayışına yenilik getiren, edebî gelişmeleri temelden etkileyen önemli bir edebî hareket olan “La Pléiade” grubunun görüşleri ile Servet-i Fünun estetiği ve Ahmet Cemil’ in şahsında ileri sürülen bazı görüşler arasındaki paralellik dikkati çeker.

¹ Edward W. Said, (çev.F.Burak Aydar), *Başlangıçlar, Niyet ve Yöntem*, İstanbul: Metis Yayınları, 2009, s.32.

² Ahmet Hamdi Tanpınar, “Halid Ziya Uşaklıgil (Mai ve Siyah ve Aşk-ı Memnu)”, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1992 (3.baskı), s. 279-281.

Servet-i Fünun estetiğinin bir beyannamesi olarak nitelenen romanda Halit Ziya'nın kahramanları âdeta La Pléiade grubunun etkin isimlerinden Du Bellay'nın genç şairlere tavsiye ettiği yoldan yürürler. Du Bellay, La Pléiade'in bildirisini olarak da nitelenen *Défense et Illustration de la Langue Française* (1545) (*Fransız Dilinin Savunulması ve Zenginleştirilmesi*) adlı eserinde Fransız dilini Latinleşmeye karşı korumayı amaçlayarak Fransız dilinin eski dillerle boy ölçüşebilecek bir dil olduğunu ve zenginliğini savunur. Antik dönemin eserlerinin Fransızcaya aktarılması, çeviriler ve taklit yoluyla dilin zenginleşeceğine inanmaktadır. *Défense et Illustration de la Langue Française*'de ve bu dönemde yazılan birçok teorik yazıda görülen La Pléiade'in da savunduğu temel ilkeler arasında sözdiziminde ve anlatımda bazı yenilikler yapmak, Fransızca yazarak bu dili zenginleştirmek, Antik dillerden kelime almak, zanaat erbabının dilinden yararlanmak, yeni kelimeler türetmek, nazım kalıplarını yenilemek gibi ilkeler³ Servet-i Fünun döneminde benimsenen hususlarla paralellik gösterir.

Halit Ziya üslûba, kompozisyona verdiği önem, resim ve musikiden aldığı ilham ile edebiyata yeni bir renk getirir. Dil ile insan arasında kurulan münasebete özel bir dikkat göstererek romanın da şiir gibi bir sanat eseri olabileceğini ortaya koyar.⁴ *Mai ve Siyah*'ta Ahmet Cemil'in yeni bir sanat anlayışı ile bir eser yazmak istemesi romanın temel meselelerinden birisidir. Ahmet Cemil yazmak istediği eseri şu ifadelerle tanımlar:

“...Bir şey yazmak, o duyguların içinden bir şey çıkarmak istiyorum ama bir kere ne yazmak istediğim tayin edebilsem. (...) Bilir misin, nasıl şey? Bak şu semaya, ne görüyorsun, mailiklerden mürekkep bir derya.. Gözlerinle onun içine inmeğe çalış; o mailikleri yırtmak için uğraş, ne görüyorsun? Mai...daima mai...değil mi? Sora bak ayağımızın altındaki toprağa, ne buluyorsun? Donmuş, simsiyah bir renk...Of!... O siyah tabakaları parçalayarak içeriye bak; in, in , in ne kadar inebilmek mümkünse o kadar in; ne buluyorsun? O siyahlar içinde ne buluyorsun? Siyah...daima siyah değil mi ? İşte öyle bir şey yazmak istiyorum ki yukarı bakılsa mai ve daima mai; aşağı bakılsa siyah daima siyah ..”⁵

Ahmet Cemil “hayal – hakikat” ekseninde yazmak istediği eseri için bu eksen sembolize edecek iki renk belirler. Hayatı ifade eden bu tezat üzerinde kuracağı eseri için bazı kaynaklar/okumaların da gerekliliğine değinir :

“Ahmet Cemil'in Hüseyin Nazmi ile geçirdiği gece eseri hakkında bir taze şevk uyandırmış idi. O günden itibaren tasarruf edebildiği bütün zamanlarını onu düşünüp beslemeğe, kendisinde kudret görebildikçe yazmağa sarfetti. (...) onun için Hüseyin Nazmi'nin kütüphanesini hemen boşalttı: Lamartine'den, Hugo'dan, Musset'den sonra gelenleri; bütün parnasyenleri, sembolistleri, dekadanları, Süleymaniye'de küçücük mesai hücrelerine taşıdı; Hérédia ile Théodore de Banville

³ Berke Vardar, *Fransız Edebiyatı*, İstanbul: Multilingual, 1998, s. 80-81

⁴ Mehmet Kaplan, “Mai ve Siyah Romanının Üslubu Hakkında”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, c.XIX, 1971, s.51-72; *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I*, s.437-458.

⁵ Halit Ziya Uşaklıgil, *Mai ve Siyah*, (sadeleştiren Halit Ziya Uşaklıgil) İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 1963, s. 35. Alıntılar bu baskıdan yapılmıştır.

ile başlayan zümre-i şuara, sonra Prudhomme'lar, Coppeé'ler, Haraucourt'lar, Sylvester'ler, Mendes'ler; daha sonra Paul Verlaine'in tohm-ı dehasıyla yetişenler, velhasıl gençler tabii Lemerre'in kitap fihristini dolduran yüzlerce ciltler takım takım elinden geçti. (...) haftalarca mütalâalardan, tetkikten, tefekkürden sonra ancak yirmi kadar mısra vücuda getirebiliyordu...⁶

Ahmet Cemil'in başucu kitapları olarak verdiği bu eser/yazarlar Fransız edebiyatında 18.yüzyılın ikinci yarısı ve 19.yüzyılda adı geçen temel eser/yazarlardır. Türk edebiyatında ise Fransız edebiyatının romantik, parnas ve simbolist yazarlarının estetik anlayışlarının etkisiyle şekillenen Servet-i Fünun dönemi edebiyatı için temel kaynaklar arasında sayılırlar. Ahmet Cemil üzerinden aktarılan okuma listesinde ne André Theuriet'nin ne de *Le Bleu et le Noir*'ın adı geçer. Ancak başlık benzerliğinden hareket ettiğimizde André Theuriet'nin *le Bleu et le Noir* (1873) adlı şiir kitabı ve kitapta yer alan "Au Lecteur"(Okura) başlıklı şiirin Halit Ziya'nın *Mai ve Siyah* adlı romanı için bir hareket noktası teşkil edebileceği izlenimi uyanır.

Mai ve Siyah'ın Çıkış Noktasında Bir Şiir Kitabı : le Bleu et le Noir

Sanat hayatına şiirle başlayan daha sonra romanla devam eden André Theuriet eserlerinde ahlakî temaları, memleket sevgisini işleyen realist bir yazardır. 'Lorraine ve çevresinin yazarı' olarak bilinen Barrès ile birlikte adı geçen André Theuriet'nin, *Le Chemin de Bois* (1867), *Le Bleu et le Noir* (1873), *La Ronde Des Saisons et Des Mois* (1892) adlı şiir kitapları vardır.⁷ 1873 de yayımlanan ve *Mai ve Siyah* romanı ile başlık ve içerikteki sanat anlayışının ifadesi bakımından ilişkilendirebileceğimiz *Le Bleu et le Noir* (1873) tabiat levhaları ve tablo mısraların yoğun olarak görüldüğü, romantizmin ve parnas akımın izlerini taşıyan şiirlerden oluşmaktadır.

Theuriet, *Le Bleu et le Noir*'ın ilk şiiri olan *Au Lecteur*⁸de (Okura) eserini "rüzgârla savrulan sisin / karanlığın yerini sıcak maviliklere bıraktığı bir gökyüzüne" benzetir. Arzular, olgunluk

⁶ *Mai ve Siyah*, s.103

⁷ Paul Guth, *Histoire de la Littérature Française du Moyen Age à la Belle Epoque*, Ed. du Rochers:1992.s. 800, s.1331

⁸ André Theuriet, *Poésies de André Theuriet 1860-1874 Le Chemin des Bois – le Bleu et le Noir*, Paris: Alphonse Lemerre, Librairie, 1879, 248 s. (Bu baskıda *Le Chemin de Bois* ile *Le Bleu et le Noir* birleştirilerek basılmıştır.) 'Au Lecteur' yukarıda künyesi verilen kitaptan (s.133) alıntılanmıştır.

Au lecteur

Mon livre est comme un ciel peu sûr

Où les brumes au vent bercées

Laissent, par d'étroites percées,

Entrevoir de doux coins d'azur.

Désirs, regrets de l'âge mûr,

Rêves bleus et noires pensées

Croisent leurs ailes nuancés

Dans ce mobile clair –obscur.

Parfois, comme une brève aurore,

Un souvenir d'amour colore

Le ciel nuageux et profond;

Un moment, – ô féerie ! ô charmes !

Tout s'éclaire... Puis tout se fond

En un brusque orage de larmes.

çağlarının pişmanlıkları, mavi rüyalar ve siyah düşüncelerin kanatları bu 'aydınlık –karanlık'ta keşişmektedir. Bazen kısa bir sabah gibi mutlu bir aşk hatırası bulutlu gökyüzünü renklendirir. Son kitada her şeyin aydınlandığı ancak anî bir gözyaşı fırtınasında kaybolup/ eriyip gittiği anlatılır. Şair hayatı 'aydınlık –karanlık' karşıtlığı üzerinden rüyaları nitelediği 'mavi' , düşüncelere eklediği 'siyah' renklerin dönüşümlü dalgalanmaları ile açıklar.

Ahmet Cemil de yazmak istediği eseri *Mai ve Siyah*'ta "serâpâ bir şiir ki bir tebessümle başlasın, bir katre girye ile netice-pezir olsun."⁹ diyerek tanımlar. Theuriet' deki "sis /karanlığın yerini maviliklere bırakması" durumu, siyahtan maviye geçiş Ahmet Cemil'in ifadesinde "tebessüm "ile karşılanırken; Theuriet'nin şiirinin son kütasında "gözyaşı fırtınasında kaybolmakta/ eriyip gitmekte" ifadesi Ahmet Cemil'in eserini tanımladığı cümlelerde "bir katre girye ile netice-pezir olsun" şeklinde ifade edilmektedir. Her iki metin de hayatı karşıtlıklar ile tanımlarken hayatın mavi(rüya/hayal) ve siyah (hakikat) ile sembolize edilen bir dönüşüm içinde yaşandığını anlatılır. Siyah ve mavi tablolardan oluşan hayatın bu dönüşümünün bir örneği de romanın sonunda Ahmet Cemil'in 'siyah bir gecede hatırladığı 'mai gece'yi betimleyen ifadelerinde görülür:

"Birden, bu siyah gecenin karşısında aklına bir başka gecenin hatırası geldi.. Tâ hülya hayatının başlangıcında, ümitlerin incilâsı zamanında Tepebaşı bahçesinde Halice bakarak seyrettiği mai gece ile o baranı elması tahattur eti. Gözlerinin önünde o mai gece ile bu siyah gece tekabül etti.: Mai ve Siyah.

Ah! biçare , hırpalanmış, ezilmiş hayat!... Mai bir gece ile siyah bir gece arasında geçen şu nasipsiz, bahtsız ömür!.. Bir baranı elmas altında inkişaf ederek şimdi bir baranı dürrisiyahın altında gömülen o emel çiçekleri!..¹⁰

Siyah bir gece Ahmet Cemil'e mavi bir geceyi hatırlatır. Ömrün ' mai ile siyah gece arasında' geçtiğini düşünür. Hayat Ahmet Cemil için de – Theuriet'nin Au Lecteur adlı şiirinde belirttiği gibi – mavi ve siyah dalgalarla renklenmiş bir süreçtir. Mavi rüyalara/hayallere, siyah ise siyah düşüncelere/ hakikate tekabül eder. Bu bağlamda her iki eserin bazı ifadeleri üzerinde yapılan bir okuma bize duyuş tarzı, sanat anlayışı çerçevesinde iki yazarın ortak paydalarını göstermektedir:

Theuriet , Fransız edebiyatının geçmişinden Racine'den gelen bir tesirle " aydınlık-karanlık" karşıtlığından hareket eder. " Rêves bleus et noires pensées" mısraı ile renkler belirginleşir. "Tout s'éclairer... Puis tout se fond / En un brusque orage de larmes (Her şey aydınlanır sonra ani bir gözyaşı fırtınasında eriyip /kaybolup gider) mısralarında görülen 'aydınlık-karanlık' karşıtlığı *Mai ve Siyah*'ta roman boyunca birbirini izleyen mavi ve siyah tabloları hatırlatır. "Désirs, regrets de l'âge mûr,(arzular, olgunluk çağının pişmanlıkları) mısraı *Mai ve Siyah*'ta "Ah! Biçare hırpalanmış, ezilmiş hayat!... şeklinde ifade edilirken **Rêves bleus et noires pensées/ Croisent leurs ailes nuancés / Dans ce mobile clair –obscur.**(Mavi rüyalar ve siyah düşünceler/ nüanslı

⁹ *Mai ve Siyah*, s.122.

¹⁰ A.g.e., s.242-243.

kanatlarını keşiştirir/ değişken aydınlık karanlıkta) mısıraları “**mai bir gece ile siyah bir gece** arasında geçen şu nasipsiz bahtsız ömür! şeklinde ifade edilir.

Hayatın mavi ve siyahla sembolize edilen bir karşıtlıkla açıklanması ve bu renklerden oluşan sahnelerin dönüşümlü geçişinin yaşandığı bir süreç olarak nitelenmesi her iki metnin de en belirgin çizgisidir. Halit Ziya, “Au Lecteur”de vurgulanan aydınlık-karanlık karşıtlığını renklerle somutlaştırarak kullanmayı tercih eder. Şiir kitabının başlığı (Le Bleu et le Noir) ve “Au Lecteur”de başlık-içerik ilişkisini ve şairin hayata ve eserine bakışını açıklayan mısıralar Halit Ziya’nın kaleminde kurguya yansıyan bir özelliğe dönüşür. Farklı kaynakların etkisiyle oluşmuş bir birikim yeni bir eserde yeniden inşa edilir.

Farklı edebiyatlara hakimiyet ve dikkatli okumalarla belirlenebilen bu ilişkiler silik birer gölge gibi metnin içindedirler. Kesin bir hükme varılamamakla birlikte bu silik gölgeler üzerinden yapılacak yeni okumalar edebiyatlar arası ilişkileri ortaya koyarlar. Guyard’ın 1951’ de verdiği “karşılaştırmalı edebiyat uluslararası edebiyat ilişkilerinin tarihidir”¹¹ tanımıyla işaret ettiği gibi tesir incelemeleri farklı kültürlerin yazarlarının metinlerindeki kültürler arası etkileşimi görmek ve dünya edebiyatını genel bir çerçevede değerlendirebilmek bakımından önemlidir.

Kaynaklar

- GUTH, PAUL, *Histoire de la Littérature Française du Moyen Age à la Belle Epoque*, Ed. du Rochers:1992.
- KAPLAN, MEHMET, “Mai ve Siyah Romanının Üslubu Hakkında”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, c.XIX, 1971, s.51–72.
- SAID, EDWARD W., (çev.F.Burak Aydar) *Başlangıçlar, Niyet ve Yöntem*, İstanbul: Metis Yayınları, 2009.
- TANPINAR, AHMET HAMDİ, “Halid Ziya Uşaklıgil (Mai ve Siyah ve Aşk-ı Memnu)”, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1992 (3.baskı), s. 279-281.
- THEURIET, ANDRÉ, *Poésies de André Theuriet 1860-1874 Le Chemin des Bois – le Bleu et le Noir*, Paris: Alphonse Lemerre, Librairie, 1879.
- UŞAKLIĞİL, HALİT ZİYA, *Mai ve Siyah*, (sadeleştiren Halit Ziya Uşaklıgil) İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 1963.
- VARDAR, BERKE, *Fransız Edebiyatı*, İstanbul: Multilingual, 1998.

¹¹ *Précis de la littérature Comparée*, s.13.

Germiyanoğlu II. Yakub Bey'in Mescidi ve Türbesi

Germiyanoğlu Yakub Bey II.'s Mescid and Tomb

Mustafa Çetin VARLIK*

Öz

Germiyanoğulları Beyliği'nin önemli simalarından olan II. Yakub Bey, beyliğin merkezi olan Kütahya'da H.814/1411-1412 yılında kendi adıyla anılan bir külliye inşa etmiştir. Medrese, imaret, mescid, türbe ve kütüphaneden oluşan bu külliye, yüzyıllar içerisinde çeşitli hasarlara maruz kalmış ve tamirler geçirmiştir. Bazı kısımları zamanla yok olan, bir kısmı ise farklı amaçlarla kullanılmak suretiyle günümüze kadar intikal eden bu külliye, Germiyanoğlu devri mimarisinde önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmada kitabeler, arşiv vesikaları ve bugüne kadar yapılan araştırmalardan hareketle II. Yakub Bey Külliyesi'nin inşasından günümüze kadarki tarihi serencamı ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Germiyanoğulları, II. Yakub Bey, II. Yakub Bey Külliyesi, Gök Şadırvan

Abstract

Yakub Bey II – one of the most important face of Germiyanoğulları – has built a social complex and gave its own name in H.814/1411-1412 at Kütahya which was the capital of the seigniory. Social complex contains of madrasah, masjid, imaret and library and has been damaged throughout the centuries as well as it restored. Nevertheless, some parts of the complex has been destroyed and a part of it is being used on a different purpose. The complex has an important place in the architecture of the Germiyanoğlu period. This study approaches The Social Complex Yakub Bey II and its historical fate from construction to the present based on inscriptions, archive documents and from researches carried out so far.

Keywords: Germiyanoğulları, Yakub Bey II, The Social Complex (Külliye) of Yakub Bey II, Gök Şadırvan

* Prof. Dr. Marmara Üniversitesi E. Öğretim Üyesi

Yakub Bey (Çelebi) külliye olarak medrese, imaret, mescid ve kütüphane yaptırmış ve büyük bir Türkçe taş vakfiye diktirmiştir. Taş vakfiyede (satr 2 – 3) imaretin H.814/1411-1412 tarihinde işlemeğe başladığı ve 5 ay işledikten sonra Karamanoğlu istilası sebebiyle iki buçuk yıl muattal kaldığı yazılmaktadır¹. Daha sonraki yıkımlar da ileride ele alınacaktır. İsenbike Togan, Yakub Bey'in türbesinin bugün mescide bitişik güneyde (kıblede) olmasının "İç Asya'daki Budist dönemlere ve onun öncesindeki Şamanist İç Asya kültürüne götürme görüşündedir."²

Bu mescid, halk arasında içinde şadırvan bulunması dolayısıyla "Gök Şadırvan" diye anılmaktadır. II. Yakub Bey, Germiyanoglu Süleyman Şah'ın oğludur.³ Yakub Bey'in 1387'de beyliğin başında bulunduğu görülmektedir. Annesi Germiyanogulları'nın kurucusu I. Yakub Bey devrinin kumandanlarından Mubarizzüddin Umur bin Savcı'nın kızıdır. Bugün imaret mescidine sonradan yerleştirilmiş olan taş vakfiye'de kaydedildiğine göre (Satır 3) 1387 ile 1389 yılları arasında beylik sükûnet içinde yaşamıştır. Kütahya'da tarihi şehir merkezinde Ulu Cami'nin batısında kurulmuş olan II. Yakub Çelebi Külliyesi; imaret, mescid, medrese, kütüphane ve türbeden oluşuyordu. Külliyenin önemli bir unsuru olan medrese, 1930'lu yıllarda yol geçirmek için tamamen ortadan kaldırılmıştır.⁴

II. Yakub Bey'in günümüze kadar gelen çok önemli bir dikilitaş şeklinde olan boyu 3.30 metre ve eni 2.10 m ölçeğinde Türkçe taş vakfiyesi vardır. Türk tarihinde eski Göktürk ve Uygur kitabelerinden sonra taşa yazılmış Türkçe vesikalar bakımından Timur'un Ulutav'daki Uygurca kitabesi baş sırayı almaktadır.⁵ Taş Vakfiye, imaretin H.814/ 1411-1412 tarihinde işlemeğe başlayıp 5 ay sonra Karamanoğlu istilası sebebiyle işlemez olup ve iki buçuk yıl sonra tekrar H.817/ 1414 tarihinde II. Yakub Bey memleketine sahip olması üzerine dikilmiştir.⁶

Kosova Savaşı sırasında (1389) diğer bazı beylikler gibi Germiyanogulları'nın da I. Murad Han'a asker gönderdiği bilinmektedir. I. Murad'ın Kosova'da şehit olması üzerine tahta geçen Yıldırım Bayezid ilk iş olarak şehzade Yakub'u öldürmüştü. Bu durumu bahane ederek başta Karamanoğlu olmak üzere bazı toprakları elinden alınan diğer beylikler ile Germiyanoglu II. Yakub Bey, Yıldırım Bayezid aleyhine bir ittifak yaptılar.⁷

II. Yakub Bey bundan istifade ederek kız kardeşinin cihazı (çeyizi) olarak Yıldırım Bayezid'e verilen topraklardan⁸ bazılarını geri aldı, bazılarını da almaya çalışıyordu. *Bezm u Rezm*'deki veled-i

¹ Mustafa Çetin Varlık, *Germiyan-oğulları Tarihi (1300-1429)*, Ankara 1974, s. 76; Taş Vakfiye str. 2,3,4.

² İsenbike Togan, *Beylikler Devri Anadolu Tarihinde Yöntem Sorunları: Germiyandan Örnekler, Şinasi Tekin Anısına "Uygurlardan Osmanlıya"*, İstanbul 2005, s.715; Zeki Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1946, s.496, not 253, bu konuda bak, M.Ç. Varlık, *a.g.e.*, s.87

³ M.Ç. Varlık, *a.g.e.*, s.67

⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, İstanbul 1932, s.79

⁵ Z.V.Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, s.379

⁶ M.Ç. Varlık, *a.g.e.*, s.85

⁷ Aziz bin Ardeşir Estarabadi, *Bezm u Rezm*, Çev. Mürsel Öztürk, Ankara 1990, s.387; Mehmed Neşri, *Kitab-ı Cihan-nümâ, Neşri Tarihi I*, nşr. Faik Reşit Unat-Mehmet A. Köymen, Ankara 1949, s. 310; Oruç bin Adil, *Tevarih-i Al-i Osman*, nşr Babinger, Hannover 1925, s.26

⁸ M.Ç. Varlık, *a.g.e.*, s.61

Şah Çelebi denilen şahıs II. Yakub Beydir.⁹ Bu durumda Yıldırım Bayezid, Rumeli taraflarını güven altına aldı ve Bizans'taki taht kavgalarını kendi istediği gibi neticelendirdi.¹⁰ Bundan sonra ittifak yapan beylikler üzerine yürüyerek hepsinin topraklarını ele geçirdi. Bu vaziyetten korkan II. Yakub Bey, Bayezid'i hediyeyle karşılamaya çıktı ise de Bayezid onu ve subaşı Hisar Beyi Trakya'da İpsala kalesine hapsedmiştir. Böylece 1390 tarihinde bütün Germiyan toprakları Osmanlılara geçmiştir.¹¹ İpsaladan bir yolunu bularak kaçan II. Yakub Bey 1399'da Timur'un yanına gitmiştir.

1402'de yapılan Ankara Savaşı'nda, kendi beylerini Timur'un yanında gören Aydın, Menteşe ve Germiyan askerleri Yıldırım Bayezid'in yanından karşı tarafa geçmişlerdir.¹² Timur'un Ankara Savaşı'nı kazanmasından sonra Anadolu beyliklerinin memleketleri geri verilmiş ve bu arada Osmanlılara cihaz (çeyiz) olarak verilen yerler de dahil olmak üzere Germiyanoğlu II. Yakub Bey 1402'de tekrar beyliğine sahip olmuştur.¹³ II Yakub Bey'in külliyesi tahrip olduğu için işlemez hale gelmiştir. İleri H.814/1411-1412 tarihinde işlemeye başladıktan beş ay sonra Karamanoğlu istilası sebebi ile muattal kaldığı ve iki buçuk yıl sonra tekrar II. Yakub Bey'in memleketine sahip olması üzerine H.817/1414'de bu taş vakfiye dikilmiştir.¹⁴ Bugün bu külliye sadece mescid ve türbe ayakta kalmıştır. Bu da halen çini müzesi olarak kullanılmaktadır. Esasen bu çeşit eserlerin aslına uygun olarak muhafaza edilmesi gerekir. Halen mevcut olan bu mescid ilk olarak Karamanoğlu istilası sebebi ile, sonra da 1440'ta tamirine ihtiyaç hasıl olmuştur.¹⁵

H.844/1440-1441 yılında mütevelli olan İshak Fakih tarafından tamir edilmiş ve bir kitabe konmuştur (bk.Tamir Kitabesi). Daha sonraki tamirler hakkında henüz yeni bir bilgi ve belge ulaşılamamıştır. H.1218/1803 tarihinde de tamir yapıldığına dair bir belge bulunmaktadır.¹⁶ Şimdi ise sadece çini müzesi haline getirilen mescid ve türbe mevcuttur. Türbe mescide bitişik durumdadır. Mescid, türbeden yaklaşık bir metre kadar aşağıdadır. Medrese, 1930'lu yıllarda yol geçirmek için maalesef yıkılmıştır. Kütüphanenin ayrı bir bina mı olduğu veya medresenin içinde mi olduğu kesin değildir.¹⁷ Ara Altun, Ulu Camii'nin güney batı tarafındaki bir kalıntının külliyenin kütüphanesi olması ihtimali üzerinde durmaktadır.¹⁸

İmaret binaları¹⁹ erken Osmanlı devrinde sıkça görüldüğü üzere zamanındaki niteliği ile "zaviyeli çok fonksiyonlu" diye sınıflandırılan bu tipte inşa ediliyordu. Semavi Eyice'nin yazdığı gibi söz konusu binaların bünyesinde bir mescid kısmı vardır.²⁰

⁹ *Bezm u Rezm*, s. 387

¹⁰ M.Ç. Varlık, *a.g.e.*, s.69; Halil İncalcık, "Bayezid I", *DİA*, s. 232-234

¹¹ M.Ç. Varlık, *a.g.e.*, s.69

¹² Aşık Paşa-zade, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, nşr. Nihal Atsız, İstanbul 1949, s.144; M.Ç. Varlık, *a.g.e.*, s.71-72

¹³ İdris-i Bitlisî, *Heşt Behişt*, Süleymaniye Ayasofya Ktp. Nu.3541, vr.274-a

¹⁴ M.Ç. Varlık, *a.g.e.*, s.85; Taş Vakfiye, str.2,3,4

¹⁵ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri II*, İstanbul 1972, s.518.

¹⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Cevdet – Evkaf, nr. 2255, sene 1218.

¹⁷ Ara Altun, *Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan, KÜTAHYA*, İstanbul 1981-1982, s.126.

¹⁸ Ara Altun, *a.g.e.*, s.127, A. Osman Uysal, *Germiyanoğulları Beyliğinin Mimari Eserleri*, Ankara 2006, s.125

¹⁹ Zeynep Tarım Ertuğ, "İmaret", *DİA*, 22 (2000) s.219

²⁰ Semavi Eyice, "İlk Osmanlı Devrinin Dini-İctimai Bir Müessesesi: Zaviyeler ve Zaviyeli Camiler", *İFM*, C. 23, Sayı

Cami genellikle Cuma namazının da kılındığı ibadethaneler, mescidler de küçük mahaller olup namaz kılınan kelime anlamı olarak secde edilen yerler olarak bilinir.

Taş vakfiyedeki bilgiye göre yeni hamam külliyyeye gelir getirsin diye satın alınmıştır. Medrese taş vakfiyeye göre 9 hücrelidir. Taş vakfiyenin ikinci satırında Yakub Bey “Bina itdi bu imareti ahiretiyçün, hicretinin 814’ünde tamam oldu.²¹ İshak Fakih’i müteveli kodum²² İmarete Seyyid Caferi Şeyh olarak tayin etmiştir.²³

İmaret medresesinin müderrisine günde 6 akçe ve yılda 6 müt buğday tahsis edilmiştir. Dokuz hücreye günde bir akçe, yılda birer şehir mütüyle buğday ve her hücreye ikişer kanlı (kağrı) odun ve her hücreye ikişer çanak aş, dört etmek vireler ve imam günde 3 akçe ile yılda 6 müt buğday yiye ve müezzin günde 2 akçe ve yılda 2 müt buğday yiye...²⁴ İmarette günde 4 batman (30 kilogram) et pişe ve andan eksik bişmeye.²⁵ İmaret mescidine şeyh olarak seyyid Cafer tayin edilmiş ve şeyhlik hakkı imaretin gallesinden günde on beş akçe ve Armuteli’ndeki Sökmen köyünün geliri ve Kütahya’daki yonca bahçesi verilmiştir. Bundan sonra kim şeyh olursa ona günde on akçe yılda 6 müt buğday tayin edilmiştir. Medresenin müderrisine günde 6 akça yılda 6 müt buğday, 3 kağrı odun, günde 2 çanak aş, 4 ekme verilmesi kararlaştırılmıştır. Kayyımına günde 2 akçe ve yılda 2 müt buğday verilmesi kaydedilmektedir. Nakibine günde 2 akçe ve yılda 2 müt buğday, aşçısına günde 2 akçe ve yılda 2 müt buğday, ekmeçisine günde 2 akçe ve yılda 2 müt buğday verilmesi yazılıdır. İmarete gidip gelen misafirler ve etrafta oturan fakir halkın durumu da tesbit edilmiştir: Günde dört batman (30 kilogram) et bişe andan eksik bişmeye, aş ve ekmeği arı ola ve eyi ola, gelen misafirlerin atına yine üç güne dek yem vireler geru anda olan misafirlere ve mücavirlere adetince aş ve ekmeği ilkin onlara bol vireler andan sonra kalan halka vireler. İmarete hastalanan olursa doktor getirilmesi doktorun ücreti ile ilaç parasının verilmesi, ölen olursa gerekli işlerin yapılmasına dair hükümler bulunmaktadır.²⁶

Mescidin imam ve müezzini olduğuna göre işlediği ve namaz kılındığı açıkça görülmektedir. Taş vakfiye ilk önce medresenin ucundaki dar bir eyvan şeklindeki kuruluşun içinde yer almakta idi. “Kütahya Şehri” adlı eserini hazırladığı yıllarda (1930) İsmail Hakkı Uzunçarşılı, bu kuruluşun kalıntılarını görmüştür. A. Altun bu konuda Mustafa Yeşil’in sözlü bilgilerine de başvurduğunu belirtmektedir.²⁷

Medrese yıkılmadan önce bazı kısımları kargir olmakla beraber geriye kalan kısımları ahşap malzeme ile genişletilmiş durumda idi.²⁸ İmaretin güney ucundaki türbe çıkıntısının yanından

1-2, İstanbul, 1962-1963, s.30-31; Ali Kızıltan, *Anadolu Beyliklerinde Cami ve Mescidler*, İstanbul 1958, s.85.

²¹ Taş Vakfiye str 2; M.Ç. Varlık, *a.g.e.*, s.147.

²² Taş Vakfiye str 18; M.Ç. Varlık, *a.g.e.*, s.148.

²³ Taş Vakfiye str 20, 21, 22, 23; M.Ç. Varlık, *a.g.e.*, s.148.

²⁴ Taş Vakfiye, str.24,25,26; M.Ç. Varlık, *a.g.e.*, s.149.

²⁵ Taş Vakfiye, str 26.

²⁶ M.Ç. Varlık, *a.g.e.*, s. 110; Taş Vakfiye, str. 29-30

²⁷ Ara Altun, *a.g.e.*, s.289

²⁸ A. Altun, *a.g.e.*, s.290

başlamakta ve bir (L) oluşturacak şekilde doğu cephenin önünde uzanmakta idi. A. Altun yaptığı araştırmalarda Ulu Cami'nin güney batısına rastlayan köşede tespit ettiği bir yapının II. Yakub Çelebi Külliyesi'nin kütüphanesi olabileceğini yazmaktadır.²⁹

Kanuni devrindeki bir evkaf defterinde külliye görev yapanların bu dönemde aldıkları akçelerin arttığı görülmektedir. "Süret-i defter-i evkaf-ı imaret-i merhum Yakub Çelebi İbni Germiyan rahmetullahi aleyhi vasia ki, Sultânü'l-İslam ve'l müslimin Sultan Murad Han hazretleri, nevverallahu merkadehi, mesmu' evkafın mesellem ve musaddak dutup, nişan-ı hümayun virmişlerdir, vakfiyet üzerine suret-i defter-i atik budur"³⁰. Mesela müderrislerin sayısı arttığı gibi baş müderris Mevlana Muslihüddin'e günde 20 akçe, imaret mescidi imamı Mevlana Şemseddin'e günde 6 akçe verilmektedir. Bu evkaf defterinde, müderrisin talebesine günde 3 akçe ve yılda 3 müt buğday, evkafın mütevellisi Mahmut Çelebi'ye günde 25 akça, müderris Mevlana Ahmed ve Mevlana Şemsüddin'e günde 6 akçe, mütevelliyeye günde 25 akçe tayin olunup, neye mutasarrıf iseler ona mutasarrıf olalar diye kaydedilmektedir.³¹

Bu zamanda da mescidin imam ve müezzini olduğuna göre işlediği ve namaz kılındığı açıkça görülmektedir. Taş vakfiye ilk önce medresenin ucundaki dar bir ayvan şeklindeki kuruluşun içinde yer almakta idi. *Kütahya Şehri* adlı eserini hazırladığı yıllarda (1930) İsmail Hakkı Uzunçarşılı, bu kuruluşun kalıntılarını görmüştür. Bu kuruluşu; "Yakub Çelebi Medresesinin bahçesinde nısıf kubbeli kagir bir mahal" şeklinde tarif etmektedir.³²

Medrese yıkılmadan önce bazı kısımları kargir olmakla beraber geriye kalan kısımları ahşap malzeme ile genişletilmiş durumda idi.³³ İmaretin güney ucundaki türbe çıkıntısının yanından başlamakta ve bir (L) oluşturacak şekilde doğu cephenin önünde uzanmakta idi. 1935 yılına kadar bir kısmı ayakta olan medrese bu tarihte tamamen ortadan kaldırılmıştır. Şimdi bu sahanın üzerinden Gediz Caddesi geçmektedir. A. Altun'un yaptığı araştırmalarda Ulu Cami'nin güney batısına rastlayan köşede tespit ettiği bir yapının II. Yakub Çelebi Külliyesi'nin kütüphanesi olabileceğini yazmaktadır.³⁴

MESCİD ve TÜRBE

Halk arasında "Gök Şadırvan" olarak anılan bu yapı ismini oradaki mermer şadırvandan almıştır.³⁵ Hanza Güner de yapının adının Gök Şadırvan olduğunu yazmaktadır.³⁶

²⁹ A. Altun, *a.g.e.*, s.289; İ.H. Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, s.79

³⁰ BOA, *Tapu-Tahrir Defteri*, nr. 369, s. 183; M.Ç. Varlık, *a.g.e.*, s.114

³¹ BOA, *Tapu-Tahrir Defteri*, nr. 369, s.204 vd.; M.Ç. Varlık, *a.g.e.*, s. 116.

³² İ.H. Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, s.79

³³ A. Altun, *a.g.e.*, s.290

³⁴ A. Altun, *a.g.e.*, s.303; İ.H. Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, s.79

³⁵ Yılmaz Önge, *Anadolu Osmanlı ve Selçuklu Camilerinde Sebil ve Şadırvanlar*, Doktora Tezi, Ankara 1972, s.59

³⁶ Hamza Güner, *Tarihte Kütahya*, Kütahya 1961, s.15

İmaret mescidi güney eyvanındaki geç dönem mihrabından anlaşıldığı kadarıyla sonradan 1803'deki tamirden sonra da kullanılmaya devam etmiştir.³⁷ Cumhuriyet devrinde 1930 ve 1954 yıllarındaki onarımlardan sonra Vahid Paşa İl Halk Kütüphanesi olarak hizmet vermeye başlamıştır.³⁸ Yakın zamanlara kadar vakıfların elinde ve boş durumdaki bina yapılan onarımlardan sonra 1999'da Çini Müzesi olarak kullanılmaya başlamıştır. 1989 ve 1990 yılında yapının kullanılmadığı bilinmektedir. 1998 yılında başlanılan bir tadilatın ardından 1999 yılında çini müzesi olarak açılmıştır.³⁹

TÜRBE

II. Yakub Çelebi'nin türbesi güneydeki eyvana bitişiktir. Genel görünüşü, mimari tipinden kaynaklanan (T) biçiminde bir kütleyle sahiptir. Girişin bulunduğu doğu cephesi hariç diğer cepheler mimari bünyeye uygun tarzda kırılmalar gösterir. Kuzey cephenin alt kısmında ikisi ana eyvanın kuzey duvarında olmak üzere beş büyük pencere vardır. Bunlar diğer pencereler gibi 19. Yüzyıl'ın başındaki onarımın ürünü olup düz silmeli yuvarlak kemer çerçvelidirler. Ana eyvanın kuzey duvarının üst kısmında küçük pencereler yoktur. Cephedeki diğer pencerelerin üst taraflarına basık kemer çerçveli birer küçük pencere açılmıştır. Batı cephe yan eyvanlarla ana eyvanın batı duvarından meydana gelir. Ana kütlede dışa doğru çıkıntı yapan ana eyvanın batı duvarında ve cephenin diğer kısımlarında sadece basık kemerli büyük pencere açıklıkları görülmektedir. Güney cephe kuzey cephedeki düzenin dışında bir de türbe mekanının çıkıntısı ile bölüntüye ve kırılmaya uğramıştır. Bu kısımda ana cephenin geri kalan kısmında bir adet olmak üzere toplam dört büyük pencere vardır. Bunlar da yuvarlak kemerli açıklıklardır. Ayrıca türbe duvarındaki büyük pencerenin üst kısmında bir göz pencere ve cephenin doğu tarafındaki büyük pencerenin üst hizasında basık kemerli bir küçük pencere dikkati çeker. Ana cepheyi teşkil eden doğu cephesinde alışılmış düzenin aksine içe doğru çekilmiş revak; ikisi duvarlara bitişik dört ayağa binen üç sivri kemerden müteşekkil düzeni ile dikkati çeker. Revagin iki yanındaki duvar yüzeylerinde yuvarlak kemerli birer büyük pencere ile bunların üstündeki basık kemerli pencerelerden başka açıklık yoktur. Revak üç taraftan profilli silmelerle kuşatılmıştır. Üst kenarında ayrıca silmeli bir saçak kornişli vardır. Bunun haricinde tüm cepheler tek sıra kirpi saçaklı bir kornişle nihayetlendirirler.⁴⁰

Yakub Çelebi imaret mescidinin üstü eskiden kiremitli kırma çatı ile örtülü iken 1954 yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen onarım sırasında bu çatı kaldırılmış ve kubbeler açığa çıkarıldıktan sonra tecrit maddesi ile karıştırılmış çimento kullanılarak kurşun kaplamayı andırır bir tarzda onarılmıştır. Onarımdan sonra çekilmiş fotoğraflardan örtü sistemi açık bir

³⁷ Aynı mlf., *Kütahya Camileri*, Kütahya 1964, s.15.

³⁸ A. Altun, *a.g.e.*, s.300

³⁹ Metin Türktüzün, "Kütahya Çini Müzesi Onarım ve Teşhir Tanzim Çalışmaları (II. Yakup İmaret Gök Şadırvan)", *10. Müze Kurtarma Kazıları Semineri (26-28 Nisan 1999, Kuşadası)*, T.C. Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Ankara 2000, s.125-134).

⁴⁰ A. Osman Uysal, *Germiyanoğulları Beyliğinin Mimari Eserleri*, s.128-129

şekilde anlaşılmaktadır. Fotoğraflarda görülen iki baca da onarım sırasında yenilenmiştir. Girişin önündeki revak sivri kemerle üç bölüme ayrılmıştır. Buradan yan bölümler duvarlara bitişik taraflarındaki sağır sivri kemerleri ile adeta birer baldaken şeklinde düzenlenmiştir. 1935 yılında güney tarafındaki bölümün güney kemerinin teşkil ettiği nişin içine daha önce medresenin yanında bulunan meşhur taş vakfiye yerleştirilmiştir.⁴¹ Yan bölümlerin batı kenarlarında yuvarlak kemerli birer büyük pencere söz konusudur. Ortadaki bölümün gerisinde ise yapının tek girişi vardır. Ortadaki hacimde kubbeye mukarnaslı dolguları ile geçilirken yanlardaki hacimlerde geçiş elemanı olarak pandantifle karşılaşmaktadır. Revakta yan bölümlerin zemini düzgün kesme taş döşemelerle 20 cm kadar yükseltilmiştir. Düşey dikdörtgen çerçeveli kapısı bugünkü hali ile üst kenarına binen üçgen alınlıktan da açıkça anlaşıldığı gibi, 19. yüzyıl başlarındaki onarımdan sonraki halidir. Dışa doğru hafifçe taşıntı yapan kapı söveleri profilli kaidelere otururlar. Sövelerin iç köşeleri profilli bir silme ile tahlanmıştır.⁴²

İmaretin içinde odak noktasını ortadaki kara planlı şadırvanlı mermer mekan teşkil etmektedir. Eyvanlar ve odalar bu orta mekanın çevresine ona açılacak şekilde dizilmişlerdir. Mekanın ortasındaki şadırvan sekizgen planlı havuz ile bunun içinde bir kaide üzerine oturtulmuş yayvan yarı küre formunda radyal dilimli gövdeli çanakta oluşmaktadır.⁴³ Bu çanağın bir benzeri Konya'daki Mevlana Dergahı'nın şadırvanında da bulunmaktadır. *Menakibü'l-Arifin*'deki kayda göre Konya Mevlana Dergahı'ndaki şadırvan, Germiyan beyi tarafından Sultan Velede hediye edilmiştir.⁴⁴

Giriş eksenindeki orta mekanın güney, kuzey ve batı kenarına yerleştirilmiş eyvanlar orta mekanın örtüsünü taşıyan büyük sivri boşaltma kemerlerinin içine açılmış birer sivri kemerle merkezi hacme bağlanırlar. Burada bir orta mekan çevresine dizilmiş üç eyvan mekan kompozisyonunu ana şemasını oluştururlar. Yapının kuzey doğu ve güney doğu köşelerini işgal eden dikdörtgen planlı odalar, sivri kemerli birer kapı ile orta mekana açılırlar. Güney duvarındaki yarı dairesel mihrap nişi ile ana eyvan durumundaki batı eyvanının zemini mescid kısmını vurgulamak ve diğer hacimlerden ayırmak için olsa gerektir ki, yaklaşık 20 santimetre kadar yükseltilmiştir. Yan eyvanların zemini ise orta mekanla aynı seviyededir.⁴⁵

Güneydeki eyvanın gerisinde II. Yakub Çelebi ve eşi Paşa Kerime Hatun'un mezarını barındıran türbe vardır. Türbenin hemen önünde eyvanın içine yerleştirilmiş mihrap H.1218/1803 yılındaki onarım sırasında konulmuştur. Tepesindeki üçgen alınlık da bunu göstermektedir. Uzunçarşılı'nın neşrettiği belgede; "Kütahya'da vaki müteveffa Germiyan Oğlu Yakub Çelebi bina eylediği imaret mescidi dimekle mağruf mescid-i şerifin tamire muhtaç olması" üzerine Anadolu Valisi Gürcü Osman Paşa tarafından tamir ettirilip cemaatinin çok olması nedeniyle bir de minber konulduğu kaydedilmektedir. Bu tamirde büyük değişiklikler yapıldığı anlaşılmaktadır. Söz

⁴¹ O. Uysal, *a.g.e.*, s.123-130; A. Altun, *a.g.e.*, s.289-290

⁴² O. Uysal, *a.g.e.*, 129-130,

⁴³ O. Uysal, *a.g.e.*, s.130; Y. Önge, *a.g.t.*, s.59

⁴⁴ O. Uysal, *a.g.e.*, s.130 not 443 ve 444.

⁴⁵ O. Uysal s.131 not: 445.

konusu belge, H.1218/1803 tarihlidir. Güney eyvanındaki mihrap da tıpkı pencereler ve kapı gibi aynı onarımın neticesidir. Bu tarihte konulan minber şimdi mevcut değildir.⁴⁶ Bu minber Cuma namazı kılınmak için konulmuş olmalıdır.

Eyvanların cepheleri muhtemelen bina sonradan kütüphane haline getirildikten sonra camekanla kapatılmıştır. Şimdiki halde orta mekanla bağlantıları camekanların ortasına yerleştirilmiş iki kanatlı kapılar vasıtası ile sağlanmaktadır. Orta mekanın kubbesini taşıyan büyük boşaltma kemerleri ve bunların ortalarındaki eyvan kemerleri iç hacme hareketlilik kazandırmaktadır:

Yapı sıvanmış durumda olduğundan inşa malzemesini tespit etmek güçlük göstermektedir. Ayverdi, binanın moloz taştan yapıldığını ve aralarda tek tük gayrimuntazam tuğla hatıllarının bulunduğunu yazmıştır.⁴⁷

Germiyanogulları devrinin diğer eserleri gibi II. Yakub Çelebi İmaret Mescidi de süsleme açısından oldukça sade, makyajsız yapıdır. Eserdeki dekoratif unsurlar, revağın orta bölümünün geçiş sistemindeki unsurlar, şadırvanın mermer çanağı, türbenin zemini ve sandukaları kaplayan çiniler ile 19. Yüzyıl'a ait ocak davlumbazlarındaki süslemeler sıralanabilir. Yapıdaki sadelik özellikle iç mekanda bariz bir şekilde hissedilmektedir. Çıplak sıvalı duvarlar, pencereler, kemerler, pandantifler ve kubbeleri ile adeta pür bir mimariden ibarettir. Şadırvanın boz renkli mermer çanağının dış yüzeyi derin oymalı radyal dilimler ve üst kenardaki zencerek motifleri ile süslenmiştir. Süslemeler içinde son olarak odalardaki ocakların davlumbazları üzerinde motifler bulunmaktadır. Davlumbazlar üzerinde soyut bitkisel motifler ve iki yanda birer kabara söz konusudur ki bunlar 19. Yüzyıla aittir.⁴⁸

Ayverdi, türbe ile güney eyvanının birleşme şeklindeki aksaklığa dikkati çekerek türbenin daha sonra ya da erken inşa edildiğini yazmaktadır.⁴⁹ A. Altun da benzer tereddütleri dile getirmekte, türbenin imarettten önce yapılmış olabileceği ihtimali üzerinde durmaktadır.⁵⁰ Bu bilgiler imaret mescidi ve türbenin önemli değişikliklere uğradığını çok açık bir şekilde göstermektedir. Bu bakımdan mescidin ve türbenin arasında bir duvar bulunması gerektiği anlaşılmaktadır. İsenbike Togan ve Zeki Veleli Togan'ın bu konudaki görüşleri ihtiyatla karşılanmalıdır.⁵¹

İslamiyet'te türbe ile mescidin açık bir şekilde bitişik olması mümkün değildir. Bu bakımdan bu yapılarda Şamanizm veya Budizmin tesirini görmek mümkün değildir.

Mescid ve türbenin plan ve hacim biçimlenişiyle bir eyvan türbe özelliği gösteren mekanın imaretle birlikte inşa edilmesi hususunda sanat tarihçilerinin tereddütleri vardır.⁵² Gerçekten de

⁴⁶ BOA, Cevdet-Evkaf, nr, 2255, sene 1218, İ.H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.110.

⁴⁷ S. Ayverdi, *a.g.e.*, s.518.

⁴⁸ O. Uysal, *a.g.e.*, s.133.

⁴⁹ S. Ayverdi, *a.g.e.*, s.516.

⁵⁰ A. Altun, *a.g.e.*, s.301.

⁵¹ İ. Togan, "Beylikler Devri Anadolu Tarihinde Yöntem Sorunları: Germiyan'dan Örnekler", s. 715,

⁵² Ayverdi, *a.g.e.*, s.516; Altun, *a.g.e.*, s.301; O. Uysal, *a.g.e.*, s.133.

türbenin profilli bir silmeye sahip kemerinin ondan daha alçak olan yapının güney eyvanının kemeri tarafından kesiliyor olması böylesi bir tereddüde haklılık kazandırmaktadır.⁵³ Fakat hem iç hem de dış duvarlar bugün sıvalı halde bulduklarından aradaki dilatasyonun mahiyetini anlamak güçtür. Gerçekten türbe imaretin inşasından önce eyvan tarzında bağımsız bir yapı hüviyetinde inşa edilmişse, Afyon ve Kütahya civarında yaygın olarak görülen eyvan tarzı türbelerle eyvan kümbet terkibi türbelerin bir varyasyonu ile karşılaşılmaktadır. Türbenin eyvana bakan cephesindeki kesme taş işçiliği bu ihtimali güçlendirmektedir.⁵⁴

Türbenin zemini imaretin zeminine göre yaklaşık bir metre kadar daha yüksek tutularak buraya II. Yakub Çelebi ve eşinin sandukaları oturtulmuştur.⁵⁵ Plan ve hacim biçimlenişle bir eyvan türbe özelliğini gösteren mekanın imaretle birlikte inşa edilmesi hususunda tereddütler bulunmaktadır.⁵⁶

Mekanın kuzey cephesi sivri bir kemerle imaretin güney eyvanına açılırken doğu ve batı duvarları tümüyle sağır bırakılmıştır. Güney duvarında ise alttaki yuvarlak kemerli mazgalvari büyük pencereden başka bunun üstünde göz pencere tarzında küçük bir açıklık daha görülmektedir. (V-) tabir edilen tarzdaki Türk üçgenlerinden ibaret geçiş sistemi, türbenin yan kenarlarında köşeli pahlanmış birer silmenin üzerine binerler. Türbenin örtüsü görüldüğü üzere kubbedir.⁵⁷

Türbenin zemini ve sandukaların yüzeyi altıgen ve üçgen formülü düz renkli çinilerle süslenmiştir. Altıgen çiniler turkuaz, bunların arasındaki boşlukları dolduran üçgen çiniler ise lacivert renklidirler. Bunlar orijinal olmayıp tamiratlar sırasında konulmuş 19. yüzyıl başına tarihlenen çinilerdir. Fakat bunlar arasında yer yer 15. Yüzyıl'a ait kırmızı hamurlu turkuaz renkli çinilerin varlığı bilinmektedir.⁵⁸

Zeminde bir bordür teşkil edecek şekilde uzanan renkli sır tekniğindeki çiniler ise Bursa'daki erken Osmanlı çinilerine benzerler.⁵⁹ Vaktiyle sanduka ve zeminin tümüyle çinilerle kaplı ve bunlar zamanla yok olup gittikten sonra geriye sadece renkli sır tekniğinde birkaç çini parçası kalmıştı.

İmaret mescidindeki ikinci kitabe onarımla ilgilidir ve halen kapının üstünde yer almaktadır. Yatay dikdörtgen çerçeveli mermer kitabe arapça ve üç satırdan ibarettir:

⁵³ O. Uysal, *a.g.e.*, s.133.

⁵⁴ O. Uysal, *a.g.e.*, s.134.

⁵⁵ O. Uysal, *a.g.e.*, s.134, M.Ç. Varlık, *Germiyanoğulları Tarihi*, s.; Gülberk Bilecik, "Yakup Çelebi Külliyesi", *DİA*, XXXIII (2012), s. 280.

⁵⁶ S. Ayverdi, *a.g.e.*, s.516, A. Altun, *a.g.e.*, s.301.

⁵⁷ O. Uysal, *a.g.e.*, s.134.

⁵⁸ Oktay Aslanapa, *Osmanlılar Devrinde Kütahya Çinileri*, İstanbul 1949, s.46. Aslanapa eserini kaleme aldığı sırada imaretin kubbesinin çöktüğünü ve enkaz arasında üçgen turkuaz ve lacivert çinilerin çıktığını yazmaktadır; Gönül Öney, *Türk Çini Sanatı*, İstanbul 1976, s.58-59; M. Çağhan Keskin, II. Yakub Bey Türbesi Çini Dekorasyonu Üzerine, *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Sempozyumu - III*, (Ankara 2017) s.154-166.

⁵⁹ Şerare Yetkin, *Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi*, İstanbul 1968, s.142

1. Hezihil imareti-i ummire (t) ve tâdet badel inkıza vel indiras bil fesad bi izni (min)
2. el Mevlâ el-mu'azzam es-sultan Murad hallede mülkehu maa neslihi ilâ yevmi't-tenâd alâ min yedi âmin
3. İz'a afi'l-i'bâd Mevlânâ İshak fakih bin Halil-el müteveli maa'l-evlâd fî tarih senet-i erba' ve erba' in ve semânemie.⁶⁰

Bu kitabeye göre imaret mescidi bir fesat sonucu “inkızâ” ya ve “indiras” a uğramıştır, yani önemli ölçüde ortadan kalkmıştır. H.844/1440-1441 senesinde müteveli olan İshak Fakih tarafından tamir ettirilmiştir. İmaretin inşasından kısa bir süre sonra bu yıkılmaya sebep olan fesadın ne olduğu kesin değildir. Ancak 1435-1436'daki savaş ve Karamanoğlu olabilir. Kitabedeki “inkızâ” ve “indiras” kelimeleri yıkılma anlamına gelmektedir. Bu binanın bu tarihte ne kadarının yıkılıp ne şekilde tamir gördüğünü anlamak da mümkün değildir. Ayverdi, türbe ile imaretin birleşme tarafındaki aksaklığı bu tamire bağlama ve bundan hareketle eserin II. Murad devrinde yeniden inşa edildiğini kabul etmektedir.⁶¹

Bu eser, H.1218/1803 tarihinde Anadolu Valisi Gürcü Osman Paşa tarafından tamir ettirilmiştir. Tamir sırasında yapıya Cuma namazı kılınabilmesi için bir minber yerleştirilmiştir. Çünkü o sırada yakınındaki Ulu Cami tamir halinde olduğunda kapalıdır.

Bu tamirlerden mescidin ve türbe yapısının çok değişikliklere uğradığı belgelerden açıkça anlaşılmaktadır. Bu bakımdan mescide bitişik türbe alanının arasında bir duvar bulunması lazım gelir. İslam inancına göre doğrudan mezara karşı namaz kılınması uygun görülmemiştir. Türbe mescidden bir metre kadar yüksektedir, bu bir metre yükseklik kalın bir duvardır. Vahit Paşa Kütüphanesi Ulu Cami'deki yerinden 1932 senesinde, Vali Nusret Doğruer (1930-1932) zamanında günümüzde Çini Müzesi olarak kullanılan II. Yakup Bey'in imaret mescidine taşınmıştır.⁶² Tabii olarak bu taşınmadan önce yapılan onarım sırasında mescid halinden de çıkarılmıştır. Bu onarım sırasında büyük ihtimalle mescit ile türbe arasındaki kalın taş duvarın üst kısmı da ortadan kaldırılmıştır. Aslında bu duvarın üst kısmının da olması lazım gelir.

Bu eski eserlerin mutlaka mümkün olan şekilde aslına uygun olarak tamir edilmesi gerekir. Aksi takdirde bu mescidde olduğu gibi bazı yanlış yorumlara sebep olabilir.⁶³

KAYNAKLAR

A-Kaynak Eserler

AŞIK PAŞA-ZADE, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, nşr. Nihal Atsız, İstanbul 1949.

AZİZ BİN ARDEŞİR ESTARABADÎ, *Bezm u Rezm*, Çev. Mürsel Öztürk, Ankara 1990.

⁶⁰ Halil Edhem, *a.g.e.*, s.128; İ.H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.109, A. Altun s.299; O. Uysal s.134

⁶¹ E.H. Ayverdi, *a.g.e.*, s.518

⁶² www.vahitpasa.yek.gov.tr, Vahit Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi, Tarihçe.

⁶³ İ. Togan, *a.g.m.*, s.715

İDRİS-İ BİTLİSÎ, *Heşt Behişt*, Süleymaniye Ayasofya Ktp. Nu.3541.

MEHMED NEŞRÎ, *Kitab-ı Cihan-nümâ, Neşri Tarihi I*, nşr. Faik Reşit Unat-Mehmet A. Köymen, Ankara 1949.

ORUÇ bin ADİL, *Tevarih-i Al-i Osman*, nşr Franz Babinger, Hannover 1925.

B-Araştırma ve İncelemeler

ALTUN, Ara, *Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan, KÜTAHYA*, İstanbul 1981-82.

ASLANAPA, Oktay, *Osmanlılar Devrinde Kütahya Çinileri*, İstanbul 1949.

AYVERDİ, E. Hakkı, *Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri II*, İstanbul 1972.

BALHASANOĞLU, A.N., "Une Inscription Turque à Kütahya", *Keleti Szemle (Revue Oriental)*, T.VI, Budapest, 1905, p.351-359.

BİLECİK, Gülberk, "Yakup Çelebi Külliyesi", *DİA*, XXXXIII (2012), s. 280.

ERTUĞ, Zeynep Tarım, "İmaret", *DİA*, 22 (2000) s.219-220.

EYİCE, Semavi, "İlk Osmanlı Devrinin Dini-İctimai Bir Müessesesi: Zaviyeler ve Zaviyeli Camiler", *İFM*, C. 23, Sayı 1-2, İstanbul, 1962-1963, s.3-80.

GÜLENSOY, Tuncer, "II Yakub Bey'in Taş Vakfiyesinin Dil ve İmlâ Özellikleri İle Tarihi Açından Değerlendirilmesi", *VIII. Türk Tarih Kongresi (Ankara. 11-15Ekim 1976), Kongreye Sunulan Tebliğler*, C.II, Ankara 1981, s. 613-644.

GÜNER, Hamza, *Kütahya Camileri*, Kütahya 1964.

———, Hamza, *Tarihte Kütahya*, Kütahya 1961.

İNALCIK, Halil, "Bayezid I", *DİA*, s. 231-234.

KESKİN, M. Çağhan, II. Yakub Bey Türbesi Çini Dekorasyonu Üzerine, *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Sempozyumu - III*, (Ankara 2017) s.154-166.

KIZILTAN, Ali, *Anadolu Beyliklerinde Cami ve Mescidler*, İstanbul 1958.

ÖNEY, Gönül, *Türk Çini Sanatı*, İstanbul 1976.

ÖNGE, Yılmaz, *Anadolu Osmanlı ve Selçuklu Camilerinde Sebil ve Şadırvanlar*, Doktora Tezi, Ankara 1972.

TOGAN, İsenbike, *Beylikler Devri Anadolu Tarihinde Yöntem Sorunları: Germiyandan Örnekler, Şinasi Tekin Anısına "Uygurlardan Osmanlıya"*, İstanbul 2005.

TOGAN, Zeki Velidi, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1946.

TÜRKTÜZÜN, Metin, "Kütahya Çini Müzesi Onarım ve Teşhir Tanzim Çalışmaları (II. Yakup İmaret-i Gök Şadırvan)", *10. Müze Kurtarma Kazıları Semineri (26-28 Nisan 1999, Kuşadası)*, T.C. Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Ankara 2000, s.125-134.

UYSAL, A. Osman, *Germiyanoğulları Beyliğinin Mimari Eserleri*, Ankara 2006.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Kütahya Şehri*, İstanbul 1932.

VARLIK, M.Ç., *Germiyanoğulları Tarihi (1300-1429)*, Ankara 1974.

YETKİN, Şerare, *Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi*, İstanbul 1968.

C-Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA),

Cevdet-Evkaf, nr. 2255, sene 1218.

Tapu-Tahrir Defteri, nr. 369.

EKLER:

Taş Vakfiyenin okunabilen 30 satırı şöyledir.⁶⁴

1. Bismillahirrahmanirrahim Elhamdülillahi rabbil alemin vesaletü ala seyyidina Muhammedin ve alihi ecmain amma ba'dü sebeb-i tahririn oldur kim emirül azam madenül cudi ve'l kerem azimü.
2. İ'kadri veş-şân Yakub Beg bin Şah Süleyman hullide mülkuhu ila gayetiz – zaman bina itdi bu imareti ahiretiyçün Peygamber hicretinün sekizyüz on dördünde tamam oldu.
3. Kapusu açıldı işlendi biş ay işlendükten sonra Karaman-oğlu sebebile iki buçuk yıl muattal kaldı andan sonra Tengri.
4. Hüdavendigarun devletün artursun geldi Karaman-oğlını sürdi bu yirleri hep giru aldı bana virdi anun devletünde anun sadakasıyla.
5. Giru bu evün kapusu açıldı işlendi inşaallah onun devletinde devr-i kıyamete dek kapusu bayılmaya Güldiyi (kula) babamız atası Mehmed Beg kafirden aldı.
6. Ve Simav Gölin dahi babamız atası Megmed Beg kafirden aldı ve giru kalan varislere helal itdürüp bunları vakfitedüm hadlarıyla ve sınırları köyleriyle
7. İçerden ve daşradan neki ana taalluk varışa ve Bayezıd han oğlu Sultan Mehmed Hudavendigar bunları kabul dutup nişan virdi ve Arslan-apayı satun
8. Aldum Arslan-apa oğlanlarından kurtköyünü dahi satun aldım Kurt oğlanlarından ve cebni ve pınarbaşını satun aldum Has Danişmendden Gedizde
9. İlica-suyı satun aldum Hadla Çeltik arıg-ıla Hüseyin beg oğlından Armutilin Hızır Begden ki Ömer Beg oğldır Ömer Beg İlyas Beg oğldur vekalet hükmiyle
10. Avret tarafından... merhum İsmail Beg kızı ki İsmail İlyas Beg oğldur Armut ilinde Seydiköyün girü Seydiye vakf virdüm Armut-ilini ve bunlardan yukaru.
11. Zikr olan köyleri hadları sınırlarıyla vakf eyledüm Ayas Harimini dahi Ayasoğlından satun aldum vakf itdüm bunları dahi Sultan Mehmed kabul dutup nişan virdi ve Kütahiyede şehir ile Völücek
12. Köyi arasındaki çiftlik ve köşk bağçesin ve Yonca bağçesin ve Sünbüllü bağçeyi ve Davud Harimin ve Meydan ağzında yir-kim bir yanı yonca bağçesi ve bir yanı meydandur ve Sanduklu-dagı büyük hamamı

⁶⁴ Bu metin Halil Edhem (*Âli Germiyan Kitabeleri*, s. 116 – 120); Kadı sicili sureti (M.Ç. Varlık, *Germiyan-oğulları Tarihi*, s. 147-149 vesikalar), Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.79-84; A.N. Balhasanoğlu "Une Inscription Turque à Kütahya", *Keleti Szemle (Revue Oriental)*, T.VI, Budapest, 1905, p.351-359; T.Gülensoy, "II Yakub Bey'in Taş Vakfiyesinin Dil ve İmlâ Özellikleri İle Tarihi Açından Değerlendirilmesi", *VIII. Türk Tarih Kongresi (Ankara. 11-15Ekim 1976), Kongreye Sunulan Tebliğler*, C.II, Ankara 1981, s. 613-644, yayınlarında vardır.

13. Ve Sandukludagı bağı ve Çatdagı bağı ve Şeyhludagı Canbaz bağı ve Kütahiyedeki Karaca- ağaç köyi bunlar dedem Umur Begün mülkidir varislerine helal itdürüp ben bunları vakf- itdüm bunları
14. Dahi Sultan Mehmed kabul dutup nişan verdi Tonuzlu-dagı Hoca Ömer hamamı ve Tolapdagı yirler ve Tonuzlunun Honaz kapusundagı iki bağçeyi Bayezid Hudavendigâr İnanç-oğlu İshak
15. Begden satun aldı Sultan Mehmed Hudavendigâr bunları lek lek ben kulına virdi bundan sonra Honaz kapusundagı iki bağçeyi Mevlana Kösedan aldum.....na virdüm bakisin imarete
16. Vakf itdüm ve Tonuzlu-dagı Hoca Ömer Hamaminun ücretünden on biş akça virdüm kalan ne olursa Tonuzlu hafızına vakf itdüm
17. Bunların kamusun Sultan Mehmed Hudavendigâr kabul dutup nişan virdi ve Kütahiyedeki Yeni Hammaı merhum birinden satun aldı İlyas Beg oğlu Süleyman Şahdan ben anı hafızlara
18. Vakf itdüm ki yiyeler ve günde bir hatim ideler andan girü İshak Fakihî mütevellî kodum nice ki kendü devrinde kendü ola ve kendüden sonra eger yarar oğlu olursa ol dahi ola
19. Ve girü oğlunun dahi yarar oğlu olursa ol dahi ola eger lâyük olmayası olursa pâdişâh-ı vakt kimge hükm-idesi olursa ol ola ve mütevellilik hakkı günde biş akça yiye
20. Yılda altı müt buğday şehir mütüyle yiye ve Subaşı Hamamın dahi yiye bunlar mütevellilik hakkı ola ve Seyyid Ca'ferî Şeyh kodum kendü şeyh ola mâdâm ki hayattadır.
21. Ve kendünden sonra yarar oğlu olursa ol dahi şeyh ola oğlunun dahi yarar oğlu olursa ol ola ve eger yarar olmayası olursa pâdişâh-ı vakt kimi lâyük
22. Görürse ol ola ve şeyhlik hakkı imâretin gallesinden günde on biş akça yiye ve Armud – ilinde Sökmen köyün yiye ve Kütâhiyede Yonca bağçeşin yiye bunlardan
23. Sonra kim şeyh olursa on akça yiye yılda altı müt buğday yiye andan girü imâret medressesinin müderrisine günde altı akça ve yılda altı müt buğday şehir mütüyle ve üç
24. Kanlı odun ve günde iki çanak aş ve dört etmek ola ve tokız hücreye günde birer akça ve yılda birere şehir mütüyle ve her hücreye ikişer kanlı
25. Odun vireler ve her hücreye günde günde ikişer çanak aş ve dört etmek vireler ve imâm günde üç akçayla yılda altı müt buğday yiye ve me'ezzin günde iki
26. Akça ve yılda iki müt buğday yiye ve kayyim günde iki akça ve yılda iki müt buğday yiye ve nakip günde iki akça ve yılda iki müt buğday yiye ve aşçı günde iki akça ve yılda
27. İki müt buğday yiye ve etmekçi günde iki akça ve yılda iki müt buğday yiye ve günde dört batman işleye andan eksük işlemeye aş ve etmeği ilkin anlara bol vireler ondan sonra
28. Gelen misafirün atına yine üç güne dek yemini vireler andan grü anda olan misafirlere ver mücavirlere adetince aş ve etmeği ilkin anlara bol vireler andan sonra

29. Girü kalanı halka vireler ve dahi anda kim ki haste olası olursa ana hekim getürelere ilâc itdürelere ve hekim hakkını vireler ve edviye bâhasını vireler
30. Ve anda kim ölesi olursa kefn-i sabin ile ahsen kapayalar andan girü misafir ve mücavir ve dervişhâna durursa duralar gene git demeyeler andan gelen ne kadara dekse halk...

Fotoğraflar

Şekil 1: Uzunçarşılı, Kütahya Şehri, İstanbul 1932, 39. Fotoğraf (Mescidin içi)

Şekil 2: Ayverdi, Osmanlı Mimarisi, İstanbul 1972, s.51, Taş Vakfiye

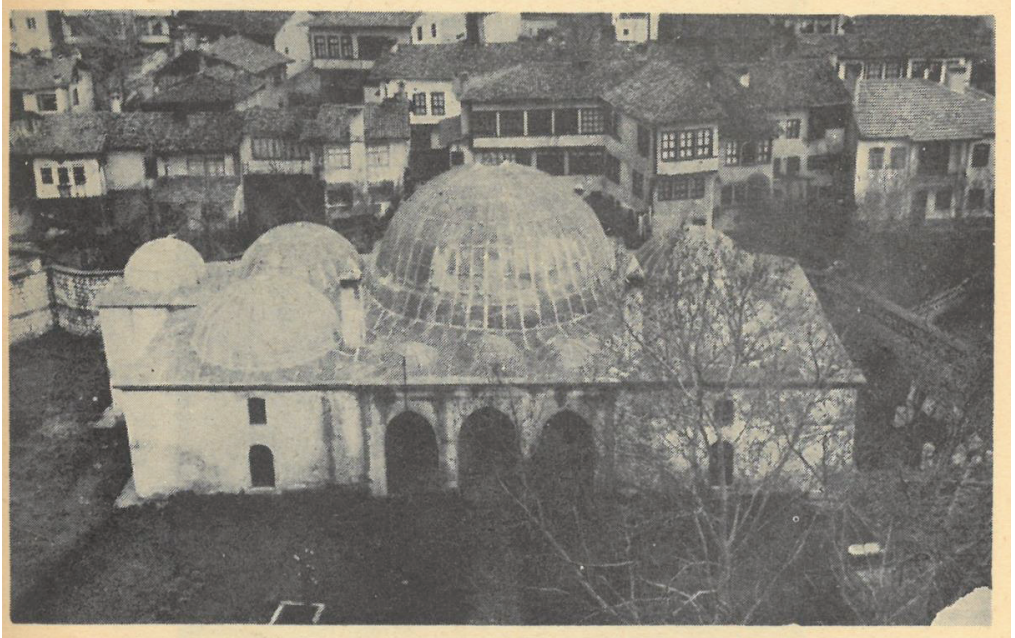
Şekil 3: II. Yakub Çelebi İmaret Mescidi Onarım Kitabesi (O.Uysal, s.429)

Şekil 4: II Yakub Çelebi İmaret Mescidi Giriş Kapısı (O.Uysal, s.419)

Şekil 5: II. Yakub Çelebi Türbesi (M. Çağan Keskin, s.156)

Şekil 6: II. Yakub Bey'in İmaret Mescidi ve Türbesi (1971 M.Ç. Varlık, *Germiyan-oğulları Tarihi*, s.189)

TÜRKLÜK ARAŞTIRMALARI DERGİSİ (INTURE) YAYIN İLKELERİ

1. Türklük Araştırmaları Dergisi (Journal of International Turkic Research/INTURE), Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi tarafından çıkarılan, sosyal ve beşeri bilimler alanında yapılan akademik çalışmaların yayımlandığı bir dergidir. Yayın hayatına 1982 yılında başlamış, ancak çeşitli zorlayıcı nedenlerden dolayı iki kez yayımına ara verilmiştir. Bu durum derginin uluslar arası statü kazanmasını geciktirmiştir.
2. Dergiye gönderilecek makaleler daha önce herhangi bir yerde yayımlanmamış, orijinal ve akademik standartlarda olmalıdır. Bilimsel bir toplantıda sunulmuş olan bildiri, başka bir yerde yayımlanmamışsa makale formuna konulmalıdır. Bu durum ayrıca makalenin başında belirtilmelidir.
3. Derginin dili Türkçedir. Ancak ana dili Türkçe olmayan araştırmacıların yaygın dillerden biriyle hazırladıkları yazılar da yayımlanabilir. Yayımlanacak yazıların başında Türkçe ve İngilizce 150-200 kelimelik birer özet ve 5 ila 10 adet arasında anahtar kelime verilir. İngilizce özetin başında İngilizce başlık da bulunmalıdır.
4. Dergi, Bahar ve Güz döneminde olmak üzere yılda iki kez yayımlanır. Gerekli hallerde Yayın Kurulunun kararıyla Özel Sayı olarak da yayınlanabilir. Bir yazarın bir sayıda birden fazla yazısı yayımlanamaz.
5. Dergi, hakemli bir yayındır. Gönderilen yazılar önce konu, sunuş tarzı ve teknik bakımdan Yayın Kurulunca incelenir. Yayımlanmaya uygun bulunanlar konunun uzmanı iki hakeme gönderilir. Hakem raporlarının olumlu olması hâlinde yayımlanır. Raporlardan birinin olumlu diğerinin olumsuz olması hâlinde ise makale üçüncü bir hakeme gönderilir ve onun kararına göre hareket edilir. Hakemler raporlarında bazı hususların düzeltilmesini istemişlerse düzeltmelerin yapılması için makaleler yazara geri gönderilir. Yazar, hakem kararlarına katılmıyor ise sebebini yazılı olarak açıklamalıdır. Yazıların değerlendirilmesi esnasında gizlilik esastır. Hakemlere yazar adı gönderilmez, yazarlara da hakem adı bildirilmez. Raporlar beş yıl süreyle saklı tutulur.
6. Yazılarda Türk Dil Kurumunun imlâ kılavuzuna uyulması tavsiye edilir. Ancak, netice olarak yazılardaki imlâdan yazarlar sorumludur.
7. Dergi'ye gönderilen yazıda metin okuma varsa, metnin orijinalinin fotokopisi de incelemenin sağlıklı olabilmesi için dosyaya konmalıdır. Aynı durum tercüme için de geçerli olup tercüme metnin orijinali de gönderilmelidir. Zira, tercüme çalışmaları da telif çalışmaları gibi hakem onayına gönderilir.

8. Makalelerde transkripsiyonlu metin yer alıyorsa, kullanılan font makale ile birlikte Dergi'ye ulaştırılmalıdır. Gönderilen fontun Dergi'de kullanılan genel font karakterine uygun olmaması hâlinde Dergi'de kullanılan transkripsiyonlu fonta çevrilir.
9. Makalenin başlığına konulacak dipnot (*) işareti ile gösterilmelidir. Yazar adı, sağa yaslı olarak başlığın altına yazılmalı; unvanı, görev yeri ve elektronik posta adresi dipnotta (**) işareti ile yazılarak belirtilmelidir.
10. Kaynak göstermede takip edilecek usuller:

Dergide, klasik dipnot sistemi uygulanmaktadır. Dipnotlar, ilgili kelime veya cümlenin sonuna rakam konarak sayfa altında verilmelidir.

Kitaplarda: Yazar Adı Soyadı, *Kitap Adı*, Basıldığı yer yıl, sayfa.

Birden çok cildi olan eserlerde: Yazar Adı Soyadı, *Kitap Adı*, Basıldığı yer yıl, cilt, sayfa.

Makalelerde: Yazar Adı Soyadı, "Makale Adı", *Dergi Adı (veya kısaltması)*, cildi / sayısı, Baskı yeri ve yılı, sayfası.

Yazarsız çalışmalar başlıklarıyla kaynak gösterilirler. Bunun için başlıkta anlamlı kısaltmalar yapılabilir.

Dipnotlarda atıf yapılan eserin ilk geçtiği yerde tam künyesi verilmeli, daha sonraki yerlerde "a.g.e.," şeklinde; eğer atıf yapılan makale ise "a.g.m.," olarak kısaltılmalıdır. Yazar adı ve soyadı iptal edilmemelidir.

11. Makale içinde gösterilen başvuru kaynaklarının tümü makalenin sonunda kaynakçada ilk yazarın soyadına göre alfabetik verilmelidir. Yararlanıldığı halde metinde yer verilmeyen kaynaklar kaynakçada gösterilmez.

Kaynakçada dipnottan farklı olarak ilk yazarın soyadı başa alınır, yayınevi gösterilmemişse baskı yerinden önce yayınevi gösterilerek yukarıdaki sistem uygulanır.1

Çift veya daha çok yazarlı eserlerde ilk yazarın soyadı başa alınarak soyadı, adı yazılır, diğer yazarlarındaki adı soyadı sıralamasıyla yazılır.

Herhangi bir internet adresine yapılan göndermelerde bu adresler kaynaklar arasında verilmeli ve mutlaka indirme tarihi belirtilmelidir:

12. Dergiye gönderilecek yazılar "http://www.dergipar.gow.te/inture" web adresinden gönderilmelidir.
13. Yazıların her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.
14. Yayımlanacak makalelerde esasa ilişkin olmayan redaksiyon değişiklikleri ve tashihler, dergi Yayın Kurulu ve Anadili Sorumluları tarafından yapılır.
15. Basılmayan yazılar iade edilmez.